

Львівський державний університет
внутрішніх справ

І. В. Басиста
Р. І. Благута
А. Я. Хитра

Заходи забезпечення кримінального провадження

Навчальний посібник

Львів
2024

УДК 343.1
Б 27

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 15 серпня 2024 року № 3)

Рецензенти:

Нор В. Т., академік АПрНУ, доктор юридичних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка);

Мовчан А. В., доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Рогальська В. В., кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

Басиста І. В., Благута Р. І., Хитра А. Я.

Заходи забезпечення кримінального провадження : навчальний
Б 27 посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх
справ, 2024. 200 с.

ISBN 978-617-511-407-0

Розкрито поняття, проаналізовано підстави, класифікацію, процесуальний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. До розгляду запропоновано низку кримінальних процесуальних проблем, властивих діяльності із прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та впродовж виконання таких процесуальних рішень.

Для здобувачів вищої освіти закладів освіти відомчого підпорядкування і юридичних закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України, а також тих, хто цікавиться кримінальним процесуальним правом України.

The concept is revealed, the grounds, classification, procedural order of applying measures to ensure criminal proceedings in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012 are analyzed. A number of criminal procedural problems inherent in decision-making on the application of measures to ensure criminal proceedings and during the execution of such procedural decisions are proposed for consideration.

For students of higher education at educational institutions under departmental control and legal institutions of higher education of the Ministry of Education and Science of Ukraine, as well as those interested in the criminal procedural law of Ukraine.

УДК 343.1

© Басиста І. В., Благута Р. І., Хитра А. Я.,
2024

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

ISBN 978-617-511-407-0

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
-------------------	----------

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	7
---	----------

1.1. Поняття, мета та система заходів забезпечення кримінального провадження.....	7
1.2. Порядок і підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження, їх класифікація.....	12
Контрольні питання.....	15
Рекомендована література.....	16

Розділ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	20
---	-----------

2.1. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик.....	20
2.2. Привід у кримінальному провадженні.....	27
2.3. Накладення грошового стягнення.....	33
2.4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.....	38
2.5. Відсторонення від посади.....	47
2.6. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності.....	58
2.7. Тимчасовий доступ до речей і документів.....	61
2.8. Тимчасове вилучення майна.....	74
2.9. Арешт майна.....	82
Контрольні питання.....	101
Рекомендована література.....	102

Розділ 3. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	113
--	------------

3.1. Запобіжні заходи: поняття, види, мета і підстави їх застосування, класифікація.....	113
3.2. Порядок застосування, продовження, зміни та скасування запобіжних заходів.....	120

3.3. Застосування електронних засобів контролю для забезпечення запобіжних заходів.....	134
3.4. Характеристика видів запобіжних заходів.....	137
3.4.1. Особисте зобов'язання.....	137
3.4.2. Особиста порука.....	140
3.4.3. Домашній арешт.....	144
3.4.4. Застава.....	148
3.4.5. Тримання під вартою.....	153
3.4.6. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.....	164
Контрольні питання.....	181
Рекомендована література.....	183

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
-------------------------------------	------------

ВСТУП

Судова реформа в Україні має на меті створення правової держави шляхом розширення правових гарантій захисту індивідуальних прав у кримінальному процесі. Реформені кроки сприяють гуманізації кримінального процесуального законодавства та включають глибинне впровадження сучасних підходів до захисту та поновлення порушених прав людини. Розвиток альтернативних запобіжних заходів, які не передбачають позбавлення волі, відповідає міжнародним вимогам та прагненням гармонізувати внутрішнє законодавство з європейськими стандартами.

Застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі становить дедалі актуальнішу проблему, оскільки вони мають вплив на основні права та свободи людини і, всупереч процесуальним приписам, можуть їх не лише обмежувати у встановленому законом порядку, а й порушувати, що є неприпустимо. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року, відповідно до Конституції України надає виключне право на застосування таких заходів примусу судовій владі, зокрема слідчим суддям та судам.

Назагал зміни у кримінальній процесуальній політиці, спрямовані на зменшення випадків застосування утримання під вартою, призвели до запровадження нових запобіжних заходів, таких як домашній арешт, та розширення можливостей використання застави. Модерний законодавчий підхід до таких заходів примусу, як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна тощо, видається спробою впорядкувати наявний процесуальний інструментарій.

Пропонований навчальний посібник має за мету всебічно охарактеризувати інститут заходів забезпечення кримінального провадження, щоб допомогти здобувачам вищої освіти та практикам у подальшому їх застосуванні.

Автори висловлюють глибоку вдячність рецензентам, зокрема академіку АПрНУ, доктору юридичних наук, професорові, професору кафедри кримінального процесу

і криміналістики ЛНУ імені І. Франка Василю Тимофійовичу Нору, доктору юридичних наук, професорові, професору кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету № 2 ІПФНП ЛьвДУВС Анатолію Васильовичу Мовчану, також кандидату юридичних наук, доценту, професору кафедри кримінального процесу ДДУВС Вікторії Вікторівні Рогальській, адже завдяки їхнім конструктивним заувагам та всебічній підтримці це видання отримало шанс на наукове життя.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття, мета та система заходів забезпечення кримінального провадження

Основним засобом забезпечення відповідної поведінки громадян у державі є метод переконання. Проте якщо він виявляється неефективним – застосовуються примусові заходи для забезпечення виконання обов'язків. Примус слугує важливим інструментом організації суспільних відносин, що базується на законодавчих і нормативних засадах.

Державний примус можна дефінувати як застосування фізичного чи психологічного впливу, що веде до особистих, матеріальних чи моральних втрат, з метою забезпечення дотримання нормативних приписів. Це визначення підкреслює превалювання інтересів держави як основну причину застосування примусу, але не відображає його регулятивну роль. Тому державний примус потрібно розглядати як метод управління суспільними відносинами, завдяки чому можна визначити його основну функцію у досягненні цілей та використанні інструментів для вирішення поставлених завдань. Такий підхід до примусу демонструє його цільове призначення, яке полягає у вирішенні завдань за допомогою примусових заходів, та інструментальне значення, яке визначає вибір методів і засобів для досягнення мети.

У юридичній літературі кримінальний процесуальний примус трактується як сукупність заходів, передбачених законом, що забезпечують виконання обов'язків учасниками процесу та належне здійснення кримінального провадження. Застосування цих заходів ретельно контролюється законом, щоб захистити права та інтереси осіб від неправомірних дій посадових осіб. Під час застосування процесуального примусу

можливе обмеження інтересів громадян, що вимагає особливої уваги в частині дотримання законності.

Отже, *заходи кримінального процесуального примусу* – це передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які беруть участь у процесі, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають і не дають змоги реалізувати завдання кримінального провадження. Примус іще розглядають як спосіб психологічного та фізичного впливу на свідомість і поведінку учасників кримінальних процесуальних відносин, що має характер особистого, майнового та організаційного обмеження їхніх прав і свобод¹.

Примус у контексті кримінального судочинства є ключовою частиною державного механізму впливу. Примітно, що в кримінальному процесуальному праві примус має особливості, зокрема – він пов'язаний з істотними обмеженнями законних прав і свобод громадян. Примус як інструмент влади застосовується державними органами та службовими особами для забезпечення правильної поведінки громадян, а в сфері кримінально-процесуального регулювання – для контролю над учасниками кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний примус як юридичне явище має такі характеристики:

- по-перше, він заснований на правових нормах, тобто є нормативно регульованим;
- по-друге, він спрямований на конкретне коло осіб у кримінальному процесі (підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, свідків, експертів);
- по-третє, його здійснюють компетентні державні органи та службові особи від імені держави;
- по-четверте, він застосовується до учасників кримінального судочинства без урахування їхньої волі;

¹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 659–660.

– по-п'яте, він має на меті забезпечення виконання завдань кримінального провадження.

Законність та обґрунтованість є обов'язковими умовами застосування кримінального процесуального примусу, що передбачає:

- нормативне встановлення заходів примусу;
- визначення осіб, які мають спеціальні повноваження для застосування примусу;
- визначення кола осіб, до яких можуть бути застосовані ці заходи;
- встановлення процедури застосування примусу.

Для розуміння системи заходів кримінального процесуального примусу необхідно аналізувати їхню правову сутність, яка визначається підставами для їх застосування.

Кожен захід має свою мету, але їхньою спільною метою є забезпечення виконання завдань кримінального провадження, яке зазвичай досягається за умов належної поведінки учасників процесу. Таким чином, основною підставою застосування більшості заходів є невиконання або неналежне виконання обов'язків учасниками кримінального провадження, що призводить до кримінального процесуального правопорушення.

Примус у кримінальному процесі не завжди вимагає порушення обов'язків. Іноді фактичні обставини, які є підставою для застосування примусу, можуть вказувати на потребу запобігання правопорушенню задля забезпечення правильного перебігу процесу.

Часто примусові заходи застосовуються на підставі закону, навіть без порушення процесуальних норм. Наприклад, поміщення у медичний заклад може бути здійснено без порушення процесуальних правил, на основі фактів, визначених законом, і не залежить від поведінки особи, чії права обмежуються.

Усі заходи процесуального примусу мають правову основу, оскільки вони виходять з владних рішень державних органів і обмежують права осіб незалежно від їхнього бажання чи спротиву.

Під **правовою формою кримінального процесуального примусу** розуміють відокремлену групу примусових заходів, об'єднану спільністю мети, підстав, порядку і правових наслідків їх застосування, тобто тих елементів, що зумовлюють

та характеризують конкретний спосіб примусового впливу під час кримінального провадження. Правова форма кримінального процесуального примусу є складовою кримінальної процесуальної форми. Науковці виділяють такі три правові форми кримінального процесуального примусу, як-от: заходи кримінального процесуального примусу, заходи кримінальної процесуальної відповідальності та заходи забезпечення одержання й перевірки доказової інформації².

Заходи забезпечення кримінального провадження є формою примусу, яка використовується у кримінальному провадженні. Вони включають державно-правові засоби, передбачені законом, і застосовуються до осіб, залучених до кримінального процесу, з метою запобігання неправомірним діям, забезпечення доказів і ефективності провадження.

Таким чином під **заходами забезпечення кримінального провадження** слід розуміти *передбачені кримінальним процесуальним законом засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими державними органами та посадовими особами у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів і досягнення дієвості кримінального провадження.*

Ці заходи можна класифікувати за різними критеріями: за цілями:

- для забезпечення участі підозрюваних чи обвинувачених у процесі;
- для отримання доказів, такі як виклики і тимчасовий доступ до документів;
- для забезпечення порядку під час провадження, наприклад, привід;
- для забезпечення цивільного позову, як-от арешт майна;

за часом дії:

- довготривалі, приміром, запобіжні заходи;

² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 661–662.

- короткочасні, як-от тимчасовий доступ до документів;
за підставами застосування:
- заходи, котрі застосовуються через невиконання обов'язків, наприклад, привід.
- заходи, які не залежать від порушення, скажімо, тимчасовий доступ до документів;
за режимом обмеження прав:
- заходи, що передбачають ізоляцію, як-от тримання під вартою;
- заходи без ізоляції, наприклад, особиста порука чи застава.

Згідно з ч. 2 ст. 131 КПК України (далі – КПК), заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 6) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 7) тимчасове вилучення майна;
- 8) арешт майна;
- 9) затримання особи;
- 10) запобіжні заходи³.

Метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості провадження. Під дієвістю кримінального провадження розуміється виконання завдань кримінального судочинства, які визначені у ст. 2 КПК, зокрема: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидко-го, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення,

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, стосовно жодної особи не був застосований необґрунтований процесуальний примус і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура⁴. Автори пропонують також і чотирикомпонентну мету, а саме: 1) припинення вже розпочатого та запобігання вчиненню реально можливого правопорушення; 2) покарання за невиконання процесуальних обов'язків; 3) одержання та перевірка доказів; 4) передача інформації від державних органів та службових осіб, які ведуть кримінальне провадження, іншим його суб'єктам⁵.

1.2. Порядок і підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження, їх класифікація

Заходи, які забезпечують проведення кримінального провадження, зазвичай застосовуються на основі рішення слідчого судді чи суду, як це передбачено ч. 1 ст. 132 КПК. Ухвала суду, яка є окремим документом, містить:

вступну частину, де вказуються:

- дата і місце винесення ухвали;
- назва суду та склад суду, секретар засідання; ідентифікаційні дані кримінального провадження;
- особисті дані підозрюваного чи обвинуваченого, включаючи повне ім'я, дату й місце народження, адресу проживання;
- стаття Кримінального кодексу України, яка стосується кримінального правопорушення, в якому особа підозрюється чи обвинувачується;
- перелік сторін у кримінальному процесі та інші учасники судового розгляду;

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1: Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 665.

мотивувальну частину, що включає:

- опис питання, яке вирішується, та ініціатора його розгляду;
- факти, встановлені судом, із посиланнями на докази, а також причини ігнорування деяких з них;
- аргументи, які були враховані судом при винесенні рішення, та відповідні законодавчі положення;
- резолютивну частину, де зазначено:*
- висновки суду;
- терміни та порядок набуття ухвалою законної сили і можливості її оскарження.

Трапляються ситуації, коли для вжиття заходів, що забезпечують кримінальне провадження, не потрібно рішення слідчого судді. Це може стосуватися, наприклад, виклику особи слідчим, прокурором чи судом, затримання підозрюваного без рішення слідчого судді у порядку ст.ст. 207–208 КПК або тимчасового вилучення майна під час слідчих (розшукових) дій.

Якщо необхідно вжити захід забезпечення кримінального провадження, слідчий, дізнавач звертається з клопотанням до слідчого судді, погоджуючи його з прокурором, або перед слідчим суддею його ініціює прокурор. Таке клопотання подається до місцевого суду, в юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, згідно з ч. 2 ст. 132 КПК.

Для постановки питання про вжиття заходів забезпечення кримінального провадження потрібна наявність *підстав* (забезпечують реалізацію кримінального процесуального примусу у справді необхідних, передбачених законом випадках, причому саме такого заходу, який є доречним у певній ситуації) та дотримання *умов* (лімітують застосування, а саме: лише у розпочатому кримінальному провадженні та щодо визначеного кола осіб. Умови поділяють на *загальні*, що стосуються всіх заходів забезпечення кримінального провадження, та *окремі*, що, відповідно, додатково стосуються окремих із цих заходів). Своєю чергою, порядок застосування визначає чіткі рамки обмеження прав і свобод особи та слугує запобіжником у їх необґрунтованому обмеженні⁶.

⁶ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нора, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 665.

Деякі дослідники окремим блоком виділяють загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження⁷. Серед сукупності таких із них, як: до клопотання про застосування, зміну чи скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, який стосується відповідного кримінального провадження, як це вказано у ч. 6 ст. 132 КПК; при розгляді застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони мають надати слідчому судді чи суду докази, на які вони посилаються, відповідно до ч. 5 ст. 132 КПК, – науковці додатково виділяють й інші: правила про підсудність клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та покладення тягара доказування необхідності застосування на слідчого, дізнавача, прокурора⁸.

Згідно з ч. 3 ст. 132 КПК, заходи забезпечення кримінального провадження можуть бути застосовані лише за умови, що слідчий чи прокурор нададуть переконливі докази такого:

- існує вагома підстава вважати, що особа вчинила кримінальне правопорушення достатньої тяжкості, яке вимагає вжиття заходів забезпечення;

- потреби досудового розслідування обґрунтовують необхідність втручання в особисті права та свободи, як це зазначено у клопотанні;

- є можливість досягнення мети, для якої подається клопотання.

Рішення слідчого судді чи суду щодо застосування заходів забезпечення у кримінальному провадженні втрачає свою силу у разі завершення терміну дії, скасування запобіжного заходу, винесення виправдувального вироку або припинення кримінального провадження згідно з процедурою, встановленою КПК.

Коли закон, що кваліфікує діяння як кримінальне, втрачає чинність, рішення про застосування заходів забезпечення, які визначені п.п. 3–4¹, 8, 9 ч. 2 ст. 131 КПК, також припиняє діяти.

⁷ Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкїрїдзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 441–445.

⁸ Там само. С. 441.

Застосування заходів забезпечення, вказаних у пунктах 3–4¹, 6–9, не дозволяється, якщо в ході кримінального провадження закон, що встановлює кримінальну протиправність діяння, більше не діє, за винятком випадків, коли арешт майна накладається для забезпечення збереження доказів⁹.

Відповідно до ч. 5 ст. 132 КПК, оцінюючи потребу в досудовому розслідуванні, слідчий суддя чи суд повинні врахувати, чи можливо отримати необхідні речі та документи без вжиття заходів забезпечення, які можуть бути використані для виявлення фактів у справі під час судового розгляду.

Науковці класифікують заходи забезпечення кримінального провадження за змістом; за спрямованістю, за метою та суб'єктами застосування; за строком дії; за можливістю продовження строку їхньої дії; за можливістю оскарження рішення про їх застосування та за можливістю скасування рішення про їх застосування органом, що ухвалив це рішення¹⁰.

Контрольні питання

1. Що таке заходи забезпечення кримінального провадження?
2. Які загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження?
3. Яка мета застосування заходів забезпечення кримінального провадження?
4. Назвіть види заходів забезпечення кримінального провадження.
5. Які суб'єкти уповноважені застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження?
6. Щодо кого можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження?
7. Які підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

⁹ Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. С. 384–385. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>

¹⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 668–669.

8. На кого покладається доведення ризиків під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

9. У чому полягає наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

10. У чому полягають потреби досудового розслідування, котрі виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора, для застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

11. У чому полягає можливість виконання завдання, для реалізації якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням, як обставина, що обґрунтовує застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

Рекомендована література

1. Беспалько І. Л. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 75 (2). С. 151–157. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_75\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_75(2)_26)
2. Бобік В. П. Поняття та зміст конституційних прав як об'єкта обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 460–463.
3. Завертайло І. О. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовженні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження в суді першої інстанції. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 160–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_64_20
4. Завтур В. А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41 (2). С. 154–157.
5. Калачова О. М. Гарантії забезпечення прав громадян під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 3. С. 276–287.
6. Карпенко В. М. Професійна правнича допомога свідку під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.

- Серія : Юриспруденція*. 2021. Вип. 51. С. 158–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2021_51_34
7. Копіца О. В. Проблемні питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 166–168.
 8. Кохановський Д. О. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2018. № 4 (2). С. 234–239. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_4\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_4(2)_42)
 9. Крикунов О. Недоторканність права власності та заходи забезпечення кримінального провадження (частина 1). *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 132–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2018_2_28
 10. Леон Я. О. Судовий контроль під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2018. № 3 (2). С. 258–263. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_3\(2\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2018_3(2)_44)
 11. Лиманська М. В. Про поняття заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 48(2). С. 116–119. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48(2)_28)
 12. Мерімеріна І. О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 341–345. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_64_65
 13. Миколенко О. М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення з заходами кримінального процесуального примусу. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 81–84.
 14. Мірковець В. Проблеми забезпечення права на свободу і особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 252–257.
 15. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

16. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. 2014. № 7. С. 118–125.
17. Ортинський В. Заходи забезпечення кримінального провадження: правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2022. Т. 9. № 2. С. 174–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2022_9_2_28
18. Савчук М. А., Шапарь А. О. Обґрунтованість підозри як умова застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 2. С. 169–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2021_2_21
19. Скрипник А. В. До питання про доцільність запровадження нового «цифрового» заходу забезпечення кримінального провадження. *Полтавський правовий часопис*. 2021. № 2. С. 86–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/plre_2021_2_9
20. Соловійов В. О. Особливості участі захисника в доказуванні під час вирішення питання про заходи забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 172–178.
21. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183–189.
22. Туманянц А. Р. Забезпечення прав потерпілого при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 78 (2). С. 304–309. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_78\(2\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_78(2)_50)
23. Фаринник В. І. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: методологія реалізації в кримінальному судочинстві України. *Митна справа*. 2014. № 3 (2). С. 341–351.
24. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–142.
25. Шевчук П. В. Напрями реформування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах особливих періодів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 6. С. 119–123. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2023_34\(73\)_6_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2023_34(73)_6_21)

26. Щасна А. Е. Морально-правові критерії застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (3). С. 236–240.
27. Щасна А. Обмеження майнових прав окремих категорій осіб у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 53–56.
28. Юнін О. С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 191–197.
29. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>
30. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 2. 260 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5611>
31. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 3. 316 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5612>
32. Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1: Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
33. Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. с.

Розділ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик

Виклик у кримінальному провадженні – це захід забезпечення кримінального провадження, який проявляється у владній вимозі¹ та спрямований на інформування учасника провадження про необхідність явки до слідчого, дізнавача, детектива НАБУ, прокурора, слідчого судді, суду з метою його участі в проведенні процесуальних дій. У виклику обов'язково мають вказуватися процесуальний статус особи, котра викликається, час, дата і місце її прибуття, вид процесуальної дії, для участі в якій вона викликається, перелік документів, які особа повинна мати при собі для посвідчення її особи, та наслідки її неприбуття.

Виклики потрібно відмежовувати від повідомлень, яким присвячені ст.ст. 111–112 Гл. 6 КПК. Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях **не є обов'язковою**².

Процедура виклику підозрюваних, свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження слідчими,

¹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 670.

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8> ; Приймак І. В. Повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування : дис. д-ра філософії (081 – Право) / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2022. 266 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4760/1/Дисертація%20Приймак.pdf>

дізнавачами та прокурорами для участі у допитах чи інших процесуальних діях під час досудового розслідування регламентується ст. 133 КПК. Слідчі, дізнавачі та прокурори можуть також викликати будь-яку особу, котра може дати показання, які мають значення для кримінального провадження або чия участь є обов'язковою.

На відміну від інших заходів забезпечення кримінального провадження, виклик під час досудового розслідування не вимагає окремого судового рішення і належить до компетенції слідчого, дізнавача або прокурора. Заразом не буде зайвим підкреслити, що в переліку ст. 133 КПК уповноважених на виклик суб'єктів дізнавач відсутній. Також його немає й у назві глави 11 КПК та інших статтях цієї глави. При цьому маємо звернутися до ч. 1 ст. 40¹ КПК, де зазначено, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. А в пункті четвертому частини другої цієї ж статті КПК серед повноважень дізнавача вказано й таке: звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження³. Розлого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час дізнання вже йшлося у навчальному посібнику «Дізнання в Національній поліції»⁴ та інших виданнях.

Водночас слідчий суддя чи суд можуть ініціювати судовий виклик відповідно під час досудового розслідування та судового розгляду, якщо вони підставно вважають, що особа може надати такі показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь є обов'язковою, як це визначено ст. 134 КПК.

Способи виклику варіюються залежно від конкретних обставин кримінального провадження і можуть включати вручення повістки особисто, поштою, електронною поштою, факсом, телефоном або телеграмою, як зазначено в ч. 1 ст. 135

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁴ Дізнання в Національній поліції : навчальний посібник / кол. авт. Дніпро : ДДУВС ; Київ: ГСУНП України ; Київ : 7БЦ, 2022. С. 75–133.

КПК. Детальніше вже йшлося у доктрині, як і про наявні проблеми у перебігу⁵.

Якщо особа висловила бажання (подала письмову заяву) отримувати виклики через Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему або її складові і це технічно можливо, то виклик здійснюється за допомогою текстових повідомлень відповідно до правил, встановлених для цієї системи та її компонентів.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй може бути вручена дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи, згідно з ч. 2 ст. 135 КПК. Особи, що перебувають під вартою, викликаються через адміністрацію місця ув'язнення, як вказано в ч. 3 ст. 135 КПК.

Повістки для неповнолітніх зазвичай вручаються їхнім батькам або законним представникам, а для обмежено дієздатних осіб – їхнім піклувальникам. Повістки можуть бути вручені працівниками органів зв'язку, правоохоронних органів, слідчими, прокурорами або секретарями судових засідань, якщо вручення відбувається в приміщенні суду. Особи, які проживають за кордоном, викликаються відповідно до міжнародних договорів або через дипломатичні представництва, згідно з ч. 7 ст. 135 КПК.

У випадку, якщо особа перебуває на тимчасово окупованій території або території держави-агресора, у разі обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки, згідно з ч.ч. 1, 2, 4–7 ст. 135 КПК, повістка публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора. Така особа вважається належно повідомленою про виклик з моменту відповідної публікації. Якщо в особи є захисник(и), копія повістки надсилається захиснику(ам).

⁵ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Алєнін, М. В. Багрий, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 37–41. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

Особа повинна бути повідомлена про необхідність з'явитися на виклик за допомогою повістки або іншим способом не менше ніж за три дні до вказаної дати. Якщо терміни, встановлені КПК, не дають змоги дотриматися цього терміну, особа має бути повідомлена якомога швидше, але так, щоб у неї було достатньо часу для підготовки та прибуття.

Ще із набуттям чинності КПК і до сьогодні можемо простежити тенденцію, за якою слідчі судді відмовляють у клопотанні про наступний привід, якщо виклик був здійснений з порушенням триденного терміну. Те саме стосується випадків, коли не дотримано вимоги про вручення повістки члену сім'ї або іншій особі, яка проживає з відсутньою особою, або через адміністрацію за місцем роботи, якщо особа тимчасово відсутня.

Так, слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотання про здійснення приводу, мотивуючи своє рішення тим, що в матеріалах відсутні дані, які б свідчили, що виклик особи був здійснений відповідно до порядку, встановленого ст. 135 КПК, а долучений корінець повістки чи чек про поштове відправлення не є доказом належного повідомлення, оскільки з них не вбачається, що повістку отримав чоловік підозрюваної, а також повістка вручена менш ніж за три дні до визначеного в ній часу.

*Ухвалою слідчого судді Зарічного районного суду м. Суми від 19.11.2021, суд не може вважати наявним підтвердження отримання свідком (або уповноваженим органом чи особою) повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом, в розумінні ст.ст. 133-136 КПК України, оскільки на підтвердження цьому слідчим надано лише чек про поштове відправлення, проте доказів отримання зазначеного відправлення немає (інші матеріали, долучені до клопотання, інформації стосовно наведених обставин не містять)*⁶.

Підтвердженням отримання повістки є підпис особи, наприклад, на поштовому повідомленні, відеозапис вручення повістки, або інші докази, що свідчать про факт отримання повістки чи ознайомлення з її змістом.

⁶ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>; Ухвала слідчого судді Зарічного районного суду м. Суми від 19.11.2021 р. у справі 1-кц/591/3514/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101226696>

Якщо особа заздалегідь повідомила про свою електронну адресу, повістка, відправлена на цю адресу, вважається отриманою після підтвердження її отримання особою через електронний лист. Днем вручення повістки про виклик до слідчого судді, суду (якщо особа подала письмову заяву на одержання повісток з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремої підсистеми) є день отримання судом повідомлення про доставлення повістки про виклик до слідчого судді, суду на офіційну електронну адресу особи⁷.

Виклик особи може реалізовуватися на виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу, яка має різні форми⁸. У цьому разі особа викликається, як про це йдеться у ч. 2 ст. 564 КПК для вручення їй документів. Наслідком неявки без поважних причин може бути застосування приводу.

Своєю чергою, *процедура виклику особи, яка знаходиться за кордоном*, регулюється також і ратифікованими міжнародними договорами. Дослідники ведуть мову про їх широкий перелік, відносячи до нього й двосторонні та багатосторонні міжнародні договори у сфері правової допомоги у кримінальних справах⁹. Також ідеться й про встановлені у них гарантії недоторканності особи та неможливості застосування до неї заходів, що обмежують свободу, протягом строку, що у них визначений. Доречно підкреслюють науковці¹⁰, що у разі відсутності міжнародного договору про правову допомогу повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається за сприяння дипломатичної (консульської) місії. Правовою основою функціонування дипломатичних представництв та консульських установ України є Закон України «Про дипломатичну

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁸ Міжнародний розшук та видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення : навчальний посібник / І. В. Басиста, В. І. Галаган, О. М. Калачова, Л. В. Максимів. Київ, 2016 С. 6–19.

⁹ Мудряк Т. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211–216.

¹⁰ Там само.

службу»¹¹, Положення про закордонні дипломатичні установи України¹², Консульський Статут України¹³.

Повістка для особи за межами України відправляється до відповідного органу зарубіжної держави за 60 днів до дати з'явлення. Згідно зі ст. 8 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, свідок або експерт, який не з'явився за повісткою, не підлягає відповідальності, якщо він воліє з'явитися на території держави, яка зробила запит, і там буде належно викликаний до суду¹⁴.

Повістка про виклик повинна містити всю інформацію, яка перелічена у десяти пунктах частини 1 статті 137 КПК.

На практиці виникають випадки, коли особа з огляду на поважні причини не має можливості своєчасно прибути до слідчого, прокурора, слідчого судді або до суду. Наявність таких поважних причин не тягне за собою додаткові негативні наслідки для особи, яка не прибула на виклик. Такі **поважні причини неприбуття на виклик** перелічені у восьми пунктах частини 1 статті 138 КПК.

Наслідки неприбуття особи на виклик без поважних причин визначені у ст. 139 КПК. Також у випадку, встановленому ч. 1 ст. 139 КПК, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід.

За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 139 КПК). Поняття злісного ухилення від явки за викликом кримінальний процесуальний закон не формулює. Проте злісне ухилення свідка або потерпілого від явки становить склад адміністративного правопорушення, за яке ст. 185⁴ КУпАП передбачено адміністративну відповідальність. Злісність в ухиленні від явки, яка є обов'язковою ознакою складу цього правопорушення,

¹¹ Про дипломатичну службу : Закон України від 18.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>

¹² Положення про закордонні дипломатичні установи України : Указ Президента України від 15.03.2021 р. № 99/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>

¹³ Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>

¹⁴ Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036

виявляється в навмисному усуненні, неодноразовій відмові від явки за викликом для участі у процесуальних діях.

Факт злісного ухилення від явки на виклик повинен бути підтверджений офіційними документами. Доказами відсутності злісності ухилення можуть виступати документи, що підтверджують хворобу особи, її відрядження, відпустку та інші обставини.

Також наслідком ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора або судовий виклик слідчого судді, суду (непробуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження.

Визначення доцільності участі особи у слідчих (розшукових) та процесуальних діях під час досудового розслідування відповідно до норм кримінального процесуального закону покладається на слідчого, дізнавача або прокурора, який їх проводить. Наприклад, за необхідності до участі у допиті може залучатися перекладач (згідно з ч. 3 ст. 224 КПК). У допиті та інших слідчих (розшукових) діях, якщо беруть участь малолітня або неповнолітня особа, а також неповнолітній підозрюваний, може бути присутній лікар (згідно з ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 227 та ч. 1 ст. 491 КПК). Під час пред'явлення для впізнання можуть бути присутні спеціалісти, які фіксують впізнання технічними засобами, а також психологи, педагоги та інші фахівці (згідно з ч. 8 ст. 228 КПК). Під час обшуку житла та іншого володіння особи, а також огляду може бути присутній спеціаліст (згідно з ч. 1 ст. 236, ч.ч. 3 і 7 ст. 237 КПК). У слідчому експерименті можуть брати участь спеціалісти, підозрювані, потерпілі, свідки, захисники, представники (згідно з ч.ч. 2 і 3 ст. 240 КПК). Під час освідчування особи може бути присутній судово-медичний експерт або лікар (згідно з ч. 2 ст. 241 КПК).

2.2. Привід у кримінальному провадженні

Привід – це один зі заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні підозрюваного, обвинуваченого, свідка, щодо яких він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

Привід не може бути застосований щодо неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів. Також особи, які згідно з КПК не можуть бути допитані як свідки, не підлягають приводу.

Привід співробітника кадрового складу розвідувально-го органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу¹⁵.

Важливо з'ясувати, чи потрібно погоджувати слідчому та дізнавачу своє клопотання про привід із прокурором, бо у ч. 2 ст. 140 КПК така вимога законодавця відсутня. При цьому п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК говорить про те, що таке погодження для всіх заходів забезпечення кримінального провадження є необхідним. Хоча є й та частина науковців, які надають пріоритету ч. 2 ст. 140 КПК¹⁶.

Слід розмежовувати такі поняття, як «застосування приводу» та «виконання приводу». Рішення щодо застосування приводу може прийматися в різних ситуаціях. *Застосовує привід* під час досудового розслідування слідчий суддя за клопотанням слідчого, дізнавача, прокурора або з власної ініціативи. У судовому провадженні рішення про привід приймається судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або представника юридичної особи, щодо якої ведеться провадження, або з власної ініціативи. Форма рішення

¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

¹⁶ Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 452–453 ; Зінковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... д-ра філософії в газузі права. Одеса, 2019. С. 134.

про привід – ухвала. Загальний зміст ухвали про привід наведено у статті 372 КПК.

Потрібно враховувати, що норми КПК, які регламентують порядок розгляду клопотання про здійснення приводу, перебувають у системному зв'язку із нормами КПК, якими передбачено застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, дізнавачем, прокурором. Застосуванню приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка має передувати їх виклик у встановленому КПК порядку, зокрема з урахуванням вимоги про те, що особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом¹⁷. Автори влучно акцентують на тому, що рішення про застосування приводу має прийматися не у результаті певної кількості здійснених викликів особи, а воно мусить впливати з факту неприбуття, за відсутності поважних причин для цього, викликаного у встановленому порядку підозрюваного, обвинуваченого, свідка¹⁸. Доволі поширеними є й протилежні підходи¹⁹.

Клопотання про здійснення приводу під час досудового розслідування повинно містити весь той перелік інформації, який унормовано у ч. 1 ст. 141 КПК. До клопотання долучаються копії документів, на підставі яких слідчий, дізнавач чи прокурор аргументує свої доводи.

¹⁷ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

¹⁸ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 678.

¹⁹ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Алєнін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 54 (440 с.). URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073> ; Захарко А. В. Доктринальне тлумачення регламентації дій слідчого в разі ігнорування його викликів деякими учасниками кримінального провадження. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 64.

В ході досудового розслідування, коли слідчий, дізнавач чи прокурор подає клопотання про привід, слідчий суддя розглядає його в той же день, коли воно надійшло до суду. Якщо це необхідно, слідчий суддя може вислухати ініціатора клопотання.

У процесі судового розгляду клопотання про привід розглядається без зволікань, одразу після його внесення до суду.

Якщо слідчий суддя або суд встановлює, що особа, яка має з'явитися за викликом слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді чи суду, була належним чином викликана (зокрема, є підтвердження, що вона отримала повістку або ознайомила-ся з нею іншим способом), але не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини своєї відсутності, то приймається рішення про привід такого учасника кримінального провадження. Важливо підкреслити, що за таких реалій питання про привід буде вирішуватися незалежно від того, чи передбачають норми КПК, що визначають порядок провадження запланованої процесуальної дії, таку можливість²⁰.

Завірена печаткою суду копія рішення про привід негайно відправляється до органу, який відповідає за її виконання. Виконання рішення про привід може бути покладено на відповідні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України чи Державного бюро розслідувань.

Перед безпосереднім виконанням рішення про привід оголошується особі, щодо якої воно застосовується, особою, яка виконує це рішення.

Особа, щодо якої слідчий суддя чи суд прийняв рішення про привід, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений час у супроводі особи, яка виконує це рішення.

Якщо особа, яка підлягає приводу, не виконує законних вимог щодо виконання рішення про привід, то можуть бути застосовані заходи фізичного впливу. Ці заходи мають допомогти здійснити супровід особи до місця виклику. Перед застосуванням заходів фізичного впливу обов'язково надається попередження про намір їх застосування. Якщо неможливо

²⁰ Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуц-кірідзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 453.

уникнути застосування фізичного впливу, він повинен бути обмежений лише необхідним для виконання рішення про привід і не завдати шкоди здоров'ю особи. Заборонено застосовувати заходи, які обмежують вільне пересування особи протягом тривалого часу, якщо це не є необхідним для негайного доставлення її до місця виклику. Порушення повноважень щодо застосування фізичного впливу тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Аналізом судових рішень встановлено, що нерідко на досудовому розслідуванні цей захід забезпечення кримінального провадження застосовується до підозрюваного. У перебігу досудового розслідування привід до суду, серед іншого, може мати на меті участь підозрюваного в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У відповідь на клопотання органу досудового розслідування, в ухвалі слідчого судді, при наявності для цього підстав, дозволяється не лише привід, а й затримання підозрюваного²¹.

Наявні й такі практичні ситуації, які, звісно, оскаржуються захисниками, коли слідчий звертається до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на затримання з метою приводу для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, раніше, ніж з клопотанням про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою²².

Своєю чергою, у судовому розгляді нерідко судді приймають процесуальні рішення про привід свідків. Як правило, про це клопоче прокурор через їх неявку, констатуючи відсутність поважних причин для неї²³.

²¹ Ухвала слідчого судді Немирівського районного суду Вінницької області від 28.02.2023 р. у справі № 930/1309/22 (провадження № 1-кс/930/191/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109239984>

²² Постанова Верховного Суду від 28.02.2019 р. у справі № 161/4229/18 (провадження № 51-6433км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80224193>; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСП за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

²³ Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 01.03.2023 р. у справі № 496/1764/18 (провадження № 1-кп/496/39/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109269634>

Важливо розуміти, що слідчий суддя, суд мають перевіряти не лише факт існування обов'язку з'явитись за викликом, але й повинні аналізувати наявність/відсутність поважних причин, внаслідок яких особа не з'явилась за викликом. Так, слідчі судді відмовляли у задоволенні клопотань про привід у разі, якщо особа, яку було належним чином повідомлено про виклик, отримавши його, повідомила орган досудового розслідування про причину, внаслідок якої вона не може прибути за викликом. Таке ж рішення слідчим суддям необхідно приймати у тих випадках, коли під час розгляду клопотання встановлено, що підозрюваний, обвинувачений або свідок, будучи викликаними у встановленому КПК порядку, не з'явилися до слідчого або прокурора з поважних причин, однак з об'єктивних причин (тяжка хвороба, перебування у місці, в якому відсутні засоби зв'язку) не могли повідомити про причини свого неприбуття²⁴.

Наступна практична ситуація полягає в тому, що, як зазначалось вище, привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які за цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки. Перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки, визначено у ч. 2 ст. 65 КПК.

Разом із тим, КПК не встановлює для особи, яка звертається із клопотанням про здійснення приводу, обов'язку доводити, що свідок, стосовно якого необхідно здійснити привід, не є вагітною жінкою, інвалідом першої або другої груп або не є особою, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів. Тому необґрунтованою є відмова у задоволенні клопотання про привід внаслідок недолучення слідчим, прокурором документів, які б підтверджували, наприклад, відсутність у особи інвалідності тощо²⁵.

Обґрунтованою є відмова у задоволенні клопотання про здійснення приводу, якщо у клопотанні не зазначено

²⁴ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

²⁵ Там само.

процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання²⁶.

«За змістом ухвали слідчий суддя фактично відмовив у задоволенні клопотання, надавши оцінку доводам слідчого та зробивши висновок про відсутність підстав для затримання з метою приводу через неповідомлення належним чином ОСОБА_1 про підозру»²⁷.

Як зазначають суди апеляційної інстанції у проведених узагальненнях, в окремих випадках підставою для відмови у задоволенні клопотання про здійснення приводу був той факт, що за даними автоматизованої системи документообігу суду клопотання було зареєстроване після спливу часу, на який необхідно було здійснити привід. Окрім того, обґрунтованою є відмова у задоволенні клопотань, поданих органом, якому здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення не підслідне²⁸.

Згідно з узагальненням судової практики, датованим 2014 роком, вважалося, що не відповідають вимогам КПК такі ухвали слідчих суддів, як про повернення клопотань про здійснення приводу, оскільки КПК не передбачає повноважень слідчого судді щодо прийняття такого процесуального рішення²⁹. Але у постанові Верховного Суду від 12 вересня 2019 року вже зроблено такий висновок, що «ухвала слідчого судді про повернення слідчому клопотання щодо надання дозволу на затримання з метою приводу, якщо вона містить висновок стосовно відсутності підстав для такого затримання, вважається ухвалою про відмову в наданні дозволу

²⁶ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

²⁷ Постанова Верховного Суду від 12.09.2019 р. у справі № 176/2663/16-к (провадження № 51-1546км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84229728> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

²⁸ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

²⁹ Там само.

на затримання з метою приводу, та її може бути оскаржено в апеляційному порядку»³⁰.

Якщо особа, відповідальна за виконання рішення про привід, не може його здійснити, вона повинна повернути рішення до суду разом з письмовим викладом причин, що перешкодили його виконанню.

Після виконання рішення про привід особа, яка його виконувала, зобов'язана скласти протокол, дотримуючись усіх необхідних процедурних правил.

2.3. Накладення грошового стягнення

*Грошове стягнення – це не лише вид заходу забезпечення кримінального провадження, що полягає у покладенні на учасника кримінального провадження обов'язку сплати певної суми коштів у разі доведення перед слідчим суддею під час досудового розслідування або судом під час судового розгляду невиконання ним обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законом або судовим рішенням, та/або ж у разі неприбуття на виклик без поважних причин. Це також і захід кримінальної процесуальної відповідальності*³¹.

Застосування грошового стягнення має на меті забезпечити дієвість кримінального провадження, гарантуючи, що учасники кримінального провадження виконують свої обов'язки. Воно вважається одним із видів кримінальних процесуальних санкцій, котрі можуть завдати значної матеріальної шкоди особі, що не виконала свої обов'язки у кримінальному провадженні. Тому таке стягнення має накладатися лише на підставі конкретних фактів та правових норм, які свідчать про порушення.

³⁰ Постанова Верховного Суду від 12.09.2019 р. у справі № 176/2663/16-к (провадження № 51-1546км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84229728> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

³¹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 680.

Грошове стягнення може бути накладено не лише на осіб, які входять до складу учасників кримінального провадження, перелік яких наведено в пункті 25 частини 1 статті 3 КПК, та не до всіх цих учасників кримінального провадження (бо ж неможливо його накладати на представника персоналу органу пробачії, секретаря судового засідання, судового розпорядника³²).

Також грошове стягнення може бути накладено як через невиконання підозрюваним обвинуваченим умов особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК), так і через невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань щодо особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК) та через порушення батьками, опікунами, піклувальниками взятого зобов'язання (ч. 5 ст. 493 КПК) щодо нагляду за неповнолітнім. Але ж не всі ці особи перелічені в пункті 25 частини 1 статті 3 КПК³³.

Фактичною підставою для накладення грошового стягнення є невиконання особою своїх обов'язків, визначених кримінальним процесуальним законодавством або рішенням слідчого судді, неприбуття на виклик без поважних причин.

Крім забезпечення дієвості кримінального провадження, грошове стягнення також слугує «покаранням» для особи, яка не дотрималася своїх процесуальних обов'язків, і має попереджувальний ефект, спонукаючи до дотримання правил.

Грошове стягнення може бути накладено в ході досудового розслідування за рішенням слідчого судді, на підставі клопотання слідчого чи прокурора, або за власною ініціативою слідчого судді. Під час судового розгляду стягнення може бути накладено рішенням суду, за клопотанням прокурора або також за власною ініціативою суду³⁴.

Як вказує суд у своєму узагальненні судової практики, грошове стягнення під час досудового розслідування може бути

³² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 682.

³³ Там само. С. 681.

³⁴ Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. С. 396. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>

накладено в таких випадках: неприбуття підозрюваного, свідка, потерпілого на виклик без поважних причин; невиконання підозрюваним обов'язків, покладених на нього, при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК); невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК); порушення взятих на себе зобов'язань із нагляду за неповнолітнім підозрюваним із боку батьків, опікунів і піклувальників (ч. 5 ст. 493 КПК)³⁵.

Коли слідчий чи прокурор вирішує накласти грошове стягнення на учасника кримінального провадження, вони подають відповідне клопотання до суду, який має територіальну юрисдикцію над органом, що проводить досудове розслідування.

У клопотанні про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування мають бути вказані: назва та номер реєстрації кримінального провадження; процесуальний статус особи, на яку може бути накладено стягнення, включно з її повним ім'ям та адресою; конкретний обов'язок, який було покладено на особу згідно з КПК або рішенням слідчого судді; деталі, що стосуються невиконання особою свого обов'язку; докази, які свідчать про невиконання обов'язку особою; дані та посада слідчого чи прокурора, який подає клопотання; дата та місце складання клопотання. До клопотання долучаються копії документів, які підтверджують аргументи слідчого чи прокурора.

Під час досудового розслідування клопотання про накладення грошового стягнення має бути розглянуте слідчим суддею протягом трьох днів з моменту його отримання судом. У ході судового провадження питання про накладення стягнення розглядається без затримок, відразу після його подання.

Слідчий чи прокурор, який подав клопотання, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, повинні бути повідомлені про час і місце розгляду клопотання. Однак їх відсутність не є перешкодою для розгляду клопотання.

³⁵ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

Можемо констатувати різні підходи суддів при розгляді відповідних клопотань. В узагальненні судової практики за 2014 рік значиться, що «недопустимою є відмова у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення, якщо слідчий, прокурор надають підтвердження про те, що виклик певної особи було здійснено і при цьому немає жодних відомостей щодо причин неявки за викликом»³⁶. Через чотири роки вже маємо ухвалу про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, оскільки свідку вдалося переконати суд в тому, що він не з'явився в судове засідання у зв'язку із тим, що тривалий час працював у Польщі та в жодному разі не мав наміру уникнути судових засідань, але не володів інформацією³⁷.

Вищий антикорупційний суд теж вдається до скасування своїх рішень про накладення грошового стягнення при наявності підстав. Так, своє клопотання адвокат ОСОБА_13 обґрунтував тим, що неявка потерпілої ОСОБА_7 у судове засідання, призначене на 17 грудня 2019 року на 14 год 30 хв, пов'язана із погіршенням стану її здоров'я та самопочуття. Зазначає, що неявка потерпілої відбулась уперше та на попереднє судове засідання потерпіла ОСОБА_7 з'явилися, однак, судове засідання не відбулось не з її вини. У клопотанні просить скасувати ухвалу Вищого антикорупційного суду від 17 грудня 2019 року, якою на потерпілу ОСОБА_7 було накладено грошове стягнення. У судовому засіданні потерпіла ОСОБА_7 надала медичні документи щодо стану свого здоров'я, а саме виписку з медичної картки амбулаторного хворого від 18 грудня 2019 року із КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги Печерського району м. Києва», відповідно до змісту якої, ОСОБА_7 у період часу з 16 грудня 2018 року по 18 грудня 2019 року перебувала на амбулаторному лікуванні. З огляду на таке, суд приходить до висновку про поважність причини неявки потерпілої ОСОБА_7 у судове засідання 17 грудня 2019 року, а тому ухвала Вищого антикорупційного суду від 17 грудня 2019 року

³⁶ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

³⁷ Ухвала судді Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 06.08.2018 р. у справі № 589/3007/17 (провадження № 1-кс/589/780/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76344718>

*про накладення на потерпілу ОСОБА_7 грошового стягнення підлягає скасуванню*³⁸.

Якщо слідчий суддя чи суд виявляє, що особа не дотрималася встановленого для неї процесуального обов'язку і не має вагомих причин для цього, то на цю особу накладається грошове стягнення. Особі, щодо якої прийнято таке рішення, має бути відправлена копія ухвали не пізніше дня, що слідує за днем її винесення.

Необхідною умовою для застосування грошового стягнення є факт невиконання особою встановлених процесуальних обов'язків. Саме тому слідчі судді, які не задовольняють клопотання про накладення грошового стягнення у випадках, коли процесуальний обов'язок не був покладений на особу, діють відповідно до закону³⁹.

Право на застосування грошового стягнення належить слідчому судді чи суду, проте в деяких ситуаціях вони зобов'язані це робити. Зокрема, слідчий суддя чи суд повинен накласти грошове стягнення у таких випадках:

- якщо поручитель не виконав обов'язків, взятих на себе при виборі запобіжного заходу у формі особистої поруки;
- якщо батьки, опікун або піклувальник порушили зобов'язання щодо нагляду за неповнолітнім, який є підозрюваним або обвинуваченим.

У всіх інших випадках слідчий суддя чи суд має право вирішити, чи застосовувати грошове стягнення, виходячи з конкретних обставин, таких як фінансові труднощі учасника кримінального провадження⁴⁰.

У деяких ситуаціях може виникнути потреба скасувати грошове стягнення, яке було раніше накладено. Процедура скасування описана в ст. 147 КПК.

³⁸ Ухвала колегії суддів Вищого антикорупційного суду від 30.09.2020 р. у справі № 362/4895/16-к (провадження 1-кп/991/145/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91964965>

³⁹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁴⁰ Кримінальний процес: підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. С. 398–400. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>

Якщо на особу було накладено грошове стягнення і вона не була присутня при його вирішенні, вона має право звернутися з клопотанням про скасування рішення. Таке клопотання слід подати до слідчого судді чи суду, який прийняв рішення про стягнення.

Згідно з ч. 2 ст. 147 КПК, якщо слідчий суддя чи суд погоджуються з аргументами особи, вони мають повноваження скасувати рішення про грошове стягнення. У разі якщо це не так, вони призначають слухання для обговорення клопотання про скасування. Інформація про час і місце слухання надсилається особі, яка подала клопотання, та слідчому чи прокурору, але їх відсутність не є перешкодою для проведення слухання.

Відповідно до ч. 3 ст. 147 КПК, у разі якщо під час судового слухання виявляється, що грошове стягнення було накладено без належних підстав, слідчий суддя чи суд скасовує рішення. Якщо ж доказів недостатньо, то клопотання про скасування відхиляється.

Рішення, яке приймає слідчий суддя чи суд після розгляду клопотання про скасування грошового стягнення, не може бути оскаржене (ч. 4 ст. 147 КПК). Проте слушно акцентовано, що такий підхід суперечить ст. 24 КПК, бо ж ця ухвала стосується інтересів особи, а також п. 8 ст. 129 Конституції України⁴¹.

2.4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є одним із видів заходів забезпечення у кримінальному провадженні, що застосовується у разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення або запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні

⁴¹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 684.

спеціальним правом, що полягає у тимчасовому вилученні документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої особи в порядку, передбаченому статтею 208 КПК.

Рішення про обмеження у користуванні спеціальним правом приймається щодо особи, яка має статус підозрюваного. Також можливе продовження цього обмеження для осіб, які вже набули статусу обвинуваченого. Передумовою застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом може бути тимчасове вилучення слідчим, детективом, прокурором, дізнавачем та іншою уповноваженою службовою особою документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи. У цьому випадку йдеться про тимчасове вилучення майна (ст. 16 КПК), а не про розглядуваний нами захід забезпечення кримінального провадження⁴².

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) керування транспортним засобом або судном;
- 2) полювання;
- 3) здійснення підприємницької діяльності;
- 4) володіння та носіння зброї⁴³.

Згідно зі ст. 15 ЗУ «Про дорожній рух», кожен громадянин, який досяг передбаченого цим Законом віку та не має медичних протипоказань, може в установленому порядку отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії. Таке право підтверджується посвідченням. Порядок його видачі встановлений Постановою КМУ від 8 травня 1993 р. № 340 «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами».

Право на керування самохідним судном (моторним, вітрильним, вітрильно-моторним) підтверджується свідоцтвом,

⁴² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 685.

⁴³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (редакція від 19.06.2024). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

яке видається після складання іспиту комісії регіонального представництва Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства.

«Слідчим суддям необхідно враховувати, що сам лише факт підозри у вчиненні злочину, передбаченого ст. 286 КК, не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом»⁴⁴.

Аналіз судової практики щодо застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження свідчить про те, що переважна кількість клопотань передбачає ініціювання перед слідчим суддею питання про позбавлення підозрюваного права керування транспортним засобом»⁴⁵. Як правило, орган досудового розслідування аргументує клопотання про застосування розглядуваного заходу забезпечення кримінального провадження тим, що підозрюваний продовжує вчиняти неправомірні дії.

«Зважаючи, що наявна обґрунтована підозра у вчиненні ОСОБА_5 кримінального правопорушення у сфері порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, що спричинило тяжкі наслідки, останній продовжує вчиняти неправомірні дії, що пов'язані з порушенням безпеки дорожнього руху, тому вважаю, що підозрюваного слід тимчасово обмежити у користуванні спеціальним правом – правом керування транспортними засобами, на строк досудового розслідування»⁴⁶.

Згідно з частиною першою статті 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», громадяни України, які досягли вісімнадцяти років, та іноземці з належним дозволом на полювання мають право полювати на визначених мисливських територіях. Стаття 14 цього ж Закону визначає,

⁴⁴ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Алєнін, М. В. Багрий, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 81. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

⁴⁵ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁴⁶ Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21.01.2021 р. у справі № 161/1202/21 (провадження № 1-кк/161/582/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94316067>

що для громадян України документами, які підтверджують право на полювання, є: мисливське посвідчення; щорічна картка контролю за добутою дичиною та порушеннями правил полювання з відміткою про сплату податку; дозвіл на добування мисливських тварин; дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю у разі її використання; паспорт на мисливських собак, інших ловчих тварин і птахів, якщо вони використовуються під час полювання.

Документи, які надають право на ведення підприємницької діяльності, можуть бути також тимчасово вилучені. Відповідно до ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Ст. 50 ЦК України встановлює, що право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законом. Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації.

Під час кримінального провадження підозрюваний тимчасово *обмежується* у користуванні спеціальним правом. Порядок *позбавлення* такого права визначається матеріальним правом. Так, ст. 30 КУАП передбачений такий вид адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права, а саме – права керування транспортними засобами, права полювання⁴⁷. У цій же нормі йдеться й про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що призначається судом строком на один рік, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КУАП⁴⁸.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді

⁴⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. С. 294.

⁴⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 80731-X (редакція від 23.06.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців (ч. 2 ст. 148 КПК).

Уповноважена особа, яка провела затримання у порядку, передбаченому ст. 208 КПК, повинна одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи вилучено. Факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом.

Під час затримання може бути проведений особистий обшук та вилучення речей і документів за участі не менше двох понять. Особистий обшук може здійснюватися лише особою тієї самої статті. За його результатами складають протокол, що є частиною протоколу затримання. Вказаний протокол підписують усі особи, які брали участь у цій процесуальній дії.

Після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана передати тимчасово вилучені документи на зберігання відповідно до Порядку передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від 19 листопада 2012 р. № 1104.

Вилучені документи зберігаються разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження, до постановлення слідчим суддею відповідної ухвали за результатами розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом,

прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням не пізніше двох днів із моменту тимчасового вилучення. Пропуск указанного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів (ч. 1 ст. 150 КПК).

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом повинно містити всі ті складові та відомості, які передбачені ч. 2 ст. 150 КПК.

До клопотання також додаються:

- копії матеріалів, якими прокурор, дізнавач, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;
- документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч. 1 ст. 151 КПК).

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника (ч. 2 ст. 151 КПК).

Ще з 2013 року судова практика, усуваючи окремі законодавчі прогалини, зобов'язує у всіх випадках подання клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, разом тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, серед іншого, обов'язково додавати й витяг із ЄРДР щодо розпочатого кримінального провадження⁴⁹.

Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано

⁴⁹ Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>

без додержання вимог ст. 150 КПК, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 151 КПК).

Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 4 ст. 151 КПК).

Невилучення в особи документів, що посвідчують користування спеціальним правом, не перешкоджає зверненню в судовому порядку за дозволом у тимчасовому обмеженні користування спеціальним правом⁵⁰.

У разі відмови в задоволенні клопотання вилучені документи підлягають поверненню володільцю не пізніше наступного робочого дня після отримання слідчим, прокурором відповідної ухвали слідчого судді.

Підстави для відмови слідчого судді у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом запропоновані законодавцем у ч. 1 ст. 152 КПК.

Аналіз судової практики свідчить про існування випадків відмови у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, а саме керування автомобілем внаслідок встановлення того факту, що наявність спеціального права (керування транспортним засобом) забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. З огляду на те, що згідно з п. 3 ч. 2 ст. 152 КПК при вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати наслідки такого обмеження для інших осіб, зазначений підхід слідчих суддів є виправданим⁵¹.

⁵⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 688.

⁵¹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

Такий підхід застосовується принаймні останні десять років. Аналізом судових рішень підтверджується, що слідчі судді вказують про відсутність таких негативних наслідків, приймаючи процесуальні рішення про задоволення відповідних клопотань органу досудового розслідування.

«Негативних наслідків як для підозрюваного, так і для інших осіб внаслідок вжиття такого заходу, на думку суду, не стане, оскільки він не є єдиним годувальником у сім'ї, а право керування не є джерелом його доходу, тому клопотання слідчого слід задовольнити»⁵².

Слідчий суддя під час вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом зобов'язаний врахувати такі обставини:

- правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;*
- достатність доказів, які вказують на учинення особою кримінального правопорушення;*
- наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.*

Слідчим суддям необхідно враховувати, що сам лише факт підозри у вчиненні злочину, передбаченого ст. 286 КК, не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Зокрема, слідчі судді обґрунтовано відмовляють у задоволенні таких клопотань, якщо їхнім ініціатором не доведено існування обставин, які би свідчили про те, що мають місце ризики, які виправдовують застосування цього заходу⁵³. Інша річ, якщо органом досудового розслідування доведено, що підозрюваний не лише продовжує вчиняти неправомірні дії, що пов'язані з порушенням безпеки дорожнього руху, а й у їх результаті постійно наражає оточуючих на небезпеку⁵⁴.

⁵² Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21.01.2021 р. у справі № 161/1202/21 (провадження № 1-ккс/161/582/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94316067>

⁵³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁵⁴ Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21.01.2021 р. у справі № 161/1202/21 (провадження № 1-ккс/161/582/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94316067>

Результатом розгляду клопотання є постановлення ухвали слідчим суддею, в якій зазначаються:

- мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців;
- порядок виконання ухвали (ч. 3 ст. 152 КПК).

Особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, надсилається копія ухвали. Ухвала підлягає негайному виконанню у порядку, передбаченому для виконання судових рішень (ч. 4 ст. 152 КПК).

У разі задоволення клопотання документи не пізніше наступного робочого дня після отримання слідчим, прокурором відповідної ухвали слідчого судді надсилаються разом з копією такої ухвали рекомендованим листом на зберігання центральному органу виконавчої влади, що здійснює контроль (нагляд) у відповідній сфері.

Слід звернути увагу, що в ухвалі, якою задоволено клопотання про обмеження у користуванні спеціальним правом, обов'язково повинен бути визначений строк тимчасового обмеження, який не може становити більше двох місяців. Згідно зі ст. 153 КПК, лише прокурор має право звернутися із клопотанням про продовження такого строку, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 151 КПК⁵⁵.

Продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється за зверненням прокурора із відповідним клопотанням, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 151 КПК.

⁵⁵ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

У разі продовження в установленому порядку строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом копія відповідної ухвали слідчого судді надсилається не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, центральному органіві виконавчої влади, якому для зберігання надіслано документи.

Випадки, коли слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, перелічені в ч. 2 ст. 153 КПК.

В останній день строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом центральний орган виконавчої влади надсилає документи рекомендованим листом слідчому, дізнавачу, прокурору, від яких вони надійшли, для вирішення питання про повернення таких документів володільцю.

Документ, що підтверджує повернення документа володільцю або надіслання його на зберігання центральному органіві виконавчої влади, долучається до матеріалів кримінального провадження.

2.5. Відсторонення від посади

Відсторонення підозрюваного або обвинуваченого від посади є поширеною практикою у кримінальних провадженнях, коли подальше перебування підозрюваного або обвинуваченого на посаді може перешкоджати встановленню дійсних обставин кримінального правопорушення. При цьому варто розуміти, що за логікою ч. 1 ст. 154 КПК до підозрюваних, обвинувачених у вчиненні кримінального проступку, відсторонення від посади не може застосовуватися⁵⁶. Відповідно й клопотання про нього дізнавачем подаватися не може.

Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у відстороненні від посади особи, котра підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

⁵⁶ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 691.

Цей захід кримінального процесуального примусу передбачає у тимчасову заборону виконання функціональних обов'язків та (або) реалізацію владних повноважень, що впливають зі службового становища особи, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочину⁵⁷.

Відповідно до ст. 12 КК України (далі – КК), кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.

Кримінальним проступком є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Нетяжким злочином є діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Підозрюваний – це особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Обвинувачений – це особа, обвинувальний акт щодо якої передано до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК.

⁵⁷ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 691.

Під службовими особами треба розуміти осіб, визначених у ст. 18 КК, а також у п. 1 примітки до ст. 364 КК.

Умовами відсторонення від посади є:

- наявність у особи процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого;
- перебування його на посаді;
- щодо підозрюваного, обвинуваченого не застосовується запобіжний захід у виді тримання під вартою.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі ухвали слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців. Строк відсторонення від посади може бути продовжено за клопотанням прокурора відповідно до вимог ст. 158 КПК.

Є й така особливість щодо розглядуваного заходу забезпечення кримінального провадження, що законодавець у ч. 3 ст. 154, ч. 1 ст. 155 КПК визначив суб'єктів звернення з відповідним клопотанням про його застосування.

Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законом. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом (ч. 3 ст. 154 КПК).

Згідно з вимогами ст. 106 Конституції України, Президент України призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення тощо.

Фактичні підстави для застосування розглядуваного заходу забезпечення кримінального провадження наведені у п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК, і вони у переважній більшості ідентичні

з підставами для застосування запобіжних заходів, які перелічені у ст. 177 КПК. При цьому автори аргументовано радять доповнити п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК вказівкою на те, що підозрюваний, обвинувачений, використовуючи своє службове становище, може вчинити інший злочин чи продовжити злочин, у якому підозрюється, обвинувачується⁵⁸.

Зміст і форма клопотання про відсторонення від посади. Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження з клопотанням про відсторонення особи від посади. Із клопотанням про відсторонення особи від посади до органів державної влади, зазначених у ч. 3 ст. 154 КПК, має право звернутися прокурор, а про відсторонення від посади члена Національного агентства з питань запобігання корупції – Генеральний прокурор України або його заступник.

У клопотанні зазначаються всі ті пункти, про які йдеться у ч. 2 ст. 155 КПК.

До клопотання також додаються:

- копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;
- документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Розгляд та вирішення клопотання про відсторонення від посади має певний порядок. Це клопотання розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю слідчого, детектива НАБУ та/або прокурора і підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника. Участь прокурора є обов'язковою, бо він несе тягар доказування наявності фактичних підстав для застосування, бо ж інша сторона, ймовірно, їх буде спростовувати⁵⁹.

Слушно стверджують автори, що «з більшості ухвал суддів не зрозуміло, які саме підстави лягли в основу рішення

⁵⁸ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 693.

⁵⁹ Там само. С. 694.

про задоволення та про відмову в задоволенні клопотань про відсторонення від посади. Найчастіше суди обмежуються таким формулюванням: «Слідчий довів наявність достатніх підстав вважати, що такий захід, як відсторонення від посади, необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який, перебуваючи на посаді, може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Перебування на займаній посаді сприяло вчиненню цього кримінального правопорушення, може негативно впливати на перебіг досудового розслідування (тиск на свідків, підробка або знищення доказів, використання службового становища). Негативні наслідки відсторонення від посади не перевищують необхідність та можливість досягнення завдань у цьому кримінальному провадженні». Подібні висновки та твердження заперечувального характеру або з використанням частки «не» у потрібному місці судді застосовують для відхилення клопотань про відсторонення від посади. Як наслідок, для учасників залишається незрозумілим, які саме докази або їх відсутність відіграли вирішальну роль у процесі розгляду клопотань про відсторонення.

На жаль, часто трапляються випадки, коли зазначені вище формулювання, якими вмотивовано ухвали про задоволення клопотання про відсторонення, судді використовують з додаванням слова «може» (наприклад: «Може підробляти докази, чинити тиск на свідків»). Однак слід зазначити, що судові рішення виключно з такими мотивуваннями зазвичай скасовуються судами апеляційної інстанції. Як, наприклад, ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 08.05.2018 р. у справі №757/15893/18-к було скасовано ухвалу про задоволення клопотання про відсторонення з таких підстав: «Доводи про можливість впливу на свідків або існування можливості підробки доказів повинні бути обґрунтованими, а не засновуватися на припущеннях»⁶⁰.

⁶⁰ Кирич С., Луцький М. Відсторонення від посади: нові підходи для заперечення та оскарження. *Юридична газета online*. № 42 (644). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidstoronennya-vid-posadi-novi-pidhodi-dlya-zaperechennya-ta-oskarzhennya.html>

Якщо слідчий суддя, суд установить, що клопотання подано без дотримання вимог, то повертає його прокурору, про що постановляє відповідну ухвалу.

Причинами повернення клопотань про тимчасове відсторонення від посади було те, що в порушення п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК в клопотанні слідчого не були зазначені обставини, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Треба мати на увазі, що в разі невідповідності клопотання вимогам, встановленим ст. 155 КПК, таке клопотання, незалежно від того ким воно було подано, повертається прокурору⁶¹.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

Слідчий суддя, суд може відмовити у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного або обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити або підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим способом⁶².

⁶¹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁶² Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. С. 412. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>

Підставами відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади є здебільшого недостатність підстав для відсторонення підозрюваної особи від займаної посади, а також недоведеність існування обґрунтованої підозри у вчиненні злочину такого ступеня тяжкості, за умови вчинення якого може бути здійснено відсторонення від посади, а також недоведеність того, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який йдеться в клопотанні слідчого⁶³.

Під час вирішення питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати такі обставини:

- правову підставу для відсторонення від посади;
- достатність доказів, які вказують на учинення особою кримінального правопорушення (щодо цієї групи обставин точаться дискусії, адже загалом ця законодавча вимога містить вказівку до «з'ясування, яке пов'язане з вирішенням питання про винуватість»⁶⁴ особи, що «виходить за межі судового контролю під час досудового розслідування»⁶⁵);
- наслідки відсторонення від посади для інших осіб (очевидно, йдеться про тих членів сім'ї підозрюваного, обвинуваченого, які залежать від його доходу на цій посаді, яка для них є єдиним його джерелом⁶⁶).

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає:

- мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади;
- перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади;
- строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців;
- порядок виконання ухвали.

⁶³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁶⁴ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 695.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Там само.

Окрім цього, слідчий суддя може враховувати й інші обставини, що можуть впливати на прийняття остаточного рішення.

Як показує судова практика, окрім обставин, що визначені у КПК, слідчі судді звертають увагу й на інші, які були враховані під час розгляду клопотання про відсторонення від посади. Так, «в ухвалі слідчого судді Бабушкінського районного суду м. Дніпра у справі №200/18070/15-к про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення підозрюваного від посади особи приватного права, суд зазначив: «Підозрюваний є одноосібним власником та керівником підприємства протягом тривалого часу, а тому, враховуючи ті негативні наслідки, які може зумовити для інших осіб відсторонення його від посади директора товариства, що працюють у товаристві, – клопотання підлягає відхиленню». Вбачається, що негативні наслідки відсторонення від посади у вигляді зупинення або припинення господарської діяльності, втрати працівника, який виконував унікальні функції, впливу на інших працівників підприємства також підлягають обов'язковій оцінці судами у процесі розгляду клопотань про відсторонення від посади. Також варто звертати увагу на наявність на утриманні у підозрюваного неповнолітніх дітей, адже відсторонення від посади зумовлює втрату джерела доходів, що має негативний матеріальний вплив на утриманців. Зазначений довід був взятий до уваги, зокрема, у вищезгаданій ухвалі Солом'янського районного суду від 27.02.2018 у справі №760/4631/18, в ухвалі Красногвардійського районного суду м. Дніпра від 01.08.2018 у справі № 204/5536/18. З аналізу ухвали Шевченківського районного суду м. Києва від 12.09.2018 у справі № 761/34445/18 про часткове задоволення клопотання про відсторонення від посади першого заступника голови Державної служби геології та надр України вбачається, що саме наявність на утриманні у підозрюваного дитини стало основною підставою для відсторонення особи на один місяць, а не два місяці»⁶⁷.

⁶⁷ Ісланкін С. М. Підстави та процесуальний порядок відсторонення від посади в кримінальному процесі. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2022. № 1. С. 355–360.

Копія рішення про відсторонення від посади надсилається ініціатору подання відповідного клопотання, підозрюваному або обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню у порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Доцільно звернути увагу на те, що слідчий суддя, суд, постановляючи ухвалу про відсторонення від посади, зазначають у ній перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади⁶⁸.

Первинний строк відсторонення від посади може бути продовжений або скасований. Прокурор, а щодо члена Національного агентства з питань запобігання корупції – Генеральний прокурор України або його заступник має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади.

Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади, якщо прокурор не доведе, що:

- обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;
- сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких здійснено відсторонення від посади, іншими способами упродовж дії попередньої ухвали.

Відсторонення від посади може бути скасовано слідчим суддею під час досудового розслідування або суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу не було потреби. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.

Окрім того, слідчим суддям треба враховувати мету застосування заходу забезпечення кримінального провадження, який полягає у відстороненні від посади, оскільки об'єктивні

⁶⁸ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

обставини кримінального провадження можуть свідчити про те, що потреби у відстороненні особи від посади немає⁶⁹.

Солом'янський районний суд м. Києва ухвалі від 27.02.2018р. у справі №760/4631/18 про відмову у відстороненні від посади Одеського міського голови дійшов висновку, що у разі наявності запобіжного заходу, яким підозрюваного зобов'язано «утриматися від спілкування зі свідками та іншими підозрюваними поза межами процесуальних дій у вказаному кримінальному провадженні», ризик незаконного впливу на свідків та інших підозрюваних не може бути покладений в обґрунтування необхідності відсторонення підозрюваного від посади, оскільки він є усунути⁷⁰.

Правильно стверджують дослідники, що суд може брати до уваги твердження про те, що підозрюваний (обвинувачений) може незаконно впливати на свідків, які є працівниками інших органів та структур, лише якщо це було доведено прокурором.

В ухвалі Шевченківського районного суду м. Києва від 23.08.2017 р. у справі №761/8517/17, задовольняючи клопотання про відсторонення, суд дійшов такого висновку: «Займана обвинуваченим посада Голови Рахункової палати, об'єктивна потреба здійснення організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських заходів щодо забезпечення діяльності установи вимагає від ОСОБА_1 комунікації з працівниками Рахункової палати. Однак зміст і характер спілкування вказаних осіб не може бути предметом контролю з боку прокурора або суду. Суд не виключає, що у такий спосіб обвинувачений матиме можливість прямо або опосередковано впливати на позицію свідків – працівників Рахункової палати, які певним чином є залежними від нього особами, здійснювати на них відповідний тиск з метою домогтися вигідних для себе свідчень під час судового розгляду»⁷¹.

⁶⁹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁷⁰ Кирич С., Луцький М. Відсторонення від посади: нові підходи для заперечення та оскарження. *Юридична газета online*. № 42 (644). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidstoronnennya-vid-posadi-novi-pidhodi-dlya-zaperechennya-ta-oskarzhennya.html>

⁷¹ Там само.

Відсторонення від посади «виходить за межі» кримінального провадження та перебуває у зв'язку з трудовими відносинами. «Якщо працівник не є особою, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, а також відсутнє рішення про його відсторонення від посади, прийняте слідчим суддею під час досудового розслідування чи судом під час судового провадження, то наказ роботодавця про відсторонення такого працівника від роботи є незаконним». Відповідну позицію висловив Верховний Суд у постанові від 22 травня 2024 року у справі № 210/3278/22⁷².

Оплата праці при відстороненні від посади

Відсторонення від посади здійснюється без збереження заробітної плати. Відповідно до ст.ст. 1 та 2 Закону № 266/94⁷³, державному службовцю відшкодовуються збитки, завдані у зв'язку з незаконним відстороненням, у встановлених цим Законом випадках та із визначених у ньому підстав. Незаконно відстороненому державному службовцю відшкодовуються: заробіток, який він втратив внаслідок незаконних дій, суми, сплачені ним у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги, моральна шкода. Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом. Час, протягом якого службовець не працював у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), зараховується як до загального трудового стажу, так і до стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, безперервного стажу.

Відсторонення від займаної посади посадової особи Президентом України в умовах воєнного стану

⁷² Мамченко Н. Наказ про відсторонення від роботи є незаконним, якщо працівник не є підозрюваним чи обвинуваченим, а рішення слідчого судді про його відсторонення відсутнє – Верховний Суд. 09.07.2024. Судова юридична практика. Офіційний сайт. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/305290-prikaz-ob-otstraneni-ot-raboty-yavlyaetsya-nezakonnym-esli-rabotnik-ne-yavlyaetsya-podozrevaemym-ili-obvinyaemym-a-reshenie-sledstvennogo-sudi-o-ego-otstraneni-otsutstvuet-verkhovnyy-sud?fbclid=IwZXh0bGhZW0CMTEAAAR2Ynop10R7k3nTp5kPm7N1TDNvBkctG4nK3_UvBTjgris8DoSy_NJlp8Yc_aem_hmzAPQXFtwUs0hbPn8BbgA

⁷³ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Президент України у період дії воєнного стану може прийняти рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень, та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу⁷⁴.

2.6. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності

Недоторканність суддів забезпечується, окрім іншого, особливим порядком *тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності*, яке полягає у тимчасовій забороні судді виконувати функціональні обов'язки та (або) реалізовувати владні (в тому числі адміністративні) повноваження, пов'язані зі здійсненням судового контролю, правосуддя, а також інші правомочності, що впливають з його правового статусу, у зв'язку з підозрою чи обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення⁷⁵.

«Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є строковим заходом забезпечення кримінального провадження, з огляду на це строк його застосування встановлюється Вищою радою правосуддя»⁷⁶.

Відповідно до ч. 5 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. та ч. 11 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р., суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя

⁷⁴ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

⁷⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 696.

⁷⁶ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благути та ін.; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 95. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

на строк не більше двох місяців (цей строк не може перевищувати строк досудового розслідування. На стадії судового провадження строк відсторонення встановлюється до набрання законної сили вирокom суду або закриття кримінального провадження (хоча за таких законодавчих реалій може йтися про порушення конституційного права на працю)⁷⁷.

Рішення про **тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя** (ст. 155-1 КПК) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя (хоча й наділення її судовими функціями є спірним⁷⁸) на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерально-го прокурора)⁷⁹.

Даючи відповідь на запитання: чому, отримавши один із двох зазначених процесуальних статусів у кримінальному провадженні, суддя не відстороняється від посади, авторами аргументовано підкреслюється, що так відбувається через такий елемент правового статусу судді, як його незмінюваність, про що йдеться у ч. 1 ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁸⁰.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, як і клопотання про продовження цього строку у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним), на будь-якій стадії кримінального провадження.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної

⁷⁷ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 700.

⁷⁸ Там само. С. 702.

⁷⁹ Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

⁸⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 697.

відповідальності чи продовження його строку повинно відповідати вимогам ч. 2 ст. 155 КПК. Вирішуючи таке клопотання, Вища рада правосуддя зобов'язана⁸¹ враховувати обставини, зазначені у ч. 2 ст. 157 КПК⁸².

Відповідно до ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», розглядуване нею рішення може бути оскаржене та скасоване суто з формальних підстав і лише в порядку адміністративного судочинства, незважаючи на наявний кримінальний процесуальний характер відносин. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя не зупиняє його виконання⁸³.

Генеральний прокурор або його заступник має право звернутися з клопотанням про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців. Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддю відсторонено.

При цьому ні КПК, ні Закон України «Про Вищу раду правосуддя» не встановлюють фактичних підстав для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності⁸⁴. Автори радять за аналогією застосовувати положення п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК⁸⁵.

⁸¹ Про це йдеться в Окремій спільній думці суддів ВП ВС Прокопенка О. Б., Британчука В. В., Лященко Н. П., Ситнік О. М., Яновської О. Г. на постанову від 08.11.2018 р. у справі № 800/536/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78426375>

⁸² Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 475.

⁸³ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 702.

⁸⁴ Там само. С. 697.

⁸⁵ Там само.

2.7. Тимчасовий доступ до речей і документів

Хоча тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального розслідування є відносно новим для національного законодавства, він став одним із найчастіше використовуваних у судово-слідчій практиці.

***Тимчасовий доступ до речей і документів** – це один із видів заходів забезпечення кримінального провадження, що полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі та документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, в разі ухвалення відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку) (ч. 1 ст. 159 КПК).* Авторами він ще іменується заходом забезпечення одержання й перевірки доказової інформації⁸⁶, хоча це вельми спірне питання.

У пункті 18 Інформаційного листа від 5 квітня 2013 року Вищий спеціалізований суд України визначив тимчасовий доступ до речей і документів як один зі способів збирання доказів. Однак менше ніж за рік у пункті 9 розділу 2.5 узагальнення судової практики цей же суд висловився критично щодо використання тимчасового доступу до речей і документів для збору доказів, зазначивши, що КПК передбачає для цього інші процедури, такі як огляд та обшук. Водночас суд не надав конкретного роз'яснення щодо мети застосування цього заходу та прикладів його правильного використання.

Автори стверджують, що слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії є основними, але не єдиними способами збирання і перевірки доказів. Іншими способами, згідно з ч.ч. 2–3 ст. 93 КПК, є витребування та отримання речей, документів, висновків експертів та актів перевірок; проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК, до яких і належить тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, отримання пояснень та опитування особи⁸⁷.

⁸⁶ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 703.

⁸⁷ Там само. С. 704.

Сторонами кримінального провадження, які мають право подавати клопотання (має відповідати вимогам статті 160 КПК) про тимчасовий доступ до речей і документів, згідно з п. 19 ст. 3 КПК, є: зі сторони обвинувачення – дізнавач, слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту – підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

За результатами аналізу судової практики можна констатувати, що з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів, як правило, звертається сторона кримінального провадження з боку обвинувачення – слідчі та прокурори, натомість випадки звернення до слідчих суддів з такими клопотаннями сторони кримінального провадження з боку захисту (насамперед це стосується захисників підозрюваних) є поодинокими, незважаючи на те що закріплення в КПК норми, яка надає стороні кримінального провадження з боку захисту таке право, було спрямоване на впровадження механізму реалізації змагальності сторін та свободи в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості⁸⁸.

Поряд із такою констатацією варто розуміти, що з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів, на підставі наявних кримінальних процесуальних положень, можна звертатися і щодо матеріалів кримінального провадження. Такі факти мають місце у слідчій та судовій практиці.

*Ухвалою слідчого судді надано дозвіл слідчим Державного бюро розслідувань на тимчасовий доступ до матеріалів кримінального провадження, яке перебуває у володінні НАБУ, з можливістю його вилучення*⁸⁹.

⁸⁸ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁸⁹ Постанова Верховного Суду від 23.10.2019 р. у справі № 575/27915/19-к (провадження № 51-3811км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85269292> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

До речі, під річчю потрібно розуміти предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки (ст. 179 ЦК України). Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту або обставини.

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їхніх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їхніх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі – облікова система часток) і внесенням змін до них⁹⁰.

До електронної інформаційної системи відносять таке: ЕОМ (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні (інформаційні) мережі та мережі електрозв'язку. Ці системи можуть бути локальними та розподіленими по кількох комп'ютерах, відкритими і закритими. Вони мають власника, володільця та утримувача⁹¹.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду (ч. 2 ст. 159 КПК). У цій ухвалі, відповідно до загальних вимог до цього виду документа, повинно бути відображено: прізвище, ім'я та по батькові

⁹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁹¹ Басиста І. В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 19 : Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. / Нац. акад. прав. наук України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. С. 349.

особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів; дату постановлення ухвали; положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу; прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів; назву, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ; розпорядження надати тимчасовий доступ до речей і документів зазначеній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення ухвалено слідчим суддею, судом; строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду.

Правова підстава цього заходу забезпечення кримінального провадження із його законодавчого визначення не простежується⁹².

Фактичною підставою для надання тимчасового доступу до речей і документів є їх потенційне використання в ролі доказів (та й на ті із них, які вилучені та відповідають ознакам речових доказів, може накладатися арешт; натомість арешт документів (у вузькому розумінні ст. 99 КПК) законодавством не передбачений⁹³, що у практичній діяльності із розслідування створює низку непорозумінь), а також відсутність альтернативних методів для підтвердження фактів, які планується встановити за допомогою цих предметів та документів, особливо коли йдеться про клопотання щодо тимчасового доступу до інформації, що має охоронюваний законом захист таємниці.

Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 КПК. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором (ч. 1 ст. 160 КПК).

⁹² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 703.

⁹³ Там само. С. 721.

Результати аналізу судової практики свідчать про: випадки недолучення слідчим (прокурором) до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів належним чином за-свідченої копії витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання; незазначення в клопотанні правової кваліфікації кримінального правопорушення, а лише вказівки на статтю (частину статті) КК; відсутність повних та конкретних відомостей про речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати.

Слідчий суддя Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області за участю слідчого СВ Павлоградського МВ ГУМВС України в Дніпропетровській області, розглянувши клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, відмовив у його задоволенні. Своє рішення слідчий суддя мотивував тим, що в поданому клопотанні слідчий зазначив лише статтю закону України про кримінальну відповідальність, а не правову кваліфікацію кримінального правопорушення, при здійсненні досудового розслідування якого порушується питання про тимчасовий доступ до речей і документів⁹⁴.

«Не оцінюючи законність чи обґрунтованість ухвали слідчого судді, оскільки це не входить до предмета касаційного перегляду, ВС визначає, що ця ухвала не містить вичерпний перелік документів, до яких надано доступ із можливістю вилучення, а вказує на неконкретний досить широкий спектр документації, яку міг вилучити слідчий. Так, в ухвалі вживаються формулювання: «документація, що відображає виробничі потужності, транспортних засобів, з зазначенням чи є вони власністю підприємства, у разі їх оренди – на підставі яких документів та на яких умовах відбувалась оренда, форма та стан розрахунків, ... наявність основних фондів (власних або орендованих), а також їх використання у виробничому процесі». Таке формулювання дозволяло слідчому вилучити такі документи або в такому обсязі, що це могло позбавити юридичну особу можливості здійснювати свою діяльність»⁹⁵.

⁹⁴ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁹⁵ Постанова Верховного Суду від 05.11.2019 р. у справі № 643/8933/19 (провадження № 51-3549км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/>

Окрему проблему становить подання слідчими та прокурорами разом з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів копій документів, в тому числі витягу з ЄРДР, які належним чином або взагалі не засвідчені, що позбавляє слідчого суддю можливості пересвідчитися в ідентичності цих документів, в той час як інформація, що в них міститься, має суттєве значення під час розгляду клопотання цієї категорії та може істотно вплинути на висновки слідчого судді⁹⁶.

Неоднозначною є практика слідчих суддів при встановленні факту недотримання слідчими та прокурорами вимог кримінального процесуального закону стосовно оформлення клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, оскільки в переважній більшості таких випадків слідчі судді приймають рішення про відмову в задоволенні клопотання або його часткове задоволення. Водночас існує і практика повернення таких клопотань для дооформлення, усунення недоліків тощо.

Крім того, мають місце випадки звернення слідчих, прокурорів із клопотаннями про повернення їхніх клопотань для дооформлення.

Доцільно звертати увагу на те, що, на відміну від закріпленого у КПК порядку розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна при регламентації порядку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, законодавець не закріпив повноваження слідчого судді повертати таке клопотання у разі його невідповідності встановленим вимогам. Саме тому у подібних випадках необхідно постановляти ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, а не про його повернення⁹⁷.

85542696 ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

⁹⁶ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

⁹⁷ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

Речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

- листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;
- об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією (ст. 161 КПК).

Захисником у кримінальному провадженні виступає адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (ч. 1 ст. 45 КПК). Адвокат може бути також представником потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 63 КПК).

До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

- інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- відомості, які можуть становити лікарську таємницю;
- відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;
- конфіденційна інформація, зокрема така, що містить комерційну таємницю;
- відомості, які можуть становити банківську таємницю;
- особисте листування особи та інші записи особистого характеру;
- інформація, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;
- персональні дані особи, що знаходяться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;
- державна таємниця;
- таємниця фінансового моніторингу;

– відомості, що становлять професійну таємницю відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ст. 162 КПК).

Наявні складні практичні ситуації, коли йдеться про тимчасовий доступ до матеріалів кримінального провадження.

«У касаційній скарзі представник НАБУ як юридичної особи, у володінні якої перебувають речі та документи, тимчасовий доступ до яких було надано за ухвалою слідчого судді, посиляється на те, що вказана ухвала слідчого судді про надання тимчасового доступу до матеріалів кримінального провадження перешкоджає діяльності детективів НАБУ зі здійснення досудового розслідування та досягнення завдань кримінального провадження, призведе до розголошення таємниці досудового розслідування особам, які на це не мають права, унеможливить подальше ефективне здійснення кримінального провадження, а тому безпосередньо впливає на інтереси НАБУ»⁹⁸.

«При цьому необхідно враховувати специфіку та особливості правового статусу такого об'єкта тимчасового доступу до речей і документів, як матеріали кримінального провадження. По-перше, такі матеріали збираються у кримінальному провадженні з метою використання їх як доказів обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, а відсутність їх у кримінальному провадженні внаслідок виїмки не даватиме можливості органу досудового розслідування здійснювати свою діяльність із виконання завдань, визначених законом. По-друге, варто зважати на особливості регулювання недопущення розголошення відомостей досудового розслідування згідно зі ст. 222 КПК. А тому питання про надання дозволу на вилучення матеріалів кримінального провадження слідчий суддя має вирішувати з особливою ретельністю та у кожному конкретному випадку з урахуванням вимог співмірності такого ступеня втручання у досудове розслідування,

⁹⁸ Постанова Верховного Суду від 23.10.2019 р. у справі № 575/27915/19-к (провадження № 51-3811км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85269292> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

обов'язково зваживши, як це може вплинути на хід досудового розслідування, повноту й об'єктивність встановлення обставин кримінального правопорушення, а також інтереси учасників кримінального провадження – як у кримінальному провадженні, у межах якого розглядається клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, так і у кримінальному провадженні, про вилучення якого заявлено клопотання»⁹⁹.

У ст. 163 КПК встановлено два порядки розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів: з викликом та можливою участю особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, та без виклику й участі цієї особи¹⁰⁰. Їх автори іменують як «змагальний» і «незмагальний»¹⁰¹.

Коли слідчий суддя або суд отримує клопотання на тимчасовий доступ до певних речей чи документів, вони викликають у судові засідання особу, яка володіє цими речами або документами. Однак це не стосується ситуацій, що визначені у ч. 2 ст. 163 КПК.

Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться¹⁰².

Автори підкреслюють, що на нормативному рівні зміст формулювання «достатніх підстав вважати» не розкривається¹⁰³.

⁹⁹ Постанова Верховного Суду від 23.10.2019 р. у справі № 575/27915/19-к (провадження № 51-3811км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85269292> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

¹⁰⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 716.

¹⁰¹ Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 485.

¹⁰² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

¹⁰³ Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. С. 486.

Пропонують виходити зі ситуативної характеристики¹⁰⁴ та статусу особи в кримінальному провадженні, її взаємовідносин з іншими його учасниками¹⁰⁵.

В повідомленні про виклик до суду, яке відправляє слідчий суддя або суд особі, що володіє необхідними речами та документами, міститься вказівка про необхідність зберігати ці предмети та документи без змін до моменту їх пред'явлення у суді.

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, окрім випадків, передбачених ч. 2 ст. 163 КПК. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

Суд або слідчий суддя видає рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо учасник кримінального процесу, котрий подав клопотання, переконливо доводить, що:

- ці речі чи документи належать або можуть належати певній особі (фізичній чи юридичній);
- вони є значущими самі по собі або разом з іншими предметами та документами, пов'язаними з кримінальним провадженням, у якому подається клопотання, і важливі для виявлення ключових фактів у провадженні;
- вони не є та не містять інформацію, яка є захищеною законом таємницею.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, окрім обставин, передбачених ч. 5 ст. 163 КПК, доведе можливість використання як доказів відомостей,

¹⁰⁴ Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 100.

¹⁰⁵ Гловюк І. В., Андрусенко С. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 293–297.

що містяться в цих речах і документах, і неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється у порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, котра не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Слідчий суддя, суд у ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення є реальна загроза зміни або знищення речей або документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

У підсумку за результатами розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд виносить ухвалу. Зміст і форма цієї ухвали передбачені ст. 164 КПК¹⁰⁶.

Строк дії ухвали не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали, за винятком ухвал, постановлених на виконання вимог ч. 2 ст. 562 КПК¹⁰⁷.

У вимогах до змісту клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160 КПК) відсутня вимога про надання інформації про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати доступ до речей і документів, оскільки на органи досудового розслідування не покладається обов'язок надавати такі відомості, а в ухвалі слідчого судді ці відомості мають бути обов'язково зазначені (ст. 164 КПК).

¹⁰⁶ Кримінальний процес: підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. С. 420. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>

¹⁰⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

При надходженні клопотань, у яких відсутня інформація про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, слід керуватись таким: відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК, у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів повинні бути зазначені підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Згідно з п. 1 ч. 5 ст. 163 КПК, слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність підстав вважати, що ці речі або документи перебувають чи можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Крім того, при вирішенні цього питання слід враховувати, що ч. 1 ст. 163 КПК передбачено обов'язок слідчого судді здійснити судовий виклик такої особи, а тому потрібно визнати правильною практику слідчих суддів, які вимагають від слідчого або іншого учасника кримінального провадження, який звернувся із клопотанням, обов'язкового викладення цих відомостей у клопотанні, посилаючись на згадані норми закону, а у протилежному випадку – відмовляють у задоволенні таких клопотань, оскільки по суті без зазначення особи, яка має надати доступ до речей і документів, клопотання не може бути визнано обґрунтованим¹⁰⁸.

Порядок виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів закріплений у ст. 165 КПК і полягає в такому: особа, яку ідентифіковано як власника предметів чи документів у рішенні суду чи слідчого судді, має обов'язок забезпечити доступ до зазначених предметів та документів для уповноваженої особи, вказаної у цьому ж рішенні.

Уповноважена особа, котра вказана у рішенні суду чи слідчого судді, повинна надати власнику предметів та документів, якого також згадано в ухвалі, оригінал цього рішення та його копію. Той, хто вручає ухвалу, мусить залишити у власника детальний опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

¹⁰⁸ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 4 ст. 165 КПК)¹⁰⁹.

Оскільки суб'єктом виконання ухвали є та сторона, яка звернулася із клопотанням, то коли це сторона обвинувачення, то не всі її представники можуть виконувати таку ухвалу. Автори стверджують, що це лише слідчий, детектив НАБУ і прокурор, а не оперативні підрозділи, які діють за дорученням, бо у розглядуваному випадку йдеться про процесуальну, а не слідчу (розшукову) чи негласну слідчу (розшукову) дію, як-от маємо у ч. 1 ст. 41 КПК¹¹⁰. Аргументація схожої та протилежної позиції теж має у доктрині своє місце¹¹¹.

У разі якщо власник або володілець речей чи документів відмовляється виконувати ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ч. 1 ст. 166 КПК).

У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій.

¹⁰⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

¹¹⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 719.

¹¹¹ Басиста І.В., Благута Р.І., Комісарчук Ю.А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 102–113. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086>

Обшук здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК.

Обшук у зазначеному аспекті є малоефективним, адже є велика ймовірність того, що шукані об'єкти будуть переховані, пошкоджені, знищені тощо¹¹².

2.8. Тимчасове вилучення майна

Забезпечення безпеки та недоторканності приватної власності є одним із основних обов'язків держави, яка повинна гарантувати свободу використання майна та захищати право власності у всіх сферах суспільного життя. Конституція України в статті 41 гарантує право кожної особи володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном, включаючи плоди інтелектуальної та творчої праці, підкреслюючи, що приватна власність є недоторканною і не може бути відібрана без законних підстав.

Проте існують особливі обставини, коли можливе відступлення від цього основного принципу. Це стосується кримінального провадження, де інтереси суспільства можуть конфліктувати з особистими. У таких випадках законодавство передбачає можливість обмеження права власності особи без її згоди, наприклад, через застосування інституту тимчасового вилучення майна. Особливістю цієї форми кримінального процесуального примусу є те, що це єдиний захід забезпечення кримінального провадження, який здійснюється лише у поєднанні з іншими процесуальними діями (затримання, огляд, обшук тощо)¹¹³. Автори вважають проблемою те, що законодавець не наділив самостійною процедурою цей окремий вид заходів забезпечення кримінального провадження¹¹⁴.

Умовою застосування цього заходу є відповідність майна хоча б одному із критеріїв, передбачених ч. 2 ст. 167 КПК¹¹⁵.

¹¹² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 721.

¹¹³ Там само. С. 723.

¹¹⁴ Смоков С. М., Холостенко А. В., Лісніченко Д. В. Вилучення майна під час кримінального провадження : монографія. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2020. С. 130.

¹¹⁵ Галаган В.І., Моргун Н.С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. С. 114.

Отож тимчасове вилучення майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися його майном, яке має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію. Авторами така дефініція критикується через упушення законодавцем таких її важливих складових, як: уповноважені суб'єкти на тимчасове вилучення майна; вказівка про те, що лише у особи, яка реально володіє майном, є «процесуальний шанс» його вилучити; упущено вказівку на період часу перебування майна у статусі тимчасово вилученого¹¹⁶.

Тимчасове вилучення майна тлумачиться як обмежувальний захід, що втручається в особисті права індивіда і викликаний необхідністю здійснення досудового розслідування. Цей захід має обмежений часовий період, адже, згідно з ч. 5 ст. 171 КПК, після закінчення визначеного терміну майно, що було тимчасово вилучене, може, вибувши із володіння, користування та розпорядження особи, знаходитись лише під арештом. Майно вважається тимчасово вилученим до прийняття рішення про його арешт. Без накладення арешту тимчасово вилучене майно не може набути статусу речових доказів¹¹⁷.

Відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК, *тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо (тобто тимчасово вилученим може бути тільки рухоме майно¹¹⁸), щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:*

- підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби або знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

- призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

¹¹⁶ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 721.

¹¹⁷ Там само. С. 722–724.

¹¹⁸ Там само. С. 722.

– є предметом кримінального правопорушення, зокрема, пов'язаного з їх незаконним обігом;

– одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток і внесенням змін до них¹¹⁹.

Термін «речі» означає будь-який об'єкт матеріального світу, який може бути предметом цивільних правовідносин та обов'язків (банківські рахунки сюди не належать). Автори підкреслюють, що при наявному законодавчому формулюванні у ст. ст. 167, 169 КПК, ч. 2 ст. 170 КПК, ч. 7 ст. 237 КПК, де йдеться про «речі», упущено загальновизнаний у теорії цивільного права підхід, що ознаками речі є її властивість задовольняти потреби людини, бути об'єктом цивільно-правового обігу, мати споживчі якості. Не можуть бути визнані речами предмети матеріального світу, які не наділені корисними властивостями, і це має значення, для прикладу, коли під час огляду виявляємо сліди (у тому числі біологічні, біометричні тощо) та предмети, на яких вони відобразилися. Перші з них, поза всяким сумнівом, не є речами, а останні – не стають ними автоматично, оскільки не завжди мають юридичні ознаки речі, а отже, не можуть вважатися тимчасово вилученими і піддаватися арешту¹²⁰.

Документ – це матеріальний носій, створений для фіксації інформації, що містить дані, зафіксовані у вигляді тексту, звуку чи зображень, які можуть слугувати доказами певних фактів або подій. Гроші – це законний платіжний засіб,

¹¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

¹²⁰ Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. С. 114 ; Мирошниченко Ю. М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 311.

обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Таким платіжним засобом є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, передбачених законом.

Засоби вчинення кримінального правопорушення – це предмети матеріального світу, що застосовуються особою під час вчинення суспільно небезпечного діяння.

Знаряддя кримінального правопорушення – це предмети, використовуючи які, особа вчиняє фізичний вплив на матеріальні об'єкти.

Під предметом кримінального правопорушення розуміють предмети матеріального світу, з огляду на які або з приводу яких вчиняється таке правопорушення.

Сліди кримінального правопорушення у вузькому розумінні – це матеріально фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому. Якщо такі сліди збереглися на речах, документах, вони тимчасового вилучаються.

Винагорода за вчинення кримінального правопорушення – це гроші, цінності та інші речі, надані особі з метою схилити її до вчинення нею протиправних дій.

Речі, документи, які здобуті в результаті вчинення кримінального правопорушення або на які воно спрямоване, – це об'єкти такого правопорушення.

Доходи від набутих у результаті вчинення кримінального правопорушення речей, грошей – це те, що набуто від реалізації майна, отриманого злочинним способом.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їхніх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їхніх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їхнім власником,

володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

У разі потреби слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їхніх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

На вимогу володільця особа, яка здійснює тимчасове вилучення комп'ютерних систем або їхніх частин, залишає йому копії інформації з таких комп'ютерних систем або їхніх частин (за наявності технічної можливості здійснення копіювання) з використанням матеріальних носіїв володільця комп'ютерних систем або їхніх частин. Копії інформації з комп'ютерних систем або їхніх частин, які вилучаються, виготовляються з використанням технічних засобів, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів володільця із залученням спеціаліста (абзаци 1–5 ч. 2 ст. 168 КПК)¹²¹.

Дія абз. 5 ч. 2 ст. 168 КПК не поширюється на випадки, якщо обіг інформації заборонено законом, але поширюється на інформацію з обмеженим доступом у частині, що не суперечить встановленому законодавством порядку обігу та захисту такої інформації.

Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому для зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження.

Якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я, уповноважена службова особа зобов'язана тимчасово вилучити таку тварину та забезпечити її утримання в порядку, встановленому для тимчасового

¹²¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

вилучення та забезпечення утримання тварини під час кримінального провадження (ч. 5 ст. 168 КПК).

Суб'єкти, котрим дозволено КПК тимчасово вилучати майно, поділяються на дві групи, а саме: неуповноважені особи (яким законом надано право здійснювати затримання – а це кожен, хто законно затримав особу в порядку ст. ст. 207, 208, 298² КПК) та уповноважені службові особи¹²².

Порядок тимчасового вилучення майна визначений у ст. 168 КПК. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом, у якому вказується, хто передав і яка уповноважена службова особа прийняла майно, із зазначенням його назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого воно виготовлено, та індивідуальних ознак.

Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час: обшуку; огляду; слідчого експерименту; освідчування; арешту, огляду і виїмки кореспонденції; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи та тих процесуальних дій, які унормовані ст. ст. 272 та 274 КПК¹²³. Порядок проведення зазначених слідчих (розшукових) дій визначений у ст. ст. 236, 237 КПК. Тимчасом слід розуміти, як процесуально правильно поводитися з речами та документами, скажімо, в перебігу обшуку та після його завершення.

Так, тимчасово вилученим майном будуть ті речі і документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу та не перелічені в ухвалі слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку. Ті з об'єктів, котрі зазначаються в ухвалі про обшук, не вважаються тимчасово вилученими, тому щодо них слідчий, дізнавач, прокурор керуються ст.100 КПК. Окремо накладати на них арешт не потрібно¹²⁴.

¹²² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 723.

¹²³ Там само. С. 724.

¹²⁴ Там само.

Отож при вирішенні питання, чи є майно у перебігу обшуку тимчасово вилученим, насамперед треба глянути в ухвалу слідчого судді, суду, чи надавався дозвіл на його вилучення¹²⁵.

Під час проведення затримання, обшуку і тимчасового вилучення майна, а також безпосереднього його вилучення після цих дій слідчий, прокурор чи інша уповноважена особа має обов'язок оформити протокол. Копію цього протоколу потрібно вручити особі, від якої було вилучено майно, або її законному представникові.

Вступна частина протоколу повинна містити відомості про:

- місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (її прізвище, ім'я, по батькові, займану посаду);
- усіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (їхні прізвища, ім'я, по батькові, дата народження та місце проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації;
- характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються для проведення процесуальної дії, та порядок їх використання.

В описовій частині протоколу вказуються відомості про:

- послідовність дій;
- отримані внаслідок процесуальної дії речі, документи, гроші.

У заключній частині протоколу зазначається про:

- тимчасово вилучені речі, документи, гроші;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна відповідно до Порядку зберігання речових доказів

¹²⁵ Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. С. 123.

стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від 19 листопада 2012 р. № 1104.

Спосіб збереження тимчасово вилученого майна визначається його характером. Так, вилучені грошові кошти мають бути передані до відповідних фінансових установ для зберігання. Документи мають зберігатися разом з матеріалами, що стосуються кримінального провадження, натомість інші види майна повинні розміщуватися у спеціально обладнаних місцях, таких як камери для зберігання доказів.

У разі ухвалення рішення про припинення тимчасового вилучення майна тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

- за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;
- за ухвалою слідчого судді або суду в разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;
- якщо клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна подано до суду пізніше наступного робочого дня після вилучення майна;
- якщо тимчасове вилучення майна проведене під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді та клопотання про арешт такого майна, не подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна;
- клопотання про тимчасовий арешт майна надійшло до суду після 72 годин із моменту його вилучення;
- у разі скасування арешту.

Власник майна, у якого воно було вилучено, отримує письмове повідомлення про можливість його повернення. Копія цього повідомлення приєднується до матеріалів кримінального провадження. В розписці про отримання майна особа зазначає інформацію зі свого паспорта чи іншого документа, що підтверджує особу та адресу проживання.

У разі неможливості особистої явки власника майна воно може бути отримано за дорученням іншою особою, розписка

якої з дорученням приєднується до справи. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їхнім представникам за наявності доручення, документа, що засвідчує особу, і під розписку¹²⁶.

2.9. Арешт майна

Захист права власності становить одну з фундаментальних засад у кримінальному провадженні, яка забезпечується не лише ст. ст. 7 та 16 КПК, а й ст. 40 Конституції України, Першим протоколом Європейської конвенції з прав людини, а також юридичними висновками Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та ст. ст. 8 і 9 КПК, ці документи вважаються джерелами права і дотримання їх є обов'язковим для всіх, хто реалізовує кримінальне провадження.

З розгляду зазначених нормативних актів можна зробити висновок, що хоча держава гарантує захист права власності, трапляються певні обставини, за яких можливе його обмеження або вилучення. Таке законне обмеження права власності може мати місце під час кримінального провадження, наприклад, коли на майно накладається арешт.

Арешт майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому, до скасування у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду (а в окремих випадках (абзац перший частини дев'ятої статті 170 КПК) і за рішенням Директора НАБУ, БЕБ або їхніх заступників¹²⁷) права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є: доказом кримінального правопорушення; підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого,

¹²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. С. 331.

¹²⁷ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 727.

третіх осіб; конфіскації у юридичної особи; для забезпечення цивільного позову; стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди; можливої конфіскації майна. Автори аргументовано підкреслюють, що ця законодавча дефініція не враховує такі важливі складові, як: перелік осіб, до кого може бути застосовано; належність арешту майна до певної правової форми кримінального процесуального примусу; після арешту майна особа тимчасово обмежується у праві володіння таким майном, а не лише у праві користування та розпорядження; оскільки не йдеться про вид кримінального покарання, то недоречно вживати «позбавлення права», логічніше оперувати словосполученням «обмеження права» власності; слід вести мову про «достатні підстави», а не просто «підстави»¹²⁸.

Арешт майна виконується задля запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення або відчуження. Слідчий, дізнавач чи прокурор повинні вживати необхідних заходів для виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні. Це може включати отримання інформації від Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також від інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Арешт майна є тимчасовим заходом, і остаточне рішення про долю арештованого майна приймається судом під час ухвалення вироку.

У практичній діяльності неправильно ототожнюють підстави для арешту майна та підстави для передачі такого майна на зберігання як речового доказу у кримінальному провадженні, у тому числі передачі майна в управління АРМА. «Ухвала слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління АРМА має іншу правову природу. Це судове рішення вирішує інше питання, яке перебуває поза межами розділу II КПК, що визначає заходи забезпечення кримінального провадження

¹²⁸ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 726.

та підстави їх застосування, у тому числі й глави 17 КПК, яка регламентує порядок накладення арешту на майно у кримінальному провадженні. Зокрема, така ухвала слідчого судді, якою визначається порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління АРМА, встановлює спосіб їх (речових доказів) зберігання. Таким чином, потрібно розрізняти підстави для арешту майна від передачі такого майна на зберігання як речового доказу у кримінальному провадженні, у тому числі передачі майна в управління АРМА, а їх ототожнення є помилковим. Кримінальне процесуальне законодавство передбачає спеціальну процедуру (особливий спосіб) визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління АРМА. Зокрема, звернення до суду з клопотанням щодо визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні, а слідчий суддя, керуючись положеннями статей 100, 171–173, ч. 3 ст. 309 КПК та п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», розглядає таке клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, у тому числі й майна, на яке накладено арешт, у кримінальному провадженні. Тобто при розгляді питання про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні слід керуватися як загальними нормами, зокрема щодо порядку розгляду подання слідчого, так і спеціальними, зокрема частинами 2, 6 та 7 ст. 100 КПК щодо порядку зберігання речових доказів...»¹²⁹.

Маємо й окремі практичні проблеми, які вже стають відомими на етапі оскарження процесуального рішення про арешт майна, але стосуються наявних підходів щодо розуміння, кого слід вважати власником майна. Таким чином, за загальним

¹²⁹ Постанова Верховного Суду від 27.01.2020 р. у справі № 758/16546/18 (провадження № 51-620км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87298220> ; З текстом окремої думки цієї постанови можна ознайомитись за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87298243>; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

правилом, власник майна, щодо якого вирішується питання про арешт, є особою, прав, свобод та інтересів якої стосується судове рішення, а отже, належить до категорії «інші особи», які вправі подати апеляційну скаргу на рішення слідчого судді»¹³⁰.

Особами, які згідно зі законом несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути:

- батьки (усиновлювачі) або опікуни малолітньої особи або інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи (ст. 1178 ЦК);

- батьки (усиновлювачі) або піклувальники неповнолітньої особи (ст. 1179 ЦК);

- опікуни або заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК);

- юридична або фізична особа за шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ст. 1172 ЦК);

- особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України).

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні ці особи можуть бути, якщо до них пред'явлено цивільний позов під час кримінального провадження до початку судового розгляду в порядку, встановленому ст. 128 КПК.

Метою арешту майна є забезпечення:

- збереження речових доказів;
- спеціальної конфіскації;
- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

¹³⁰ Постанова Верховного Суду від 06.03.2019 р. у справі № 203/3636/15-к (провадження № 51-7243км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80396207> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

У разі застосування арешту для забезпечення використання майна як речового доказу будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважається, що:

- воно може бути знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

- воно зберегло на собі сліди кримінального правопорушення або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту або обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, разом предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;

- гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок учинення кримінального правопорушення.

Арешт на комп'ютерні системи чи їхні частини накладається лише у випадках, якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або у випадках, передбачених п.п. 2, 3, 4 ч. 2 ст. 170 КПК, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їхніх частин обмежується їхнім власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Арешт може бути накладений і на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконання підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК.

Забороняється накладати арешт на кошти на єдиному рахунку, відкритому в порядку, визначеному ст. 35¹ Податкового кодексу України, на кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, на кошти, що перебувають на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до ст. 15¹ Закону України «Про електроенергетику», на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до статті 19¹ Закону України «Про теплопостачання», на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання

для кредитних коштів, відкритих відповідно до статті 26¹ Закону України «Про теплопостачання» і статті 18¹ Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», на спеціальному рахунку експлуатуючої організації (оператора) відповідно до Закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки».

Арешт майна може бути застосований для забезпечення спеціальної конфіскації і може включати:

- майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації та відповідає вимогам, які пред'являються до речових доказів;

- майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу чи нижчу ринкової вартості та знала або повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій з ознак, зазначених у випадках: одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; були предметом злочину, окрім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а в разі якщо його не встановлено – переходять у власність держави; були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби або знаряддя вчинення злочину, окрім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених кримінальним законом, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які встановлено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також за ч. 1 ст. 150, ст. 154, чч. 2 і 3 ст. 159¹, ч. 1 ст. 190, ст. 192, ч. 1 ст.ст. 204, 209¹, 210, ч.ч. 1 і 2 ст.ст. 212, 212¹, ч. 1 ст.ст. 222, 229, 239¹, 239², ч. 2 ст. 244, ч. 1 ст.ст. 248, 249, ч.ч. 1 і 2 ст. 300, ч. 1 ст.ст. 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, ст. 363, ч. 1 ст.ст. 363¹, 364¹, 365² КК України.

Спеціальна конфіскація застосовується на підставі:

- обвинувального вироку суду;
- ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру;
- ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру.

У разі застосування арешту для забезпечення конфіскації майна він може бути накладений на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна.

У разі застосування арешту для забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди він може бути накладений на майно:

- підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної або юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння;
- юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні, й так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

Якщо суд задовольняє цивільний позов або вирішує стягнути з юридичної особи суму неправомірно отриманої вигоди, то за поданням прокурора чи цивільного позивача суд може накласти арешт на майно. Це робиться для забезпечення виконання цивільного позову або стягнення суми неправомірної вигоди з юридичної особи до моменту, коли судові рішення набуде законної сили, за умови, що такі заходи не були застосовані раніше. Сума вартості майна, яке підлягає арешту для забезпечення цивільного позову або стягнення неправомірної

вигоди, має відповідати розміру завданої шкоди, вказаної у кримінальному провадженні або цивільному позові, або сумі неправомірної вигоди, отриманої юридичною особою.

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), Директора Бюро економічної безпеки України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна¹³¹.

Якщо протягом 24 годин прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Арешт може бути застосований до рухомого чи нерухомого майна (в судовій практиці окремо виділяють «сховище», під яким розуміють місця чи ділянки, які використовуються для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей та мають властиві цьому конструктивні ознаки, що забезпечують охорону від доступу до них сторонніх осіб¹³²), грошових коштів у будь-якій валюті, як у готівковій, так і в безготівковій формі, а також до коштів та цінностей на банківських

¹³¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

¹³² Мамченко Н. Верховний Суд зробив висновок, чи можна ідентифікувати автомобіль як «сховище» при крадіжці через незачинені двері. 08.07.2024. *Судова юридична практика*. Офіційний сайт. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/305221-verkhovnyy-sud-zaklyuchil-mozhno-li-identifitsirovat-avtomobil-kak-khranilishe-pri-krazhe-cherez-nezapertuyu-dver?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR27Q4WrZy08C-potlR4J7kLYRB2P9MWnysKG1XFLKPr5m2Wfv4SldnsUJQ_aem_dzzkcdV8P57X6vZW0vj9Wg

рахунках або в інших фінансових установах. Це також стосується видаткових операцій, цінних паперів та майнових прав, якщо суд або слідчий суддя прийняв рішення про необхідність їх арешту. Арешт майна неможливий, якщо воно належить особі, яка добросовісно його набула, за винятком випадків, коли арешт необхідний для забезпечення збереження речових доказів.

Нерухоме майно – це земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни їх призначення (ст. 181 ЦК України).

Майновими правами інтелектуальної власності є:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (ст. 424 ЦК України).

До розрахункових документів, за допомогою яких можуть здійснюватися безготівкові розрахунки, належать: акредитиви, розрахункові чеки (чеки), банківські платіжні картки, векселі, інкасові доручення (розпорядження), платіжне доручення, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення (ст. 1088 ЦК України)¹³³.

Цінний папір – це документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його розмістила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам (ст. 194 ЦК України).

¹³³ Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>

Корпоративні права – це права особи, частка якої визнається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що охоплюють правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами (ст. 167 ГК України).

Заборона або обмеження користування, розпорядження майном може бути застосована лише за обставин, які підтверджують, що таке незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна.

Не допускається заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні.

Під житлом у слідчій та судовій практиці розуміють:

- особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного або тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного або тимчасового проживання в них, але є складовою будинку;
- будь-яке житлове приміщення незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо);
- будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо)¹³⁴.

Процесуальною підставою для накладення арешту на майно служить рішення слідчого судді чи суду (а в окремих випадках (абзац перший частини дев'ятої статті 170 КПК) і рішення

¹³⁴ Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text>

Директора НАБУ¹³⁵, БЕБ або їхніх заступників), яке зазвичай виноситься за клопотанням, поданим з метою арешту майна. Прокурор, дізнавач або слідчий, за умови згоди прокурора, мають право подати таке клопотання до слідчого судді чи суду, а для забезпечення цивільного позову – також і цивільний позивач, згідно з ч. 1 ст. 171 КПК.

Фактичною підставою для арешту майна є сукупність фактів, що свідчать про матеріальну чи моральну шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, подання цивільного позову для відшкодування такої шкоди або перспектива подання такого позову, а також можливість накладення майнових санкцій чи конфіскації майна відповідно до судового рішення. Автори ще зазначають про наявні понесені витрати закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого¹³⁶. Судова практика не є однорідною, про що теж свідчать науковці¹³⁷. Є ухвали у провадженнях, де цивільний позов не заявлений¹³⁸. Є й не задоволені клопотання із посиленням на те, що «накладення арешту на майно з метою заявлення майбутніх цивільних позовів не допускається»¹³⁹, про що теж підкреслюють дослідники¹⁴⁰.

У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна має бути зазначено:

- підстави і мету відповідно до положень ст. 170 КПК та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна;
- перелік і види майна, що належить арештувати;

¹³⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 727.

¹³⁶ Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням на досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. С. 85.

¹³⁷ Капліна О. В., Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. С. 70.

¹³⁸ Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 27.09.2017 р. у справі №522/18115/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62084759>

¹³⁹ Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26.07.2016 р. у справі №161/9490/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59204537>

¹⁴⁰ Капліна О. В., Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. С. 70.

- документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування або розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном;

- розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 6 ст. 170 КПК.

До клопотання також додаються оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання (ч. 2 ст. 171 КПК).

У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна повинно бути зазначено:

- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог;

- докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди (ч. 3 ст. 171 КПК).

Клопотання про арешт майна, яке було тимчасово вилучено, слідчий чи прокурор мають подати не пізніше дня, що настає за днем вилучення майна. Якщо цього не зроблено, майно повинно бути негайно повернуто власнику.

У випадках, коли майно вилучено під час обшуку або огляду за ухвалою слідчого судді, відповідно до ст. 235 КПК, клопотання про арешт має бути подано протягом 48 годин з моменту вилучення, в інакшому випадку майно також має бути негайно повернуто власнику.

Порядок розгляду клопотання про арешт майна. Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання (ч. 1 ст. 172 КПК).

Згідно із ч. 2 ст. 172 КПК, клопотання про арешт майна, яке не підлягало тимчасовому вилученню, може бути розглянуто без інформування особи, що підозрюється чи обвинувачується, іншого власника цього майна, їхнього захисника,

представника чи законного представника, а також представника юридичної особи, яка є стороною у провадженні, у разі якщо такий крок необхідний для забезпечення арешту майна.

Якщо слідчий суддя, суд встановить, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог, то повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк у сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків та виносить про це ухвалу. У такому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого суддею строку, а в разі звернення в межах встановленого суддею строку з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні.

У процесі розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має можливість на вимогу учасників розгляду або з власної ініціативи вислухати будь-якого свідка або переглянути будь-які матеріали, які є важливими для вирішення питання про арешт майна.

При вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя або суд відхиляють клопотання про арешт майна, якщо особа, яка його подала, не доведе потребу в такому арешті, а також наявність ризиків можливості його приховання, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження.

Під час вирішення питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати:

- правову підставу для арешту майна;
- можливість використання майна як доказу в кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК);
- наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (якщо арешт майна накладається у випадках, передбачених п.п. 3, 4 ч. 2 ст. 170 КПК);
- можливість спеціальної конфіскації майна (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 2 ч. 2 ст. 170 КПК);

– розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК);

– розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження;

– наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб.

Відповідно до ч. 3 ст. 173 КПК, відмова у задоволенні або часткове задоволення клопотання про арешт майна тягне за собою негайне повернення особі, відповідно, усього або частини тимчасово вилученого майна.

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя, суд зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи чи інших наслідків, які суттєво впливають на інтереси інших осіб (ч. 4 ст. 173 КПК).

Для встановлення вартості майна, на яке накладається арешт, можна запросити спеціаліста, яким може бути товаровізнавець або оцінювач. Оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їхньої вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами, з оцінки майна і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності¹⁴¹.

Не допускається арешт: майна/коштів банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених статтею 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (крім ліквідації банку за рішенням його власників); майна/коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також заборона вчинення дій іншим особам під час реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб майна банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, та банку, що ліквідується, відповідно до Закону України

¹⁴¹ Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

«Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; коштів, які знаходяться в Національному банку України або іншому банку на рахунках, відкритих Центральному депозитарію цінних паперів та/або кліринговим установам, для забезпечення здійснення грошових розрахунків.

Арешт на майнові права у вигляді майнових прав у внутрішній системі обліку особи, яка провадить клірингову діяльність, накладається в порядку, встановленому статтею 64 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (абзаци 2–4 частини 1 статті 173 КПК)¹⁴².

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає:

- перелік майна, на яке накладено арешт;
- підстави застосування арешту майна;
- перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі, у разі прийняття такого рішення;
- заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно;
- порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб (ч. 5 ст. 173 КПК).

Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше 72 годин із дня надходження до суду клопотання. В інакшому разі таке майно повертається особі, у якої його вилучено (ч. 6 ст. 173 КПК).

Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, дізнавачу, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали:

- фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів;
- підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації;

¹⁴² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

– підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

– підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній або юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Рішення про арешт майна негайно виконується слідчим, дізнавачем або прокурором. Судове рішення щодо арешту майна може бути оскаржене підозрюваним, обвинуваченим, третіми особами (ч. 7 ст. 173 КПК).

Майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому, перехідному банку або спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. У разі цього передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту.

Кримінальним процесуальним законодавством визначено процедуру та обставини, за яких можливе скасування арешту майна. Так, особи, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, такі як підозрюваний, обвинувачений, їхній захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи,

щодо якої проводиться провадження, мають право подати клопотання про повне або часткове скасування арешту майна. Під час досудового розслідування таке клопотання розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом.

Крім того, арешт майна може бути повністю або частково скасовано за ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їхнього захисника або законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої проводиться провадження, якщо вони доведуть, що подальше застосування цього заходу не є необхідним або арешт було накладено безпідставно (ч. 1 ст. 174 КПК).

За результатами аналізу судової практики застосування слідчими суддями такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, встановлено, що найчастіше ухвали слідчого судді скасовуються з таких причин:

- слідчий суддя не перевіряв та не встановив наявності належних підстав для арешту майна;
- відсутність достатніх доказів, що вказують на вчинення особою чи особами, на майно яких слідчий просить накласти арешт, кримінального правопорушення;
- невстановлення розміру шкоди і питання щодо наявності цивільного позову та співрозмірності обмеження права власності;
- невідповідність клопотання слідчого вимогам ст. 171 КПК;
- порушення слідчим строків на звернення до слідчого судді з клопотанням про арешт майна;
- розгляд клопотання слідчого про арешт майна за відсутності власника майна;
- накладення арешту на майно особи, яка не є підозрюваним у кримінальному провадженні¹⁴³.

Заява чи клопотання про скасування арешту майна розглядається слідчим суддею або судом протягом трьох днів

¹⁴³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

з моменту її надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, та особа, за клопотання якої було арештовано майно, повідомляються про час і місце розгляду (ч. 2 ст. 174 КПК).

Прокурор, одночасно з винесенням рішення про закриття кримінального провадження, скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації (ч. 3 ст. 174 КПК).

Суд одночасно з прийняттям судового рішення, яким завершується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у формі конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові (ч. 4 ст. 174 КПК).

У доктрині¹⁴⁴ та судовій практиці¹⁴⁵ залишається дискусійним питання, чи підлягає апеляційному оскарженню ухвала слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні. Сформувалися два різні підходи до вирішення означеної проблематики (перший – з огляду на положення ст.ст. 174, 309 КПК, ухвала слідчого судді про скасування арешту на майно апеляційному оскарженню не підлягає. Адже повне або часткове скасування арешту на майно саме по собі означає повне або часткове скасування вже накладених обмежень, а відтак відповідне рішення не може бути предметом апеляційної перевірки; другий – як ухвала про накладення арешту на майно, так і ухвала про його повне чи часткове скасування тягнуть за собою подібні правові наслідки для права на мирне володіння майном. Тобто йдеться про імпліцитне трактування положень ст.ст. 174, 309 КПК, що дає підстави

¹⁴⁴ Басиста І. В., Щур Б. В. Чи підлягає апеляційному оскарженню ухвала слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 78 (4). Ч. 2. С. 242–248. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286474/280330>

¹⁴⁵ Ухвала об'єднаної палати ККС ВС від 19.02.2019 р. у справі № 569/17036/18 (провадження № 51-598кмо19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677> ; Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.03.2023 р. у справі № 760/5570/22 (провадження № 51-3149км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109747789>

для твердження про те, що ухвала слідчого судді про скасування арешту на майно підлягає апеляційному оскарженню)¹⁴⁶.

У рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 лютого 2019 року у справі № 569/17036/18 (провадження № 51-598кмо19) сформульовано висновок, що ухвала слідчого судді про скасування арешту майна, постановлена за правилами ст. 174 КПК, не підлягає апеляційному оскарженню. «Рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження та про повернення скарги в разі оскарження ухвали слідчого судді можуть бути ухвалені під час вирішення питання про призначення судового засідання щодо розгляду апеляційної скарги. За положеннями ч. 1 ст. 170 КПК, арешт майна передбачає встановлення певного обмеження прав особи щодо вільного володіння майном, на яке накладається арешт, повне або часткове скасування арешту, у свою чергу, повністю або в певній частині поновлює права особи щодо відчуження, розпорядження та/або користування майном. Саме тому до визначеного/встановленого у ст. 309 КПК переліку ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню, законодавець включив ухвали про арешт майна або відмову в ньому, оскільки це питання стосується необхідності обмеження прав володільця майна, але не зазначив у цьому переліку ухвали про скасування арешту майна, адже таке рішення означає повне або часткове скасування вже накладених обмежень. Таким чином, в аспекті положень ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про повне або часткове скасування арешту майна, постановлена за правилами ст. 174 КПК, не підлягає апеляційному оскарженню»¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Басиста І. В., Щур Б. В. Чи підлягає апеляційному оскарженню ухвала слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2023. № 78 (4). Ч. 2. С. 242–248. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286474/280330>

¹⁴⁷ Ухвала Верховного Суду від 19.02.2019 р. у справі № 569/17036/18 (провадження № 51-598кмо19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677> ; Аналогічну позицію висловлено: в ухвалі Верховного Суду від 10.05.2019 р. у справі № 760/27555/18 (провадження № 51-2210ск19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81643387>; у постанові Верховного Суду від 24.04.2019 р. у справі № 180/1462/17 (провадження № 51-8790км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81426123> ;

Верховний Суд констатує, що «КПК не встановлено чіткого переліку осіб – суб'єктів права на апеляційне оскарження ухвали про накладення арешту на майно, а в п. 10 ст. 393 КПК вказано, що апеляційну скаргу мають право подати інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом»¹⁴⁸. Також Верховним Судом підкреслено, що «апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді про накладення арешту на майно, подана особою, яка вважає себе власником такого майна, підлягає поверненню заявнику, якщо він не довів та не обґрунтував наявність у нього права власності на арештоване майно»¹⁴⁹.

Задля покращення процесуальної діяльності щодо накладення арешту на майно дослідники радять таке: законодавцю слід узгодити термінологію, зокрема «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» (ст. 64² КПК), «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються» (п. 16¹ ч. 1 ст. 3 КПК), «треті (я) особи (а)» (п. 6 ч. 2 ст. 173, п. 9² ч. 1 ст. 393 КПК), «інший власник або володілець» (ч. 1 ст. 174 КПК), «інші особи» (ч. 4 ст. 173 КПК)¹⁵⁰. Вживане у КПК поняття «майно» потребує корекції. Неприпустиме використання різних часових величин, як-от простежується в ч. 5 ст. 171 КПК, бо це шкодить правозастосуванню тощо¹⁵¹.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняття виклику слідчим, прокурором.
2. Дайте визначення поняття судового виклику у кримінальному провадженні.

Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

¹⁴⁸ Постанова Верховного Суду від 06.03.2019 р. у справі № 203/3636/15-к (провадження № 51-7243км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80396207> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

¹⁴⁹ Там само.

¹⁵⁰ Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : монографія / О. В. Капліна, А. С. Котова. Одеса : Гельветика, 2021. С. 214–219. 288 с.

¹⁵¹ Там само.

3. Назвіть підстави виклику слідчим, прокурором, судового виклику у кримінальному провадженні.
4. Що таке привід у кримінальному провадженні?
5. Назвіть підстави застосування приводу у кримінальному провадженні.
6. Дайте визначення поняття накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні.
7. Назвіть підстави накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні.
8. У чому полягає тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом у кримінальному провадженні?
9. У чому суть відсторонення від посади у кримінальному провадженні?
10. Назвіть категорію осіб, котрі можуть бути відсторонені від посади у кримінальному провадженні.
11. Що таке тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні?
12. Який порядок тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні?
13. У чому полягає тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні?
14. Яке майно може бути тимчасово вилучено у кримінальному провадженні?
15. Яке майно не підлягає тимчасовому вилученню у кримінальному провадженні?
16. Який порядок виконання арешту майна в кримінальному провадженні?
17. Протягом якого строку має бути накладено арешт на майно у кримінальному провадженні?
18. Які є види заходів забезпечення кримінального провадження?
19. Які підстави та порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження?

Рекомендована література

1. Александрова В. А. Правова природа арешту майна у кримінальному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (2). С. 215–219. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2\(2\)_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2(2)_46)
2. Александрова В. А. Правові аспекти застосування арешту майна у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородсько-*

- го національного університету. Серія : Право. 2019. Вип. 54 (2). С. 113–115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_54\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_54(2)_24)
3. Арланова Р. Д. Особливості відсторонення від посади осіб, які призначаються Президентом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 2. С. 107–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2017_2_13
 4. Арланова Р. Д. Щодо доведення наявності підстав для відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 1(2). С. 137–140. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)_34)
 5. Беспалько І. Л. Особливості застосування тимчасового доступу до речей і документів у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 77(2). С. 217–222. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_77\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_77(2)_39)
 6. Білокінь Р. М. Окремі аспекти правового регулювання накладення грошового стягнення в кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2017. № 1(2). С. 238–242. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1\(2\)_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1(2)_55)
 7. Білокінь Р. М. Перспективи розвитку правового регулювання накладення грошового стягнення у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 42. С. 217–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_42_53
 8. Бобік В. П. Поняття та зміст конституційних прав як об'єкта обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 460–463.
 9. Бойчук Д. В. Проблеми законодавчого регулювання відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_3_55
 10. Верховгляд-Герасименко О. В. До питання накладення арешту на майно третіх осіб у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 20–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_1_4
 11. Верховгляд-Герасименко О. В., Марочкін О. І. До питання про захист права власності третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 35–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_3_5
 12. Галась І. А. До характеристики окремих суб'єктів тимчасового вилучення майна. *Науковий вісник публічного та приватного*

- права. 2017. Вип. 6 (4). С. 112–116. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2017_6\(4\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2017_6(4)_25)
13. Галась І. А. Тимчасове вилучення майна в кримінальному процесуальному законодавстві країн англосаксонської правової системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. Вип. 36 (2). С. 183–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_36\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_36(2)_45)
 14. Гарасимів О., Захарова О., Ряшко О. Арешт майна у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 118–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2022_2_17
 15. Глов'юк І. В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. *Право України*. 2023. № 5. С. 85–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2023_5_9
 16. Глов'юк І. В., Зінковський І. П. Арешт майна з метою збереження речових доказів: проблеми застосування у сучасному кримінальному провадженні. *Право України*. 2019. № 9. С. 85–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_9_8
 17. Даниленко А. В. Окремі питання застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 205–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_3_37
 18. Денисюк П. Д. Окремі проблемні питання арешту майна за кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 2 (2). С. 97–100. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_2\(2\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_2(2)_25)
 19. Домбай М. М. Застосування слідчим та прокурором тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування злочинів у сфері оподаткування. *Міжнародний юридичний вісник : актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4. С. 242–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvnuudp_2018_3-4_36
 20. Дрозд А. В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. Вип. 36 (2). С. 164–168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_36\(2\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_36(2)_40)
 21. Дрозд А. В. Окремі питання правозастосування тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 77–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_2_11
 22. Жидков В. Проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами національного антикорупційного бюро.

- Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 226–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_5_52
23. Зінковський І. П. Накладення грошового стягнення та скасування ухвали про накладення грошового стягнення: питання повноважень слідчого. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 100–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_12_16
 24. Завтур В. А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41 (2). С. 154–157.
 25. Запотоцький А. П. Особливості тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування злочинів у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 131–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuds_2017_2_13
 26. Зелькіна Т. Є. Сутність й актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2019_1_8
 27. Зелькіна Т. Є. Сутність та актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 385–392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_2_36
 28. Зінковський І. П. Виконання слідчим ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 4. С. 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_4_35
 29. Зінковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 182–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_2_24
 30. Ільченко С. Проблеми забезпечення належної правової процедури під час відсторонення від посади. *Право України*. 2013. № 11. С. 225–233.
 31. Іскендеров Е. Ф. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні: окремі проблемні питання реалізації кримінальних процесуальних гарантій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_4_6
 32. Ісланкін С. М. Підстави та процесуальний порядок відсторонення від посади в кримінальному процесі. *Аналітично-порівняльне*

правознавство. 2022. № 1. С. 355–360. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpropr_2022_1_67

33. Казьмірова І. В. Розгляд або повернення клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів: процесуальна невизначеність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 2. С. 240–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppr_2020_2_41
34. Казьмірова І. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб формування інформаційно-доказової бази. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2021. Вип. 51. С. 154–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2021_51_33
35. Калачова О. М. Гарантії забезпечення прав громадян під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 3. С. 276–287.
36. Канфуї І. В. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні України: теорія та практика. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3. С. 253–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tuvnudp_2017_2-3_50
37. Капліна О. В., Котова О. С. Критерії правомірності обмеження права власності під час арешту майна у кримінальному провадженні в світлі практики Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2019. № 9. С. 65–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_9_7
38. Капліна О. В., Маринів М. І., Демура В. І. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблемні питання правозастосовної практики. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 200–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2020_149_16
39. Карпов Н. С. Прийняття слідчим суддею рішення про надання тимчасового доступу до речей і документів. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2. К. 1. С. 176–181.
40. Коваленко А. О. Тимчасовий доступ до речей і документів у системі заходів забезпечення цивільного позову. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 3. С. 78–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_3_11
41. Конєва С. О. Особливості відсторонення публічного службовця від посади як захід запобігання корупції. *Науковий вісник Ужгород-*

- ського національного університету. Серія : Право. 2017. Вип. 47(3). С. 57–61. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_47\(3\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_47(3)_15)
42. Копіца О. В. Проблемні питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 166–168.
 43. Котова О. С. Проблеми визначення поняття «арешт майна» у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 141–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_3_19
 44. Кравчук С. Й. Проблемні аспекти процесуального оформлення в кримінальному провадженні тимчасово вилученого майна. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 76. С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2020_76_10
 45. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>
 46. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 2. 260 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5611>
 47. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 3. 316 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5612>
 48. Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
 49. Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. 1104 с.
 50. Кузубова Т. О. Генезис тимчасового доступу до речей і документів. *Право і Безпека*. 2017. № 3. С. 74–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_3_15
 51. Кузубова Т. О. Розвиток законодавчих положень, що регламентують тимчасовий доступ до речей і документів в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 117–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_2_15
 52. Кузубова Т. О. Тимчасовий доступ до речей і документів у системі процесуальних дій, регламентованих КПК України. *Право.ua*. 2018. № 2. С. 110–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2018_2_19
 53. Куспись Б. А. Мета тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1. С. 189–193.

54. Куцкір Г. М. Заходи забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права громадян. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 301–305.
55. Лисаченко Є. І. Порівняльно-правовий аналіз законодавства України та деяких зарубіжних країн щодо тимчасового доступу до речей і документів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 167–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2019_1_32
56. Лисаченко Є. І. Про деякі питання регламентації повноважень слідчого судді з розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 215–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2019_3_22
57. Лисаченко Є. І. Становлення та розвиток тимчасового доступу до речей і документів як засобу кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2020. Вип. 61(2). С. 107–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2020_61\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2020_61(2)_26)
58. Лисаченко Є. І. Щодо фіксації результатів застосування тимчасового доступу до речей і документів як засобу кримінального процесуального доказування. *Юридична Україна*. 2020. № 5. С. 36–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2020_5_10
59. Лісніченко Д. В. Тимчасовий доступ до речей та документів: аналіз та проблемні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 157–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_4_34
60. Літвінова І. Ф. Підстави обмеження майнових прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб при тимчасовому вилученні електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 1. С. 171–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2018_1_28
61. Лютий О., Ковальчук О. Накладення арешту на майно в кримінальному провадженні в Україні: проблемні питання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 10. № 4. С. 334–341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2023_10_4_46
62. Маланчук П. М. Практичні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2. С. 65–68.
63. Маринич Ю. В. Визначення системи ознак тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 4. С. 152–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2019_4_28

64. Маринич Ю. В. Визначення системи ознак тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 4. С. 152–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2019_4_28
65. Марушев А. Д. Організаційно-тактичні питання проведення тимчасового доступу до речей і документів в процесі розслідування кримінального банкрутства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2018. Вип. 26. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2018_26_29
66. Мельниченко А. В. Обмеження прав, свобод і законних інтересів особи в межах тимчасового доступу до речей і документів: практичні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 277–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2021_3_45
67. Мерімеріна І. О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 341–345.
68. Миколенко О. М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення з заходами кримінального процесуального примусу. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 81–84.
69. Мирошніченко Т. М. Реалізація нормативного змісту засад кримінального провадження у ході тимчасового доступу до речей і документів як засобу забезпечення доказової діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 215–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2020_4_39
70. Музиченко Т. О. Оскарження арешту майна під час досудового розслідування як кримінальна процесуальна гарантія. *Право і суспільство*. 2017. № 2(2). С. 177–181. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_2\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_2(2)_38)
71. Музиченко Т. О. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми теорії та практики. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 115–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_12_18
72. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін.; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

73. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. 2014. № 7. С. 118–125.
74. Осіпов О. О. Суб'єкти тимчасового вилучення майна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5(1). С. 210–215. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2017_5\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2017_5(1)_42)
75. Пархоменко Я. О. Підстави застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 43 (2). С. 183–185. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43(2)_43)
76. Полешко А. В. Пропозиції з удосконалення порядку здійснення виклику у кримінальному провадженні. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 85. С. 144–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2021_85_16
77. Пономаренко А. В., Осіпов О. О. Деякі аспекти застосування тимчасового вилучення майна в кримінальному процесі України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 212–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2017_1_31
78. Починок В. М. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Вип. 48. С. 161–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_18
79. Рогатинська Н. З., Квіт Л. А. Відсторонення від посади як захід кримінального процесуального примусу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 1. С. 224–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2017_1_48
80. Рогатюк І. В. Удосконалення тактики дій сторони обвинувачення та захисту під час проведення тимчасового доступу до речей і документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 66–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknus_2021_4_10
81. Рябущенко Д. Ю. Проблематика процесуально-правового статусу тимчасово вилученого майна під час обшуку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 11. С. 88–91.
82. Савчук М. А. Обґрунтованість підозри як умова застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 2. С. 169–174.
83. Слинько С. В. Теоретичні та практичні проблеми відсторонення від посади у кримінальному провадженні. *Наше право*. 2019. № 1. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2019_1_17

84. Сліпченко В. І. Підстави та процесуальний порядок витребування речей і документів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4 (2) С. 282–289.
85. Сліпченко В. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми застосування. *Право України*. 2013. № 11. С. 233–242.
86. Смалюк Т. В. Генеза законодавства про арешт майна третьої особи у кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 45(2). С. 123–126. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_45\(2\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_45(2)_30)
87. Смалюк Т. Права третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у кримінальному провадженні. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2. С. 108–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2019_2_22
88. Соловійов В. О. Особливості участі захисника в доказуванні під час вирішення питання про заходи забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 172–178.
89. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183–189.
90. Старенький О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 60–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2019_1_8
91. Сухачова І. О. Застосування прокурором тимчасового доступу до речей і документів під час реалізації функції обвинувачення. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 1. С. 133–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2021_1_18
92. Ткаченко Д. В. Специфіка відсторонення суддів від посади: загальнотеоретична характеристика. *Соціальне право*. 2019. № 1. С. 173–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2019_1_32
93. Тупельняк І. І. Повноваження слідчого та прокурора щодо виклику учасників за новим КПК для участі у слідчих діях. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). Ч. 2. К. 1. С. 121–126.
94. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4 (37). С. 77–84.
95. Фаринник В. І. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: методологія реалізації

- в кримінальному судочинстві України. *Митна справа*. 2014. № 3 (2). С. 341–351.
96. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–142.
97. Федченко В. М. Теоретико-прикладні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 164–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_33
98. Черненко А. П. Проблеми підстав застосування відсторонення від посади підозрюваного у вчиненні злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 401–407. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2022_2_63
99. Черненко А. П. Роль Президента України у відстороненні від посади підозрюваного у вчиненні злочину. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 3–4. С. 78–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2022_3-4_9
100. Шаренко С. Л. Окремі питання здійснення судового контролю при застосуванні тимчасового доступу до речей і документів. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 1–2. С. 102–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2020_1-2_12
101. Шендрик Ю. В. Окремі аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 354–360. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2022_1_56
102. Щасна А. Е. Морально-правові критерії застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (3). С. 236–240.
103. Щасна А. Обмеження майнових прав окремих категорій осіб у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 53–56.
104. Юнін О. С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 191–197.

Розділ 3

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Запобіжні заходи: поняття, види, мета і підстави їх застосування, класифікація

У контексті зовнішньої та внутрішньої політики країни, спрямованої на досягнення стандартів правосуддя, особливо важливим є питання про роботу кожного з елементів, зокрема запобіжних заходів, адже при їх застосуванні та в перебігу ймовірність порушень конституційних та конвенційних прав є високою. Підставно і обґрунтовано обрані запобіжні заходи не лише допомагають запобігти можливості уникнення особою проведення повного та неупередженого розслідування та судового розгляду, але й є запорукою прийняття законного судового рішення.

Запобіжні заходи – це вид заходів забезпечення кримінального провадження, застосування яких полягає в обмеженні підозрюваного, обвинуваченого в його правах на свободу й особисту недоторканність, безперешкодний вибір місця проживання і які пов'язані з обмеженнями майнового характеру¹.

Запобіжні заходи також спрямовані на забезпечення дієвості кримінального провадження, тобто досягнення його завдань, що унормовані у ст. 2 КПК.

Застосування запобіжних заходів визначається двома цілями. По-перше, забезпечувальною – це створення умов та застосування заходів для виконання процесуальних обов'язків, які покладені на підозрюваного або обвинуваченого: з'являться на виклики слідчого, прокурора, дізнавача, слідчого судді, суду, а в разі неможливості з'явитись на виклик у встановлений

¹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 741.

термін – заздалегідь повідомити про це відповідних осіб; виконувати обов'язки, визначені рішенням про застосування запобіжних заходів; дотримуватися законних вимог і розпоряджень слідчого, прокурора, дізнавача, слідчого судді, суду. По-друге, превентивною – це запобігання спробам: переховування від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, приховати або спотворити будь-які предмети або документи, які мають важливе значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим способом; вчинити інше кримінальне правопорушення або продовжити кримінальне правопорушення, у якому він підозрюється або обвинувачується.

Підставами застосування запобіжного заходу є:

– наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (стандарт доказування «обґрунтована підозра» – найнижчий за рівнем переконаності стандарт доказування, який застосовують для прийняття проміжних рішень²), що здебільшого тлумачиться як вказівка на факт притягнення особи до кримінальної відповідальності, тобто виконання процесуальної дії повідомлення особі про підозру в порядку, визначеному Главою 22 КПК;

– наявність ризиків, які дають достатні підстави (ще один стандарт доказування, що має перспективний (ймовірність настання принаймні одного з кількох ризиків у майбутньому) і ретроспективний (достовірними фактичними даними з минулого обґрунтовується імовірність настання певного ризику) характер³) слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може не виконати покладені на нього обов'язки або вчинити дії, які розглядаються як ризики через призму превентивної мети застосування запобіжних заходів, тобто наявність фактичних даних,

² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 743.

³ Там само. С. 743–744.

що вказують на вчинення або спроби вчинення дій, які перешкоджатимуть кримінальному провадженню.

Закон забороняє слідчому, дізнавачеві (за ст. 299 КПК під час дізнання застосовуються лише такі із запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука (у тому числі й до неповнолітніх). Також дізнавач є уповноваженою службовою особою, яка затримує в порядку ст. 298² КПК особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку⁴), прокуророві ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього відповідних підстав – *фактичних* (наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що буде реалізоване те, що законодавець перелічив у п'яти пунктах ч. 1 ст. 177 КПК) та юридичних (внесення відомостей до ЄРДР; перебування особи у процесуальному статусі підозрюваного, обвинуваченого⁵). Автори виділяють й третю юридичну підставу, але вона стосується не ініціювання, а застосування запобіжного заходу – винесення слідчим суддею, судом відповідної ухвали або ж прокурором – постанови у порядку, визначеному ст. 615 КПК⁶. Щодо ініціювання, то крайнім у цьому процесі буде підготовка відповідного клопотання. У такому разі вказане ініціювання вважається необґрунтованим, отож клопотання не підлягає задоволенню. Також при обранні запобіжного заходу необхідно враховувати: 1) інші обставини, передбачені ст. 178 КПК, а щодо неповнолітнього – ще й ті, що унормовані ч. 1 ст. 492 КПК; 2) докази, які безпосередньо підтверджують наявність таких підстав (ч. 2 ст. 177 КПК); 3) докази, які опосередковано підтверджують наявність підстав (обставини, вказані у ст. 178 КПК)⁷.

⁴ Дізнання в Національній поліції : навчальний посібник / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внут. справ; Київ : Гол. слідч. управл. НП України ; 7БЦ, 2022. С. 114–133.

⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 742–744.

⁶ Там само.

⁷ Там само. С. 745.

Система запобіжних заходів визначена у ст. 176 КПК, у якій вони розташовані в порядку зростання їх суворості, а саме:

- особисте зобов'язання (ст. 179 КПК);
- особиста порука (ст. 180 КПК);
- застава (ст. 182 КПК);
- домашній арешт (ст. 181 КПК);
- затримання – тимчасовий запобіжний захід (ст.ст. 188–192, 207–213, 298² КПК);
- тримання під вартою (ст. 183 КПК).

Цей перелік не є вичерпним, про що йтиметься згодом у питанні щодо класифікації запобіжних заходів.

Умовами застосування запобіжних заходів є такі положення:

- вони можуть застосовуватися лише в межах кримінального провадження, за винятком тимчасового запобіжного заходу – затримання, яке фактично може бути застосовано одночасно з початком кримінального провадження або ж як привід до його початку;

- запобіжні заходи застосовуються до належних суб'єктів: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого;

- запобіжні заходи за ступенем обмеження прав і законних інтересів мають бути в кореляційному зв'язку з тяжкістю вчиненого злочину: домашній арешт і взяття під варту застосовуються лише у разі вчинення особою злочину, за який передбачено призначення покарання позбавлення волі;

- щодо особи може бути застосовано лише один із передбачених КПК запобіжних заходів;

- під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 437–442 КК України, за наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, застосовується запобіжний захід тримання під вартою. До речі, Другий сенат Конституційного Суду України 19 червня 2024 року на пленарному засіданні, ухвалюючи Рішення у справі за конституційними скаргами Бичкова С. А. та Бая А. А. щодо відповідності Конституції України частини шостої статті 176 КПК України, відзначаючи її конституційність, ще й резюмував, що «за частиною шостою статті 176 Кодексу запобіжний захід у вигляді

тримання під вартою не визначено як безальтернативний винятковий запобіжний захід»⁸.

Частиною 5 ст. 194 КПК передбачено перелік обов'язків, які покладаються на особу у разі застосування будь-якого запобіжного заходу. При цьому вид запобіжного заходу може не мати значення, за винятком тримання під вартою (відповідно затримання) та, логічно, в окремих випадках домашнього арешту з вимогою не покидати місце проживання цілодобово.

До таких обов'язків, необхідність покладення яких на особу має бути доведена прокурором перед слідчим суддею, судом та які не можуть бути накладені більш як на 2 місяці (строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 КПК. Після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються⁹), належать:

1) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

⁸ Конституційний Суд України визнав, що частина шоста статті 176 Кримінального процесуального кодексу України є конституційною. *Конституційний Суд України*. Офіційний сайт. 20.06.2024. URL: <https://ccu.gov.ua/povyna/konstytutsiynyy-sud-ukrayiny-vyznav-shcho-chastyna-shosta-statti-176-kryminalnogo> ; Рішення у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України (Справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) від 19.06.2024 № 7-п(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2024>

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників¹⁰.

Статтю 194 доповнено частиною дев'ятою згідно зі Законом № 2858-IX від 12.01.2023 р., де йдеться, що «якщо під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд встановить,

¹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

що у зв'язку із застосуванням зазначеного запобіжного заходу дитина, яка перебуває на утриманні підозрюваного, обвинуваченого, залишиться без батьківського піклування, слідчий суддя, суд зобов'язує прокурора повідомити уповноважений підрозділ органів Національної поліції та орган опіки та піклування за місцем перебування такої дитини про факт залишення дитини без батьківського піклування для вжиття невідкладних заходів щодо тимчасового влаштування дитини, відомості про що зазначаються в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Орган опіки та піклування невідкладно після тимчасового влаштування дитини, залишеної без батьківського піклування, інформує слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про місце проживання (перебування) дитини. Після отримання такої інформації слідчий, прокурор невідкладно повідомляє підозрюваного, обвинуваченого про місце проживання (перебування) дитини»¹¹.

Класифікуються запобіжні заходи за такими критеріями:

– залежно від способу впливу на особу, до якої їх застосовують: 1) такі, що фактично обмежують свободу людини, включаючи право на вільний вибір місця проживання (тримання під вартою; затримання особи; домашній арешт; передання неповнолітнього під нагляд адміністрації дитячої установи; поміщення у приймальник-розподільник для дітей; поміщення до психіатричного закладу; тимчасовий арешт; екстрадиційний арешт); 2) ті, що обмежують майнові права (застига); 3) такі, що пов'язані з гарантією третіх осіб (особиста порука; передача під нагляд); 4) ті, що діють психологічно (особисте зобов'язання);

– за ступенем суворості: 1) тримання під вартою; затримання; тимчасовий арешт; екстрадиційний арешт; поміщення у приймальник-розподільник для дітей; передання неповнолітнього під нагляд адміністрації дитячої установи; 2) домашній арешт; 3) застига; 4) особиста порука; 5) особисте зобов'язання; 6) передання на піклування опікунам, близьким

¹¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та законних інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків або інших законних представників : Закон України від 12.01.2023 р. № 2858-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2858-20#n8>

родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
7) передача під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників;

– за суб'єктами, до яких їх застосовують: 1) загальні та 2) спеціальні (щодо неповнолітніх; щодо осіб, стосовно яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру; щодо осіб, стосовно яких вирішується питання про їх екстрадицію);

– залежно від строків застосування: 1) з обмеженим строком дії та 2) з необмеженим строком дії¹².

3.2. Порядок застосування, продовження, зміни та скасування запобіжних заходів

Запобіжні заходи застосовуються:

– під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання слідчим суддею за клопотанням слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора;

– під час судового провадження судом за клопотанням прокурора.

Віднесення прийняття процесуального рішення, тобто ухвали, про застосування заходів кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, до виключної компетенції суду відповідає європейським стандартам у галузі прав людини. Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччини» (1978 р.) зазначено, що принцип верховенства права виходить, зокрема, з того, що втручання органів виконавчої влади у права окремих осіб повинно перебувати під ефективним контролем, який звичайно має забезпечуватися судовою системою, у всякому разі як останньою інстанцією; судовий контроль надає найкращі гарантії незалежності, неупередженості і належної процедури¹³.

¹² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 746–747.

¹³ Узагальнення про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження. Миколаївський апеляційний суд. 29 с. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/sud4812/zaxid.pdf

Тимчасовий запобіжний захід затримання може бути застосований уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання. Такими є працівники органів Національної поліції, СБУ, Державної прикордонної служби тощо.

Для застосування запобіжного заходу уповноважений суб'єкт звертається з клопотанням до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого провадиться досудове розслідування. У випадках кримінальних проваджень, що віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду, клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

Досудове розслідування здійснюється тим органом досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Згідно з національним кримінальним процесуальним законодавством, якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме (його не встановлено зібраними у провадженні доказами) або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор із урахуванням таких факторів: місця виявлення ознак кримінального правопорушення; місця перебування підозрюваного; місця перебування більшості свідків; місця завершення кримінального правопорушення або настання його наслідків.

Доречно зазначити, що розгляд клопотання про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування до особи, яку затримано без ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, може здійснюватися слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. Це можливо лише за умови, що затримана особа з об'єктивних причин не могла бути доставлена до місцевого суду у строк не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання і орган досудового розслідування знаходиться в межах територіальної юрисдикції цього суду.

Також у разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до самого Вищого

антикорупційного суду. Окрім того, у разі здійснення досудового розслідування слідчою групою клопотання про застосування запобіжного заходу також розглядається слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Клопотання про застосування запобіжного заходу щодо кожного підозрюваного, обвинуваченого готується окремо. Після подання клопотання може бути відкликано, змінено у частині або замінено новим клопотанням; доповнено¹⁴. Зокрема, якщо прокурору стають відомі обставини, які не дають підстав підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення або обґрунтувати наявність кримінального правопорушення, закон чітко вимагає відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу. Ці обставини можуть стати відомі слідчому, але відкликати клопотання має право лише прокурор як процесуальний керівник.

У разі якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу, але до моменту його задоволення, слідчому або прокурору стали відомі інші обставини, які можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу (наприклад, з'ясування наявності додаткових ризиків, передбачених ст. 177 КПК, або обставин, які підлягають урахуванню під час застосування запобіжних заходів, визначених ст. 178 КПК), уповноважені суб'єкти зобов'язані доповнити або змінити клопотання. Якщо зміни та доповнення суттєві і стосуються більшості положень, які мають бути визначені в клопотанні, його необхідно замінити новим.

Клопотання виконується в трьох примірниках і повинно містити:

1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа;

2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

¹⁴ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 764.

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

4) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 КПК;

5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;

7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК¹⁵.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання слідчим суддею або судом. Також копія клопотання залишається в матеріалах провадження та в наглядовому провадженні прокурора – процесуального керівника.

З метою підтвердження законності, обґрунтованості та вмотивованості поданого клопотання суб'єкти звернення зобов'язані додати до нього:

- копії матеріалів, якими обґрунтовують докази клопотання;
- копії характеризуючих даних, кримінальних процесуальних документів;
- документ, яким слідчий, прокурор визначив перелік свідків, яких вважають за необхідне допитати під час судового розгляду щодо вирішення питання про застосування запобіжного заходу;

¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

- підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу;

- витяг із ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подається клопотання.

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється слідчим суддею або судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваної особи або обвинуваченого, якщо таке затримання відбулося. У КПК передбачено забезпечувальні заходи для вирішення питання про застосування, зміну або скасування запобіжних заходів. Такими забезпечувальними заходами є: судовий виклик, привід, затримання особи з метою приводу.

Слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого для забезпечення розгляду вживає заходів щодо:

- забезпечення прибуття підозрюваного, обвинуваченого для судового розгляду, зокрема: здійснює судовий виклик підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на волі; здійснює судовий виклик підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою;

- забезпечення захисником підозрюваного, обвинуваченого у випадках: якщо підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника; якщо участь захисника обов'язкова; якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника;

- здійснення повідомлення/судового виклику свідків, яких слідчий, прокурор або підозрюваний, обвинувачений вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо застосування запобіжного заходу.

Після отримання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя або суд призначає дату судового засідання. Після ухвалення рішення про судовий розгляд слідчий суддя повідомляє сторони кримінального провадження та здійснює судовий виклик.

Якщо підозрюваний або обвинувачений не з'являється на судові засідання після судового виклику і не надає достатньо

обґрунтованих причин щодо несвоєчасного прибуття, слідчий суддя або суд має право застосувати привід. Це може стосуватися випадків, коли розглядається клопотання щодо обрання запобіжного заходу у формі застави, домашнього арешту або тримання під вартою. Якщо ухвала про привід не виконується, суд може дозволити затримання підозрюваного або обвинуваченого з метою його доставлення в суд.

Розгляд клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного або обвинуваченого з метою приводу відбувається слідчим суддею або судом негайно після отримання такого клопотання. Цей розгляд проводиться в закритому судовому засіданні без участі підозрюваного, обвинуваченого, його захисника або законного представника, але з участю прокурора.

Слідчий суддя, суд задовольняє клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, якщо прокурор доведе, що зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого, а також є достатні підстави вважати, що:

- підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування або суду, тобто використано передбачені КПК механізми забезпечення явки вказаних осіб до слідчого судді, суду;

- одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до слідчого судді із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які законом розглядаються як ризики, що загрожують досягненню дієвості кримінального провадження за ст. 177 КПК.

Слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо є підстави для затримання без ухвали суду з метою приводу, передбачені ст.ст. 207, 208, 298² КПК.

Слідчий суддя, суд за клопотанням прокурора має право вирішити питання про повторне затримання з метою приводу в порядку, передбаченому КПК. Повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання тієї самої особи в тому ж кримінальному провадженні після винесення слідчим

суддею, судом ухвали про відмову в задоволенні такого клопотання можливе лише за виникнення нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою.

Рішення слідчого судді про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржене в апеляційному порядку (п.1 ч.1 ст. 309 КПК). Ініціатором подання такої скарги виступає прокурор. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу оскарженню не підлягає. Положення п. 1 ч. 1 ст. 309 КПК щодо заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу визнано таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 5-р/2020 від 17.03.2020 р.

Важливо наголосити, що, згідно з вимогами ст. 204 КПК, якщо до підозрюваного або обвинуваченого застосовано запобіжний захід, який не пов'язаний із триманням під вартою, його не можна затримувати без дозволу слідчого судді або суду, з урахуванням підозри або обвинувачення у тому ж кримінальному правопорушенні.

У разі якщо судовий розгляд щодо затриманого підозрюваного або обвинуваченого не проведено протягом визначеного КПК строку (сімдесят дві години з моменту фактичного затримання, який зафіксований у протоколі затримання), слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, яка позбавлена свободи, на підставі ч. 3 ст. 206 КПК, одночасно викликавши її на судовий розгляд щодо застосування запобіжного заходу.

Отримавши ухвалу слідчого судді про затримання з метою приводу підозрюваного (обвинуваченого), слідчий або прокурор зобов'язані вжити заходів для встановлення місця перебування особи та її затримання. Фізичне затримання може проводити уповноважена службова особа, якій законом надано таке право.

Дії уповноважених службових осіб після затримання підозрюваного обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання визначені ст. 191 КПК та можуть здійснюватися як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду.

Після затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше тридцяти шести годин із моменту

затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу. Момент затримання вираховуємо відповідно до вимог, визначених ст. 209 КПК. У цьому разі особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Уповноважена особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання затримала особу, зобов'язана негайно: вручити їй копію зазначеної ухвали; повідомити про затримання слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі про дозвіл на затримання з метою приводу; звільнити особу, якщо після затримання з'ясується, що вона затримана на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, і що немає інших законних підстав для подальшого затримання; повідомити офіційних представників розвідувального органу в разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків; проводити пов'язані з затриманням особистий обшук й огляд кадрового співробітника розвідувального органу речей тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу. Відповідно до Закону України «Про розвідку», такими органами є: Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону¹⁶.

Клопотання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою розглядається слідчим суддею чи судом за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише в разі, якщо прокурор, окрім мети і підстави застосування тримання під вартою, доведе наявність достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором,

¹⁶ Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

та/або оголошений у міжнародний розшук. Окремі аспекти цієї проблематики, які мають місце за умов воєнного стану, знайшли своє відображення у доктринальних підходах¹⁷.

На слідчого, прокурора, який подав клопотання про застосування запобіжного заходу покладається обов'язок доведення факту перебування підозрюваного, обвинуваченого у міжнародному розшуку. Цей факт має бути підтверджений відповідними відомостями (довідка, витяг із бази даних Інтерполу тощо). Коли затримано особу, яка перебувала у міжнародному розшуку, слідчий суддя, суд не пізніше як через сорок вісім годин із часу доставки такої особи до органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на місце вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний розглянути питання про застосування обраного запобіжного заходу у виді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід за обов'язкової присутності такого підозрюваного, обвинуваченого.

Неоднозначно у доктрині та судовій практиці розглядається й питання щодо можливості оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена в порядку частини 6 статті 193 КПК України¹⁸.

За підсумками розгляду клопотання слідчий суддя, суд ухвалює рішення, яке оформлюється ухвалою про відмову в застосуванні запобіжного заходу або задоволення клопотання про застосування запобіжного заходу та ухвалення рішення про його застосування.

¹⁷ Serhii Ablamskyi, Volodymyr Galagan, Iryna Basysta, Zhanna Udovenko. Detention Of A Person Suspected Of Committing A Criminal Offense During Martial Law In Ukraine. (Detenção de uma pessoa suspeita de cometer um crime durante a lei marcial na Ucrânia). *Revista Brasileira de Políticas Públicas*. V. 13, N. 3 (2023). P. 452–467. DOI: <https://doi.org/10.5102/rbpp.v13i3.9129>

¹⁸ Басиста І. В. Чи передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена у порядку частини 6 статті 193 КПК України? *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. Івано-Франківськ : РВВ ЗВО «Університет Короля Данила», 2022. № 13 (25). С. 189–196. DOI: 10.33098/2078- 6670.2022.13.25.189-196. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/archive/>*

В ухвалі про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зазначає відомості про:

- кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) КК України, у якого підозрюється, обвинувачується особа;

- обставини, які свідчать про ризики, передбачені ст. 177 КПК;

- обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК;

- посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини;

- запобіжний захід, який застосовується.

Якщо до особи застосовано запобіжний захід, що не пов'язаний з триманням під вартою, мають бути вказані конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, та у випадках, установлених КПК, строк, на який їх покладено.

Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ті ухвали слідчого судді, пов'язані із застосуванням (незастосуванням) запобіжних заходів, які значаються у п.п. 1–7 ч.1 ст. 309 КПК. Відповідно до ч. 2 ст. 395 КПК, апеляційна скарга (повинна відповідати вимогам ст. 396 КПК) подається протягом п'яти днів з дня оголошення ухвали слідчим суддею. За ч. 2 ст. 400 КПК, подання апеляційної скарги зупиняє набрання ухвалою слідчого судді законної сили, але не зупиняє її виконання. Тому підозрюваний зобов'язаний виконувати покладені на нього в межах обраного або продовженого запобіжного заходу обов'язки та заборони. Вживаючи термін «застосування», законодавець упустив, чи обидві (про обрання, про зміну) з ухвал підлягають оскарженню¹⁹. Верховний Суд з цього приводу підкреслив, що, «виходячи із системного аналізу положень ст. 309 КПК та враховуючи вимоги ст. 181 КПК, суд касаційної інстанції вважає, що поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, а й випадки його зміни, коли суд обирає

¹⁹ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 772–773.

інший захід»²⁰. Так, у справі №286/1695/18 «слідчий суддя, постановивши ухвалу про зміну запобіжного заходу з особистого зобов'язання на домашній арешт, фактично застосував запобіжний захід у виді домашнього арешту»²¹.

У слідчій та судовій практиці трапляються ситуації, коли виникає потреба зміни чи скасування запобіжного заходу.

Отож прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися у порядку, передбаченому ст. 184 КПК, до слідчого судді, суду з клопотанням про:

- зміну запобіжного заходу;
- скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, або про зміну способу їх виконання.

У п'яти частинах статті 201¹ КПК передбачено порядок скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого. Автори доречно підкреслюють, що в усіх інших випадках підстави для скасування запобіжного заходу у КПК чітко не визначені. З аналізу п.п. 2–5¹ ч.1 ст. 309, ч.ч. 1, 3 ст. 333 КПК можна дійти висновку, що скасування запобіжного заходу пов'язане з прийняттям судового рішення про припинення дії раніше обраного запобіжного заходу²².

У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:

- виникли після ухвалення попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

²⁰ Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 286/1695/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

²¹ Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

²² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 782–783.

– існували під час ухвалення попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

Не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, надаються підозрюваному, обвинуваченому.

Окрім того, підозрюваний, обвинувачений, а також його захисник має право звертатись із клопотанням про зміну запобіжного заходу. Також необхідно зауважити, що законом не передбачено право клопотати про дострокове скасування запобіжного заходу. У ст. 203 КПК підстави для скасування не визначені, лише зауважено, що ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після:

- закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;
- ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження;
- винесення ухвали про скасування запобіжного заходу в порядку, передбаченому КПК.

Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання (ч. 1 ст. 201 КПК)²³.

Слідчий суддя, суд має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше тридцяти днів із дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову в зміні запобіжного заходу,

²³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

якщо в ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом.

У разі ухвалення рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно. Якщо ж застосовано запобіжний захід у виді особистої поруки, підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

У разі застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий: негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти, якщо за умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово; негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання, якщо за умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, якщо в уповноваженій службовій особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і безпосередньо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, – платіжного документа з позначкою банку про виконання, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно виконує розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня.

З моменту звільнення з-під варти, з огляду на внесення застави, підозрюваний, обвинувачений вважається таким, щодо якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави.

У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову в продовженні строку тримання під вартою,

про скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому ч. 3 ст. 206 КПК, або в разі закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженій службовій особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і безпосередньо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого на підставі частини шостої статті 193 КПК строк дії такої ухвали не зазначається.

У рішенні про застосування домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту дату закінчення її дії у межах строку, встановленого КПК, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 197 КПК.

Копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення, а також надсилається щодо осіб, які є державними виконавцями, Міністерству юстиції, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України²⁴.

До підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених Гл. 18 КПК.

Ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку

²⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

чи закриття кримінального провадження або винесення ухвали про скасування запобіжного заходу в порядку, передбаченому КПК (ст. 203 КПК).

Щодо особливостей застосування запобіжних заходів у окремих видах проваджень, то автори виділяють їх стосовно суддів (ч.ч. 1, 2 ст. 482 КПК); щодо адвокатів та інших категорій осіб, передбачених ст. 480 КПК; щодо підозрюваних та обвинувачених у вчиненні кримінальних проступків (ст. 299 КПК); щодо певної категорії осіб, статус яких обумовлено віком, психічним станом або пов'язано із екстрадицією (ст.ст. 493, 508, 583, 584 КПК)²⁵.

3.3. Застосування електронних засобів контролю для забезпечення запобіжних заходів

У п. 9 ч. 5 ст. 194 КПК серед низки обов'язків, необхідність покладення яких має бути доведена прокурором, значиться й такий, як «носити електронний засіб контролю». Стаття 195 КПК присвячена застосуванню електронних засобів контролю, що полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії²⁶.

Отож, з метою якісного забезпечення контролю дотримання застосованих запобіжних заходів у частині перебування на місці проживання (перебування, реєстрації) інших обмежень, застосовуються технічні засоби забезпечення запобіжних заходів, зокрема електронні засоби контролю.

Електронні засоби контролю можуть застосовуватися:

1) слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного

²⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 783–784.

²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок;

2) працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Електронні засоби контролю застосовуються в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України (ч.ч. 2–3 ст. 195 КПК). Цей Порядок²⁷ визначає алгоритм виконання слідчими та іншими поліцейськими органів (підрозділів) поліції ухвал слідчого судді, суду в частині застосування до підозрюваних, обвинувачених електронних засобів контролю (далі – ЕЗК), організації діяльності органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення контролю за місцезнаходженням осіб, які в установленому законом порядку зобов'язані носити ЕЗК. У цьому Порядку терміни вживаються в таких значеннях:

- електронний браслет – електронний засіб контролю, що закріплюється та носить на тілі підозрюваного, обвинуваченого з метою його дистанційної ідентифікації та відстеження місцезнаходження і сигналізує про спроби особи здійснити самостійне знімання, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю;

- електронні засоби контролю – сертифіковані електронні пристрої, які використовуються поліцейськими для здійснення електронного моніторингу місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених;

- електронний моніторинг – система заходів з відстеження та фіксації місцезнаходження підозрюваного, обвинуваченого, на якого слідчим суддею, судом покладено обов'язок носити електронний браслет;

- мобільний контрольний пристрій – електронний пристрій, призначений для носіння разом з електронним браслетом у разі перебування підозрюваного, обвинуваченого поза місцями, обладнаними стаціонарним контрольним пристроєм, для відстеження його місцезнаходження за допомогою глобальних навігаційних супутникових систем;

²⁷ Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : Наказ МВС від 08.06.2017 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text>

– мобільний пульт моніторингу – комплекс портативних переносних пристроїв, що забезпечує прийом та ідентифікацію сигналів електронних браслетів, а також обробку й відображення інформації про місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених;

– стаціонарний контрольний пристрій – комунікаційний пристрій, що здійснює безперервний цілодобовий прийом і передачу даних від електронного браслета до сервера забезпечення електронного моніторингу та голосовий зв'язок підозрюваного або обвинуваченого зі службовою особою уповноваженого підрозділу (черговим пульта моніторингу);

– стаціонарний пульт моніторингу – персональний комп'ютер з відповідним програмним забезпеченням, призначений для обробки інформації про виконання підозрюваним, обвинуваченим, щодо якого обрано запобіжний захід, не пов'язаний з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту, відповідного обов'язку.

Вже у Порядку, на відміну від вище цитованих положень КПК, конкретизовано, що застосування ЕЗК полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного браслета, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження.

Не допускається застосування ЕЗК, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності в їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Забороняється застосовувати ЕЗК, які не отримали висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Метою застосування ЕЗК є забезпечення виконання обов'язків, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту²⁸.

Слідчий, працівник органу Національної поліції перед застосуванням ЕЗК зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поведінки з ним та наслідки

²⁸ Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : Наказ МВС від 08.06.2017 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text>

його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту (ч.ч. 5–6 ст. 195 КПК).

Порядком також визначені підрозділи, на які покладається: обов'язок здійснення електронного моніторингу за місцезнаходженням таких осіб; організація перевірок наявності та технічного стану ЕЗК тощо; інструктажі та необхідні журнали, що ведуться; організація застосування електронних засобів контролю; забезпечення електронного моніторингу місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених, яким на підставі ухвали слідчого судді, суду визначено обов'язок носити електронні засоби контролю; порядок здійснення перевірки повідомлення про сигнал тривоги ЕЗК тощо²⁹.

3.4. Характеристика видів запобіжних заходів

3.4.1. Особисте зобов'язання

Особисте зобов'язання – найм'якіший запобіжний захід у системі заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК.

Ці ж обов'язки можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого також під час застосування до нього будь-якого іншого запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою (особиста порука, застава, домашній арешт)³⁰.

²⁹ Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : Наказ МВС від 08.06.2017 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text>

³⁰ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 784.

Від підозрюваного (обвинуваченого) відбирається під підпис документ (особисте зобов'язання), в якому вказуються перелічені обов'язки, які покладаються на нього, з огляду на застосування цього запобіжного заходу. Під підпис підозрюваний бере на себе перелік зобов'язань, які він повинен виконувати, та наслідки їх невиконання або неналежного виконання, зокрема, йому письмово під розпис повідомляють, що може бути застосований жорсткіший запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Повідомлення особі про потенційні негативні наслідки є важливим, адже це спонукає до дотримання встановлених обов'язків. Варто зазначити, що порушення умов запобіжного заходу підозрюваним чи обвинуваченим без вагомих причин може стати підставою його зміни. Ось один із прикладів судової практики: *«При цьому, задовольняючи клопотання слідчого частково, суд першої інстанції дійшов висновку про відсутність правових підстав для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, однак, зважаючи на невиконання покладеного обов'язку підозрюваним ОСОБА_6, змінив запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання на домашній арешт»*³¹.

Застосовуючи цей запобіжний захід, вихідним обов'язком вважається не відлучатися із населеного пункту, в якому підозрюваний зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, дізнавача, прокурора або суду. Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», *місцем перебування* є житло або спеціалізована соціальна установа для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, у якому особа, яка отримала довідку про звернення за захистом в Україні, проживає строком менше шести місяців на рік або отримує соціальні послуги; *місцем проживання* є житло з присвоєною у встановленому законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для проживання об'єкти нерухомого

³¹ Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 286/1695/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762>

майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги.

Як усі запобіжні заходи, особисте зобов'язання застосовується на підставі ухвали слідчого судді, якщо це питання вирішується на стадії досудового розслідування або суду – на стадії судового розгляду.

Зазвичай особисте зобов'язання застосовується до осіб, які не несуть значної загрози громадському порядку і не є суспільно небезпечними, мають стабільне місце проживання та роботу, позитивно характеризуються за місцем проживання та роботи, а отже, ризик їх уникнення від слідства чи суду є мало ймовірним. Однак якщо існує підозра про моральну нестабільність підозрюваного чи обвинуваченого, це може вимагати застосування такого запобіжного заходу. Особисте зобов'язання також може бути застосоване, якщо немає підстав побоюватися, що особа буде ухилятися від правоохоронних органів, але є інформація про можливість її тимчасової відсутності з місця проживання, наприклад, через відпустку. Такі короточасні від'їзди можуть ускладнити розслідування.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання виконує слідчий, дізнавач, якщо запобіжний захід застосовується на стадії досудового розслідування, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор. Слідчий, дізнавач або прокурор контролює, чи виконує підозрюваний, обвинувачений покладені на нього обов'язки, визначені ст. 194 КПК; чи не вчиняє дії, які визначені як ризики, під час застосування запобіжних заходів.

Незважаючи на те, що строк дії ухвали слідчого судді, суду про застосування цього запобіжного заходу не може перевищувати двох місяців (також може бути продовжений за клопотанням сторони обвинувачення у порядку ст. 199 КПК), в ухвалах доволі часто слідчі судді, суд не зазначають ані строку, на який необхідно обрати особисте зобов'язання, ані строку, на який покладено виконання обов'язків, що передбачені ч.ч. 5, 6 ст. 194 КПК, у межах особистого зобов'язання³².

³² Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 795.

3.4.2. Особиста порука

Особиста порука як запобіжний захід полягає в отриманні від осіб, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання, в якому, по-перше, ці особи беруть на себе зобов'язання на першу вимогу органу досудового розслідування або суду забезпечити явку, тобто доставити підозрюваного, обвинуваченого, по-друге, вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, зазначених в ухвалі, вичерпний перелік яких передбачено ст. 194 КПК.

Точна кількість поручителів, що мають бути залучені, у КПК не вказана. Їх кількість визначає слідчий суддя або суд із урахуванням тяжкості учинення злочину, характеристики особи підозрюваного, обвинуваченого та характеристики самих поручителів.

Наявність одного поручителя може бути визнана достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру: особи, що нагороджувалися державними нагородами, громадські (політичні) діячі, інші особи, авторитет яких дає підстави вважати, що вони спроможні забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Однак саме тлумачення, коли заслуговує конкретний поручитель на довіру, не є чітко визначеним законодавчо. Таким чином, слідчий, дізнавач, прокурор та слідчий суддя, суд мають керуватися власним переконанням, що є суб'єктивним критерієм оцінки.

При визначенні ступеня довіри до поручителя потрібно зважати на моральні, соціальні, інтелектуальні, психічні і правові елементи характеристики таких осіб³³. Це допоможе повністю охарактеризувати особу, яка бажає взяти на себе обов'язки поручителя. Зокрема, важливо враховувати, що поручитель повинен користуватися авторитетом у підозрюваного та мати можливість впливати на нього. Якщо такого авторитету немає, застосування особистої поруки може бути неефективним.

³³ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 796.

Добровільність та бажання взяти на себе обов'язки щодо контролю за підозрюваним є ключовими аспектами при застосуванні особистої поруки. Важливо, щоб поручитель розумів свою відповідальність і був готовий виконувати покладені на нього обов'язки. Не можна змусити особу стати поручителем – це має бути добровільне рішення, засноване на довірі та відповідальності.

Недоцільно як поручителів залучати:

- раніше судимих осіб, судимість яких не знята або не погашена, осіб, що неодноразово притягувалися до адміністративної відповідальності;
- щодо яких є дані про факти вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів;
- осіб, які зловживають алкогольними напоями;
- неповнолітніх;
- осіб, що є недієздатними або обмежено дієздатними;
- осіб, що перебувають на обліку в лікарів-психіатрів, наркологів;
- осіб з очевидними вадами здоров'я, які фізично не спроможні забезпечувати явку підозрюваного, обвинуваченого;
- працівників суду, прокуратури, органів Національної поліції.

У науковій літературі тривалий час обговорюється питання про оптимальну кількість поручителів при застосуванні особистої поруки. Деякі дослідники вважають, що найефективнішим є використання двох поручителів. Така кількість дає змогу не лише більш об'єктивно оцінити надійність особи, щодо якої обирається цей запобіжний захід, а й створює відчуття відповідальності у поручителя. Він відчуває більшу відповідальність, ніж при одному поручителі, що сприяє своєчасній явці підозрюваного, обвинуваченого за викликами.

Проте вирішення питання про кількість поручителів має бути індивідуальним. Слідчий, дізнавач, прокурор і слідчий суддя, суд повинні враховувати всі обставини провадження. Важливо, щоб вони мали достовірну інформацію про особу поручителя та відносини між ним і підозрюваним. Ці відомості повинні бути детально відображені в матеріалах кримінального провадження.

Назагал сукупність інформації допомагає слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді та суду прийняти обґрунтоване

рішення щодо доцільності застосування особистої поруки в конкретному випадку.

Зазвичай під час вирішення питання про застосування цього запобіжного заходу потенційний поручитель (поручителі) звертається із клопотанням до органів досудового розслідування, прокурора або до слідчого судді, суду з пропозицією застосовувати вказаний запобіжний захід і фактично дають згоду залучити їх як поручителів. Неефективно буде застосовувати цей запобіжний захід у разі, якщо поручителів зобов'язують виконувати покладені на них обов'язки без попередньої їхньої згоди. У разі подання такого клопотання воно долучається до клопотання про застосування запобіжного заходу, або ж може бути подане, наприклад, стороною захисту як альтернатива суворішого запобіжного заходу.

Щодо поручителя, то під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу йому роз'яснюється, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа: обставини вчинення злочину чи кримінального проступку, кримінально-правова кваліфікація, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання (застосування щодо поручителя грошового стягнення та можливість зміни особистої поруки на суворіший запобіжний захід), право на відмову від узятих на себе зобов'язань.

Поручитель може відмовитися від узятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність: ухилення підозрюваного, обвинуваченого від слідства або суду, порушення умов запобіжного заходу в частині невиконання покладених на нього обов'язків.

За виникненням обставин, коли поручитель (поручителі) має підстави вважати, що не забезпечуватимуться умови запобіжного заходу, він (вони) забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування або суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший. Забезпечивши явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування або суду, поручитель подає клопотання про звільнення його від виконання покладених на нього обов'язків. Після ухвалення рішення про зміну запобіжного заходу на інший або його скасування поручитель

уважається таким, що звільнений від виконання покладених на нього обов'язків.

Однак якщо поручитель через стан здоров'я не може забезпечити явку підозрюваного, обвинуваченого, то він про це повинен повідомити через засоби зв'язку орган досудового розслідування або прокурора – осіб, які контролюють виконання запобіжного заходу. Уповноважені службові особи мають прибути до нього, отримати його клопотання про звільнення від виконання застосованого запобіжного заходу та вживати заходів зі забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого до суду для вирішення питання про зміну запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем узятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення – захід забезпечення кримінального провадження, що застосовується у разі невиконання або неналежного виконання покладених обов'язків. Розмір стягнення визначається залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується особа, зокрема:

- у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

- у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

- у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

- у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п.п. 1–4 ч. 5 ст. 180 КПК).

Рішення про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування оформляється ухвалою слідчого судді. Слідчий суддя має повноваження самостійно ініціювати

та відповідно ухвалити рішення про накладення грошового стягнення. Також цей захід забезпечення може накладатися за клопотанням слідчого, дізнавача, прокурора, якщо рішення приймається на стадії досудового розслідування, або лише прокурора, – якщо на стадії судового розгляду.

Ухвала про накладення грошового стягнення набирає законної сили з моменту її оголошення. Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається поручителю, на якого накладено грошове стягнення.

Застосування особистого зобов'язання та особистої поруки до неповнолітніх здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей і роду занять, а також визначених законом підстав. Від загального порядок застосування вирізняється й тим, що при обранні вищезгаданих запобіжних заходів слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані забезпечити участь законного представника неповнолітнього та його захисника (ст.ст. 52, 488 КПК). Ці учасники знайомляться із клопотанням про обрання запобіжного заходу неповнолітньому та ставлять у ньому про це свої підписи.

До осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження і які перелічені у ст. 480 КПК, особисте зобов'язання та особиста порука застосовуються із необхідністю повідомлення відповідних органів та установ³⁴.

3.4.3. Домашній арешт

***Домашній арешт** – це запобіжний захід, який полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.*

Домашній арешт використовується з тією ж метою, що й інші запобіжні заходи: для забезпечення дотримання обвинуваченим або підозрюваним процесуальних обов'язків. Він також має на меті перешкодити можливостям особи ухилитись від слідства чи суду, знищувати чи приховувати речі та

³⁴ Дізнання в Національній поліції : навчальний посібник / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внут. справ ; Київ : Гол. слідч. управл. НП України ; 7БЦ, 2022. С. 133.

документи, неправомірно впливати на учасників кримінального процесу, або вчиняти нові кримінальні правопорушення.

Обираючи домашній арешт як запобіжний захід, потрібно враховувати, що термін «житло цієї особи», використаний у ч. 5 ст. 181 КПК, включає ситуації, коли особа, про яку йдеться, є власником або співвласником житла, зареєстрована в ньому або проживає там постійно чи тимчасово без реєстрації. Обмеження на вихід з житла може бути накладено на цілодобовий період або лише на певні години, скажімо, вночі. Рішення про це приймається слідчим суддею, судом залежно від тяжкості злочину, обставин його вчинення, а також особистих характеристик підозрюваного, обвинуваченого, включаючи такі фактори, як проживання самотійно чи зі сім'єю, наявність постійного місця роботи і т. ін.

Автори виділяють такі дві умови застосування домашнього арешту: у випадку підозри чи обвинувачення у злочині, за який закон передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, та наявність житла у підозрюваного, обвинуваченого. Додатковими умовами, якщо підозрюваний, обвинувачений не є власником житла, виступають такі: власник житла має підтвердити проживання у ньому підозрюваного, обвинуваченого; власник житла та повнолітні співмешканці підозрюваного, обвинуваченого мають надати згоду на виконання домашнього арешту за місцем спільного проживання; отримання згоди від власника орендованого житла на те, що виконання домашнього арешту буде реалізовано за адресою такого житла³⁵.

Згідно з положеннями ч. 6 ст. 194 КПК, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів, про які йшлося вище. Тож додатковою умовою для обрання домашнього арешту є те, щоб на період його застосування місце проживання підозрюваного, обвинуваченого й особи, яка постраждала від домашнього насильства,

³⁵ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 805–809.

та/або дитини у разі, якщо домашнє насильство вчинено у її присутності, були різними³⁶.

Рішення про застосування домашнього арешту оформляється слідчим суддею чи судом ухвалою, яка після цього передається для виконання до відповідного органу Національної поліції.

Керівник органу Національної поліції доручає контролювати запобіжний захід уповноваженій особі від органу Національної поліції. Уповноважена особа органу Національної поліції повинна негайно прийняти ухвалу до виконання, поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у виді домашнього арешту, і повідомити про це слідчого суддю або суд. Доцільно про це поінформувати слідчого та (чи) прокурора – процесуального керівника.

Працівники органу Національної поліції, що контролюють дотримання підозрюваним, обвинуваченим виконання вимог домашнього арешту, мають право:

- з'являтися в житло цієї особи залежно від того, чи запобіжний захід застосовано цілодобово або у певний період доби; вказані візити можливі також і в нічний час;
- вимагати надати пояснення (і усні, і письмові) з питань, пов'язаних із виконанням покладених на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язань, визначених ч. 5 ст. 194 КПК;
- використовувати електронні засоби контролю для забезпечення ефективності домашнього арешту.

У доктрині критикується ефективність контролю дотримання підозрюваним, обвинуваченим виконання вимог домашнього арешту³⁷. Наводяться аргументовані поради

³⁶ Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 809–810.

³⁷ Хитра А. Я., Ратнова А. В. Проблеми застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 380–390 ; Хитра А. Я., Ратнова А. В. Проблеми застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 115–119.; Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Держ. фіскал. служба України ; Нац. ун-т Держ. податк. служби України. Ірпінь, 2015. 165 с. ; Павлюк П. Домашній арешт:

передати таку функцію державним виконавцям Міністерства юстиції України³⁸.

Термін дії рішення слідчого судді про застосування домашнього арешту не може перевищувати два місяці. Якщо закінчення строку припадає на місяць, який не має відповідного числа, то строк завершується в останній день цього місяця. За потреби строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах досудового розслідування згідно зі ст. 199 КПК. Однак сукупний строк домашнього арешту під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. Після закінчення цього строку рішення про застосування домашнього арешту вважається скасованим, і окрема ухвала не потрібна.

У рішенні Верховного Суду від 5 листопада 2019 року у справі №461/6141/18 (провадження № 51-10296км18) зроблено висновок про те, що «якщо підозрюваній особі продовжено термін дії обов'язку цілодобово не залишати місце постійного проживання без дозволу слідчого, прокурора або суду, покладеного на неї раніше постановленою ухвалою слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, то дія відповідного запобіжного заходу фактично продовжується. А тому ухвала слідчого судді про продовження терміну дії вказаного вище обов'язку підлягає апеляційному оскарженню (п.п. 4, 5 ч. 1 ст. 309 КПК)»³⁹.

У місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого слідчий суддя, суд має право розглянути питання про зміну запобіжного заходу у вигляді

поняття, правове регулювання, перспективи удосконалення. URL: <http://www.glf.com.ua/publikatsii/37-domashnii-aresht-poniattia-pravoverehuliuvannia-perspektivy-udoskonallennia>

³⁸ Домашній арешт у кримінальному провадженні : навчально-практичний посібник / А. Я. Хитра, А. В. Ратнова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 75. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/304>

³⁹ Постанова Верховного Суду від 05.11.2019 р. у справі № 461/6141/18 (провадження № 51-10296км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85542692> ; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання (ч. 6 ст. 616 КПК).

Авторами акцентовано увагу на такому важливому питанні, як етична аргументація для обґрунтування процесуального рішення про дозвіл суду на залишення житла (попри те що норми КПК не регламентують процесуальний порядок надання такого дозволу) з метою участі в обряді та церемонії, які становлять частину сімейного життя⁴⁰, чи відвідування будинку та могили батьків, які померли, поки обвинувачений перебував під вартою (цей запобіжний захід згодом було змінено на цілодобовий домашній арешт)⁴¹. Як приклади, наводяться відповідні ухвали суду⁴². І якщо у першому зі згаданих випадків етична аргументація в судовому рішенні наявна, то у другому – ні.

3.4.4. Застава

Загалом застава – це спосіб забезпечення зобов'язань. **Застава як запобіжний захід** полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок із метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків із умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Законом не передбачена можливість використовувати як предмет застави майно або майнові права.

Порядок унесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу визначений Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 15⁴³.

⁴⁰ Аббасова Д. Л. Етичні норми у кримінальному процесі України : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Київ : Юрінком Інтер, 2024. С. 41.

⁴¹ Там само. С. 43–44.

⁴² Ухвала Бродівського районного суду Львівської області від 06.08.2021 р. (судова справа № 439/1099/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98827807> ; Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 10.09.2015 р. (судова справа №466/593/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50641799>

⁴³ Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 р. № 15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF>

Суб'єктами внесення застави, відповідно до вимог закону, можуть бути:

- підозрюваний, обвинувачений;
- інша особа, яка діє від його імені;
- заставодавець: *інша фізична особа* – людина як учасник цивільних відносин або *юридична особа* – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка вносить кошти від свого імені.

Заставодавцем не може бути юридична особа державної чи комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності (ч. 2 ст. 182 КПК).

Приймаючи рішення про внесення застави як запобіжного заходу, треба виконати кілька процедурних кроків.

Обов'язки, які покладаються на підозрюваного чи обвинуваченого слідчим суддею або судом згідно з ч. 5 ст. 194 КПК та наслідки їх невиконання, включаючи звернення застави на користь держави, мають бути роз'яснені особі. Також заставодавцю слід пояснити, у вчиненні якого злочину підозрюється або обвинувачується особа, законодавчо передбачене покарання за цей злочин, обов'язки щодо забезпечення належної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого, його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

Сума застави встановлюється слідчим суддею чи судом у рішенні про застосування запобіжного заходу, з урахуванням всіх обставин справи, майнового стану та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, а також інших відомостей про особу та ризиків, визначених ст. 177 КПК. Розмір застави має бути достатнім для забезпечення виконання особою своїх обов'язків і не повинен бути надмірним, що вимагає аналізу фінансового стану особи.

Розмір застави визначається у таких межах:

1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, котра підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно (ч. 5 ст. 182 КПК).

Застава є обов'язковим альтернативним запобіжним заходом у корупційних кримінальних правопорушеннях.

Судді резюмують, що «у корупційних правопорушеннях суд у випадку обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначати розмір застави. Ухвалення рішень стосовно визначення розміру застави відноситься чи не до найскладніших. Пояснити це можна тим, що взагалі доказування підстав застосування запобіжних заходів має прогностичний характер, тобто спрямоване у майбутнє. Суд *de facto* передбачає поведінку підозрюваного або обвинуваченого, опинившись між молотом і ковадлом. Молотом можна назвати визначення такого розміру суми застави, втрата якої стримувала б від порушення процесуальних обов'язків, як-то не з'являтися до суду, перешкоджати кримінальному провадженню, вчиняти інше правопорушення тощо. А ковадлом – фінансова спроможність підозрюваного або обвинуваченого сплатити її... На практиці трапляються випадки, коли розмір застави періодично зменшується підозрюваному, обвинуваченому, який перебуває у СІЗО. Таке відбувається через те, що несплата раніше визначеної суми слугує доказом фінансової неспроможності її сплатити. Якщо застави не зменшувати, то тримання під вартою перетворюється з альтернативного запобіжного заходу на безальтернативний. Таке зменшення трапляється у практиці Вищого антикорупційного суду. Як відомо, прогнози – справа невдячна. Через це, на жаль, у судових рішеннях щодо застав наявний великий обсяг так званого шуму, який є різновидом помилок. Ця проблема притаманна не лише Україні. Так, американські вчені за допомогою штучного інтелекту проаналізували 758 027 рішень нью-йоркських судів

щодо застав і виявили у них значну зашумленість. Відповідно до їх дослідження, використання комп'ютерного прогнозування (чит. уникнення шуму у судженнях суддів) дозволило б скоротити кількість осіб, які перебувають під вартою, на 42% без зростання рівня злочинності. Тобто йде мова про те, що ті 42% могли б без зайвих ризиків сплатити заставу і не чекати остаточного рішення суду в СІЗО. Або ж використання ШІ дозволило б зменшити рівень порушень процесуальних обов'язків на 24%; при цьому кількість ухвал про взяття під варту (а не застосування застави) залишалася такою самою. Вищий антикорупційний суд, визначаючи розмір застави, намагається забезпечити розумний баланс між обмеженням конституційних прав і свобод та виконанням завдань кримінального провадження. Разом з тим, на виконання схваленої Кабміном Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні можливо саме на базі ВАКСу запровадити його допоміжне використання при вирішенні питань про обрання запобіжних заходів»⁴⁴.

Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варту внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

⁴⁴ Галабала М. Ще раз про розмір застав, які визначаються підозрюваним у корупції. 14.07.2024. *Українська Правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/07/14/7465642/>

У випадках, передбачених частинами третьою або четвертою статті 183 КПК, підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судові засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень частини сьомої статті 194 КПК.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою (ч.ч. 6–11 ст. 182 КПК).

За клопотанням підозрюваного, обвинуваченого слідчий суддя, суд має право ухвалити рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо

відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу (в повному обсязі або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України (ч. 5 ст. 616 КПК)⁴⁵.

3.4.5. Тримання під вартою

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 19 червня 2024 року на пленарному засіданні ухвалив Рішення (про яке згодом тут ітиметься більш предметно), у якому з-поміж іншого вказано, що для кожної людини природними та особливо цінними є її свобода та особиста недоторканність, які є надважливими для забезпечення людської гідності та реалізації всіх інших конституційних прав і свобод. Суд наголошує, що визначене частиною першою статті 29 Конституції України право на свободу та особисту недоторканність у сув'язі з іншими приписами цієї статті Конституції України, зокрема, є правом кожної людини на фізичну свободу та означає, що жодну людину не можна в будь-який спосіб свавільно позбавити такої свободи. Тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке убезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам. Суд виходить із того, що позбавлення людини свободи, зокрема в разі застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, є найбільш відчутною формою обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність, тому у статті 29 Конституції України встановлено посилені гарантії захисту цього права від свавільного обмеження, які полягають у тому, що нікого не можна тримати під вартою «інакше як за вмотивованим рішенням суду» і «тільки на підставі та в порядку, встановлених законом»⁴⁶.

⁴⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁴⁶ Конституційний Суд України визнав, що частина шоста статті 176 Кримінального процесуального кодексу України є конституційною. 20.06.2024. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-vyznav-shcho-chastyna-shosta-statti-176-kryminalnogo> ; Рішення Другого сенату Конституційного Суду України (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) від 19.09.2024 р. № 7-п(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2024>

Отож тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який полягає в обмеженні свободи особи та утриманні її в установі попереднього ув'язнення.

Ч. 1 ст. 183 КПК теж визначає тримання під вартою як винятковий запобіжний захід, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, крім випадків, визначених ч.ч. 6 та 8 ст. 176 КПК.

Винятковість цього запобіжного заходу полягає в тому, що застосовується він тільки тоді, якщо прокурор доведе, що жоден із м'якших запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим у п'яти пунктах ч. 1 ст. 177 КПК.

Певний час вважалося, що тримання під вартою начебто застосовується безальтернативно під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 437–442 КК України. Але вже 19 червня 2024 року Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) на пленарному засіданні ухвалив Рішення, в якому серед іншого йдеться, що Суд вбачає правомірною мету, з якою законодавець доповнив частиною шостою статтю 176 Кодексу, маючи намір посилити захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України шляхом установлення вказаною нормою Кодексу тимчасово (на період дії воєнного стану) особливого порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, які за тяжкістю й характером є наднебезпечними в умовах воєнного стану. Суд зазначив, що законодавець закріпив дискрецію слідчого судді, суду під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу не визначати або визначати розмір застави з урахуванням підстав та обставин, установлених статтями 177, 178 Кодексу. Тож під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу є можливість, за певних підстав та обставин, визначених статтями 177 та 178 Кодексу, застосувати заставу як більш м'який запобіжний захід. Отже, за частиною шостою статті 176 Кодексу запобіжний захід

у вигляді тримання під вартою не трактовано як безальтернативний винятковий запобіжний захід⁴⁷.

Ухвала слідчого судді, відповідно до якої застосовано до підозрюваного запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та визначено розмір застави, підлягає оскарженню в частині визначення розміру застави⁴⁸.

Згідно зі Законом № 2858-IX від 12.01.2023 р., яким статтю 194 КПК доповнено частиною дев'ятою, «якщо під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд встановить, що у зв'язку із застосуванням зазначеного запобіжного заходу дитина, яка перебуває на утриманні підозрюваного, обвинуваченого, залишиться без батьківського піклування, слідчий суддя, суд зобов'язує прокурора повідомити уповноважений підрозділ органів Національної поліції та орган опіки та піклування за місцем перебування такої дитини про факт залишення дитини без батьківського піклування для вжиття невідкладних заходів щодо тимчасового влаштування дитини, відомості про що зазначаються в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Орган опіки та піклування невідкладно після тимчасового влаштування дитини, залишеної без батьківського піклування, інформує слідчого,

⁴⁷ Конституційний Суд України визнав, що частина шоста статті 176 Кримінального процесуального кодексу України є конституційною. *Конституційний Суд України*. Офіційний сайт. 20.06.2024. URL: <https://ccu.gov.ua/povyna/konstytuciyny-sud-ukrayiny-vyznav-shcho-chastyna-shosta-statti-176-kryminalnogo>; Рішення у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) від 19.06.2024 р. № 7-р(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2024>

⁴⁸ Постанова Верховного Суду від 23.05.2018 р. у справі № 490/2455/17 (провадження № 51-784км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74266328>. Аналогічну позицію висловлено у постанові Верховного Суду від 17 квітня 2018 року у справі № 490/5563/17 (провадження № 51-3460км 18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73469549>; Огляд судової практики Верховного Суду щодо перегляду ухвал слідчих суддів. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.06.2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS_01_01_2018_01_06_2020.pdf

прокурора, слідчого суддю, суд про місце проживання (перебування) дитини. Після отримання такої інформації слідчий, прокурор невідкладно повідомляє підозрюваного, обвинуваченого про місце проживання (перебування) дитини»⁴⁹.

Установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання.

У період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування взяті під варту військовослужбовці можуть триматися в окремих ізольованих приміщеннях казарменого типу Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Якщо особи, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі чи дисциплінарних батальйонах, притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину і щодо них як запобіжний захід обрано тримання під вартою, то вони за постановою особи, яка проводить розслідування, можуть перебувати в дисциплінарному ізоляторі або карцері установи виконання покарань чи на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Під час дії воєнного стану в Україні у зв'язку з неможливістю доставлення військовополонених безпосередньо до табору для тримання військовополонених, з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я такі особи можуть тимчасово перебувати у дільницях для тримання військовополонених, утворених у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. Військовополонені, які перебувають у таких дільницях, переміщуються до табору для тримання військовополонених, як тільки таке безпечне переміщення

⁴⁹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та законних інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків або інших законних представників : Закон України від 12.01.2023 р. № 2858-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2858-20#n8>

стане практично можливим (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення»⁵⁰).

Законодавець, попри необхідність доведення прокурором факту, що жоден із м'якших запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, вніс обмеження щодо застосування цього запобіжного заходу залежно від тяжкості злочинів, яка визначається покаранням за його вчинення, факту судимості підозрюваного, обвинуваченого, виконання обов'язків за попереднього застосування запобіжного заходу, факту повідомлення про підозру у вчиненні іншого злочину, не з приводу якого застосовується тримання під вартою. Тож запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що, підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу

⁵⁰ Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12/page#Text>

досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

7) до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX² КПК (ч. 2 ст. 183 КПК).

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, установлених КПК, крім випадків, передбачених частиною четвертою статті 183 КПК.

В ухвалі слідчого судді, суду зазначається, які обов'язки з передбачених статтею 194 КПК будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому частиною четвертою статті 183 КПК.

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, наведені у статтях 177 та 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні:

1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

- 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини;
- 3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;
- 4) щодо злочину, передбаченого статтями 255–255³ Кримінального кодексу України;
- 5) щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається.

Під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, наведені у ст.ст. 177 та 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого ст.ст. 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442 КК України.

Розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до ст.ст. 629–631 КПК (ч.ч. 3–4 ст. 183 КПК).

У разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, роз'яснення прав й обов'язків заставодавця здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесят днів. Строк тримання під вартою враховується з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого – з моменту затримання. У разі обчислення строку днями він завершується о двадцять четвертій годині останнього дня строку. Також треба врахувати, що береться до уваги той день, від якого розпочинається строк тримання під вартою.

У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

У ст. 199, ч. 3 ст. 197 КПК визначено можливість та порядок *продовження строку тримання під вартою слідчим суддею*. Так, строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Згідно з ч. 2 ст. 615 КПК, строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених ст. 615 КПК, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

За ч. 6 ст. 615 КПК, у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому КПК порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

На загальних підставах клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної

юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

Клопотання про продовження строку тримання під вартою, крім відомостей, зазначених у ст. 184 КПК, має містити:

1) виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;

2) виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що обставини, зазначені у ч. 3 ст. 199 КПК, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

У разі закінчення строку запобіжного заходу до проведення підготовчого судового засідання прокурор не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування запобіжного заходу може подати клопотання про його продовження. Розгляд такого клопотання здійснюється слідчим суддею за правилами ст. 199 КПК.

У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого на підставі ч. 6 ст. 193 КПК строк дії такої ухвали не зазначається.

У ст. 202 КПК регламентовано *порядок звільнення особи з-під варти* (подальше тримання та заходи щодо поведінки з-під варти звільненим з-під варти підозрюваним, обвинуваченим здійснюються відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України для військовополонених). Іншими *підставами для звільнення з-під варти* є:

- скасування запобіжного заходу;

- зміна запобіжного заходу;
- внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою;
- закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду, постанови прокурора, прийнятої у випадках та порядку, передбачених статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України, про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку;
- закінчення максимального строку тимчасового або екстрадиційного арешту, передбаченого КПК; припинення (скасування) тимчасового або екстрадиційного арешту; звільнення особи з-під екстрадиційного арешту слідчим суддею (ст.ст. 583–584 КПК).

Окрему проблему становить оскарження у перебігу досудового розслідування ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України. Так, нормами КПК не передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена у порядку ч. 6 ст. 193 КПК України. Під час досудового розслідування, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК України, може бути оскаржена в апеляційному порядку лише ухвала слідчого судді про застосування (котре має місце після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження) обраного, в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Верховним Судом вже було сформовано висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, котрий міститься в постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 грудня 2018 року (справа № 483/1186/16-к), а колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду повважала за необхідне відступити від зазначеного

висновку. Було й рішення об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду⁵¹.

Статтею 616 КПК передбачено скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміну запобіжного заходу з інших підстав.

Побіжно варто сказати й про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, яке унормоване статтею 206-1 КПК та може бути проведене за ухвалою слідчого судді, суду про примусове годування. Дискусійною вважається ціла низка його аспектів, про що у доктрині є чимало точок зору⁵².

Евакуація осіб, які тримаються під вартою, видається теж нагальною проблемою⁵³, як і продовження дії запобіжного заходу, зокрема, його вирішення поза межами судового засідання, та зростання кількості судових рішень, постановлених за наслідками розгляду клопотань (переважно сторони захисту) про зміну запобіжного заходу

⁵¹ Басиста І. В. Чи передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена у порядку частини 6 статті 193 КПК України? *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. Івано-Франківськ* : РВВ ЗВО «Університет Короля Данила», 2022. № 13 (25). С. 189–196. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.189-196. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/archive/>

⁵² Аббасова Д. Л. Етичні норми у кримінальному процесі України : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Київ : Юрінком Інтер, 2024. С. 58–65 ; Завтур В. А. Процесуальний порядок розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: питання якості законодавства та перспектив його удосконалення. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 164–171 ; Туманянц А. Р., Демура М. І. До питання про застосування заходів примусового годування в кримінальному процесі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 97–110 та ін.

⁵³ Аббасова Д. Л. Етичні норми у кримінальному процесі України : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Київ : Юрінком Інтер, 2024. С. 65–71.

у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту на особисте зобов'язання. Крім загальних обставин, передбачених КПК України, це також: 1) перебування на території, де ведуться (не ведуться) активні бойові дії; 2) наявність сім'ї і необхідність вивезення її на безпечну територію; 3) з'ясування, чи є підозрюваний, обвинувачений військовозобов'язаним та чи підлягає мобілізації; 4) спроможність особи захищати Україну з огляду на характер правопорушення, за яке її притягнуто до відповідальності; 5) з'ясування, чи отримував підозрюваний, обвинувачений повістку до військкомату; 6) дотримання умов запобіжного заходу тощо⁵⁴.

3.4.6. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду

У доктрині неодноразово підкреслювалося, що «затримання особи є одним зі заходів забезпечення кримінального провадження, а саме – тимчасовим запобіжним заходом, порядок застосування якого регламентовано як у міжнародних документах (ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо), так і в національному законодавстві (ст. 29 Конституції України, ст. ст. 131, 188–191, 207–213, 298², 582, Глава 18 (ч. 2 ст. 176 та § 2) КПК та низкою інших законів).

Метою застосування затримання, за національним законодавством, є: запобігання злочину чи його припинення (ст. 29 Конституції України) та досягнення дієвості кримінального провадження (ст. 131 КПК)⁵⁵.

Так, відповідно до вимог ч. 2 ст. 176 КПК, тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав і в порядку, що визначені КПК.

⁵⁴ Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadhenni-v-umovah-voennogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html>

⁵⁵ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрий, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 379. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

Згідно зі ст. 29 Конституції України, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові або його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого упродовж сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо впродовж сімдесяти двох годин із моменту затримання їй не вручено вмотивоване рішення суду про тримання під вартою. У цьому разі, власне, йдеться про затримання як тимчасовий запобіжний захід.

Розлого про міжнародні стандарти затримання особи йдеться у співзвучних за назвою посібниках⁵⁶ і на шпальтах наукових журналів. Також із відповідних конвенційних положень випливає, що кожен має право на свободу й особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, окрім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема, коли законний арешт або затримання особи здійснено з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення або її втечі після його вчинення (ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Також це положення викладено у ст. 29 Конституції України та засаді кримінального провадження «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність» із урахуванням того, що затримувати особу можна у випадках, передбачених законом, зокрема КПК.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства, виділяються такі **види затримання**: 1) затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду з метою приводу (ст.ст. 188–191 КПК) (про нього вже йшлося раніше); 2) затримання особи без ухвали слідчого судді або суду: законне затримання, тобто затримання

⁵⁶ Затримання у кримінальному провадженні : навчальний посібник. / А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Гельветика. 2021. С. 10–17.

будь-якою особою (ст. 207 КПК); затримання уповноваженою службовою особою (ст.ст. 208, 298², 582 КПК) (саме про ці два види йтиметься далі); превентивне затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, відповідно до норм Закону України «Про боротьбу з тероризмом»; затримання особи на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41 КПК України); затримання в умовах воєнного стану (п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України)⁵⁷.

Має свої особливості за статтею 582 КПК затримання на території України особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України. Здійснюється воно лише уповноваженою службовою особою; про затримання негайно інформується прокурор, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, крім протоколу затримання, готується повідомлення прокурору щодо підстав і мотивів затримання, до якого додається копія протоколу затримання; після перевірки законності затримання особи, яка розшукується компетентними органами іноземних держав, прокурор негайно інформує відповідну обласну прокуратуру, яка протягом шістдесяти годин після затримання повідомляє відповідний центральний орган України, який протягом трьох днів інформує компетентний орган іноземної держави.

Про кожен випадок затримання громадянина іноземної держави, який вчинив злочин за межами України, відповідна обласна прокуратура також повідомляє Міністерство закордонних справ України.

Ч. 6 ст. 582 КПК містить перелік випадків, коли затримана особа негайно звільняється⁵⁸.

⁵⁷ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Алєнін, М. В. Багрий, Р. І. Благута та ін.; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 379–380. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

⁵⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

Своєю чергою, законне затримання «мають право здійснити громадяни України, іноземці та особи без громадянства, тобто будь-хто, але лише за наявності підстав, передбачених ст. 207 КПК. Згідно зі ст. 207 КПК, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою на затримання (особою, якій законом надано право здійснювати затримання), має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, окрім судді та народного депутата України, за наявності підстав для затримання, а саме:

1) *при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення*⁵⁹. У цьому випадку особа, що затримує, є очевидцем цього кримінального правопорушення (можливо, жертвою його вчинення), фактично припиняє протиправні дії особи. Примітно, що замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо злочин не доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Підстав затримувати особу за вчинення готування до кримінального правопорушення (злочину) у КПК не передбачено. Отже, особа не може бути затримана за дії, спрямовані на підшукування чи пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змову на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину, якщо ці діяння не містять ознаки закінченого злочину або замаху на його вчинення;

2) *безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні*. У цьому випадку законом фактично вказується, що скоєно закінчене кримінальне правопорушення, однак особа, що затримує правопорушника, здійснює цю дію безпосередньо після його вчинення, зокрема, будучи очевидцем, не встигла, не змогла припинити злочин на стадії замаху.

⁵⁹ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Алєнін, М. В. Багрій, Р. І. Благу́та та ін.; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 380. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

Затримання здійснюється на місці вчинення злочину або в іншому місці, коли особа, що вчинила злочин, з місця його вчинення втікає, а особа, що затримує правопорушника, безпосередньо його переслідує з місця вчинення до місця затримання. Час переслідування значення не має. В такому разі особа, що затримує правопорушника, постійно візуально його бачить, відтак й ототожнює затриманого з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Але для того, щоб таке затримання було законним, особа, котра здійснила затримання, зобов'язана: 1) згідно зі ст. 207 КПК – негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення; 2) відповідно до ст. 168 КПК – одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої службової особи передати їм тимчасово вилучене майно у разі такого вилучення. Жодних інших обов'язків до осіб, які здійснили законне затримання (складення протоколу затримання, роз'яснення підстав і прав затриманій особі, сповіщення про затримання інших осіб, окрім уповноважених службових осіб, вручення пам'ятки про права затриманій особі), законом не встановлено. Такий висновок підтверджується і правовими позиціями ВС, зокрема Постановою ККС ВС від 31.03.2020 р. у справі № 753/20985/17. Після передання затриманої особи уповноваженим службовим особам останні повинні здійснити дії, що передбачені в ст. 208 КПК України⁶⁰.

Право на таке затримання виникає із громадянського обов'язку захисту власне прав, свобод і законних інтересів.

Кримінальним кодексом України, зокрема ст. 38 «Затримання особи, що вчинила злочин», визначено, що не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання

⁶⁰ Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 380. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо в разі цього не допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи. Однак перевищенням заходів, необхідних для затримання, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання. Перевищення заходів, необхідних для затримання, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст. ст. 118 та 124 КК України.

Своєю чергою, уповноважена службова особа зобов'язана вжити заходів щодо виявлення, припинення та запобігання кримінальному правопорушенню та відвернення його наслідків, незалежно від часу, місця, особи вчинення правопорушення. Звісно, що при цьому мають бути відсутні заборони та наявні підстави, визначені законом. Так, згідно з правилами Глави 37 КПК «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», затримання судді чи утримання його під вартою або арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Без дозволу слідчого судді, винесеного на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини (ч. 1 ст. 482, ч. 2 ст. 482-2 КПК).

Умовою такого затримання є підозра у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, за винятком положень, викладених ч. 2 ст. 208 КПК.

Підстави затримання, перелічені в ч. 1 ст. 208 КПК, є виключними:

- якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення (аналогічно підставі затримання, визначеній ч. 2 ст. 207 КПК «законне затримання», за винятком дотримання вказаної умови – вчинення злочину, за який

у КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі). У цьому випадку уповноважена службова особа є очевидцем вчинення злочину або замаху на його вчинення. В разі виявлення цього злочину уповноважена службова особа затримує правопорушника негайно з метою припинення злочину, вживає заходів щодо запобігання або попередження настання шкідливих наслідків, якщо це можливо;

– якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі або місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. У цьому разі уповноважена службова особа очевидцем вчинення злочину зазвичай не виступає, адже мала би попередити вчинення злочину або запобігти йому. Очевидцем злочину уповноважена службова особа виступає у тих ситуаціях, коли злочин вчиняється на відстані і раптово, що його попередити або припинити на стадії замаху неможливо. Здебільшого ця підстава затримання застосовується, коли уповноважена службова особа прибула на місце вчинення злочину або на місце виклику й інформацію про факт вчинення злочину й особу, яка його вчинила, отримує від очевидців. Затримання у цьому випадку можливе після законного затримання очевидцями або за їх інформацією уповноваженою службовою особою, яка безпосередньо прибула на місце вчинення злочину.

Щодо сукупності очевидних ознак на тілі, одязі або місці події, які вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин, то це можуть бути: тілесні пошкодження, пошкодження одягу в підозрюваного, наявність на його одязі або тілі слідів крові, біологічних інших речовин, наявність у цієї особи зброї або інших предметів, пристосованих для заподіяння тілесних ушкоджень, або предметів, що могли використовуватися (застосовуватись) як знаряддя або засоби вчинення злочину;

– якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Можливість втечі має бути підтверджена доказами у кримінальному провадженні, а саме фактами, що можуть свідчити про підготовку особи до зміни місця проживання, виїзд за кордон тощо;

– якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого ст.ст. 255, 255¹, 255² КК України. Аналогічно, як і в попередній підставі, проте визначається кваліфікацією дій особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема це встановлення або поширення злочинного впливу та організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці). Під злочинним впливом розуміються будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності.

Окрім того, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, винятково у двох випадках:

- якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього в разі обрання запобіжного заходу;
- якщо не виконав у встановленому порядку вимоги щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

У такому разі затримання у розумінні ст. 208 КПК застосовується як альтернатива затримання з метою приводу для вирішення питання про застосування тримання під вартою або для вирішення питання про застосування іншого запобіжного заходу.

За підсумками затримання визначена законом категорія суб'єктів: уповноважена службова особа, дізнавач, слідчий, прокурор може провести обшук затриманої особи. Ухвалення рішення у формі ухвали слідчого судді не потрібне.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього рідною або мовою, якою особа вільно володіє, підстави затримання: зокрема ті, які передбачені ст.ст. 207, 208 КПК, та у вчиненні якого злочину ця особа підозрюється, відтак визначити первинну кваліфікацію вчиненого особою діяння.

Якщо особа не розуміє мову, якою здійснюється провадження, то необхідно залучити перекладача.

З цього моменту особа реалізовує своє право на захист, яке полягає в наданні їй можливості збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК.

У цьому випадку уповноважена службова особа, слідчий, прокурор, зобов'язані роз'яснити:

- *право мати захисника* – відповідно до якого особа має право самостійно запросити собі захисника або скористатися правом на безоплатну правову допомогу, що гарантується державою та повністю або частково надається за кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів й інших джерел.

У такому разі йдеться про безоплатну вторинну правничу допомогу, що є видом державної гарантії, яка полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя та охоплює такі види правничих послуг:

- захист;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складання документів процесуального характеру.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», право на цей вид правничої допомоги мають «особи, які відповідно до положень КПК України вважаються затриманими, – на правничі послуги, передбачені пунктами 1 і 3 частини другої ст. 13 цього Закону, а також на правничі послуги, передбачені пунктом 2 частини другої ст. 13 цього Закону, у разі якщо такі особи є заявниками, визнані потерпілими або є свідками в іншому кримінальному провадженні, у зв'язку з незаконністю такого затримання, в разі порушення прав затриманої особи, застосування насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки під час затримання, до завершення відповідних проваджень»⁶¹;

⁶¹ Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI (редакція від 28.06.2024). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/page2>

– *отримувати медичну допомогу.* Згідно зі Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію, з огляду на хвороби, травми, отруєння і патологічні стани, а також вагітність та пологи. Відповідно до цього Закону, кожному гарантується право на кваліфіковану медичну допомогу та надання всім громадянам гарантованого рівня цієї допомоги. Отже, затриманий має право на його огляд медичним працівником для діагностування стану здоров'я, вжиття заходів для профілактики захворювання та лікування в обсязі, передбаченому в установах утримання затриманих.

Також затриманий має право на екстрену медичну допомогу, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до законодавства невідкладних організаційних, діагностичних і лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я⁶².

У разі необхідності затриманий має право на домедичну допомогу, суть якої полягає у невідкладних діях й організаційних заходах, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи. До таких осіб, зокрема, належать працівники органів і підрозділів Національної поліції;

– *давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього.* Давання показання або пояснення особи розглядається законом як право, що реалізується крізь призму засад забезпечення права на захист,

⁶² Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 р. № 5081-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5081-17/page2>

презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, змагальність сторін і свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Отож особа, яка дає пояснення з приводу затримання, що фіксується у протоколі затримання, або показання, які вона дає під час допиту як підозрюваний, незалежно від визнання або невизнання вини у вчиненні діяння, за яке підозрюється, має розглядатись із позиції права на захист, не може без перевірки бути в основі повідомлення про підозру. Особа не може бути змушена давати пояснення або показання. Будь-які пояснення, які висловила затримана особа на вимогу уповноваженої законом особи, варто розглядати як пояснення підозрюваного з приводу затримання, і ці пояснення не можуть використовуватись у процесі доказування як визнання вини або підтвердження обставин, які підлягають доказуванню. Відмова особи, що затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, не може розглядатись як намагання уникнути кримінальної відповідальності та як обставина, що обтяжує відповідальність;

– негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування. У разі затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення уповноважена службова особа зобов'язана негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб повідомити про місцеперебування родичам та в разі заявлення усної або письмової вимоги – захиснику, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання. Для цього затриманий повинен вказати, кого необхідно повідомити про його затримання, надати контактні дані. За неможливості повідомити визначену затриманим особу, про це затриманий інформується, йому пропонують вказати інших осіб, яких необхідно повідомити про його затримання.

Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що в перебігу повідомлення про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самотійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана

негайно повідомити про це її батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правничої допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги;

– *вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інших процесуальних прав, передбачених КПК.* Відповідно до закону, затриманий має право звертатися до прокурора, слідчого судді з вимогою перевірити правомірність й обґрунтованість його затримання. Прокурор цю вимогу виконує згідно з функцією виконання нагляду за дотриманням прав і законних інтересів особи та нагляду за дотриманням законності під час провадження досудового розслідування, слідчий суддя – з позиції виконання судового контролю, зокрема відповідно до вимог ст. 206 КПК.

Верховний Суд констатує, що стаття 206 КПК надає слідчому судді специфічні повноваження щодо перевірки наявності підстав позбавлення особи свободи (зокрема, наявності судового рішення та ін.) та звільнення такої особи, якщо за результатами такої перевірки відповідних підстав не буде встановлено, або забезпечення проведення у найкоротший строк розгляду клопотання прокурора, слідчого про застосування запобіжного заходу. Таким чином, положення ст. 206 КПК мають на меті забезпечення процесуального механізму звільнення слідчим суддею будь-якої особи, яка позбавлена свободи за відсутності судового рішення, та застосовуються саме в таких випадках. При цьому вказаний механізм не включає процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників

*правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК, post factum, оскільки відповідні заперечення особа може висловити під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу та/або під час підготовчого судового засідання й судового розгляду кримінального провадження по суті*⁶³.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, складається протокол.

Протокол повинен містити такі відомості: назву документа, дату та місце складання, особу, яка складає протокол затримання (прізвище, ім'я, по батькові, посада); перелік осіб, які здійснили затримання, були присутні під час затримання (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання; місце, дату і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК; підстави затримання; отримані внаслідок процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи в результаті особистого обшуку, способи їх ідентифікації; клопотання, заяви або скарги затриманого, якщо такі надходили; його пояснення з приводу затримання; повний перелік процесуальних прав й обов'язків затриманого; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Протокол про затримання підписує особа, яка його склала, і затриманий.

⁶³ Постанова Верховного Суду від 27.05.2019 р. у справі № 766/22242/17 (провадження № 51-7276кмо18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82218010> ; Аналогічну позицію висловлено у постанові Верховного Суду від 21.08.2019 р. у справі № 361/1538/19 (провадження № 51-2687км19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83870726> та у постанові Верховного Суду від 15.08.2019 р. у справі № 219/13025/18 (провадження № 51-10425км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83749673>

Якщо затримана особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом відбувається у присутності її захисника, який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчуються підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності – понятих.

Копія протоколу негайно під підпис вручається затриманому, а також надсилається прокуратурі.

Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук й огляд його речей здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Важливо, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через виконання наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Тому момент затримання, очевидно, є за часом швидше, ніж складання протоколу.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання або якій затриманого доставили, відповідно до вимог ч. 2 ст. 207 КПК, зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством: дані про затриманого, підстави затримання тощо.

Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб у підрозділі органу досудового розслідування.

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. Відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана:

- негайно зареєструвати затриманого;
- роз'яснити затриманому підстави його затримання, права й обов'язки;
- звільнити затриманого негайно після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання, передбаченого ст. 211 КПК;
- забезпечити належне поводження зі затриманим і додержання його прав, передбачених Конституцією України, КПК й іншими законами України;
- забезпечити запис усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, зокрема час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні під час проведення таких дій;
- забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До осіб, котрі надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

Окрім повноважень, визначених у КПК, ця особа повинна:

- вести облік затриманих слідчими осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також підозрюваних, яким обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою;
- щоденно письмово доповідати керівнику органу досудового розслідування про стан дотримання прав осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину;
- під час реєстрації затриманого перевіряти наявність видимих тілесних ушкоджень на його тілі. За наявності підстав забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію тілесних ушкоджень медичним працівником;
- у разі звернення до неї затриманого про застосування насильства під час затримання зафіксувати його заяву та прийняти її в письмовому вигляді;
- завчасно, але не пізніше трьох годин до завершення 24-годинного строку з моменту затримання, інформувати

керівника органу досудового розслідування про необхідність звільнення затриманого в разі невручення йому повідомлення про підозру; також не пізніше трьох годин до завершення 60-годинного строку з моменту затримання інформувати керівника органу досудового розслідування про необхідність звільнення затриманого в разі недоставляння його до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно нього запобіжного заходу;

– не допускати до затриманих працівників оперативних підрозділів, інших службових осіб без письмового дозволу слідчого, який розслідує кримінальне провадження, або прокурора, який здійснює процесуальне керівництво.

На слідчого покладено обов'язок провести перевірку для вирішення питання про відповідальність осіб у разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж необхідно.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесят дві години з моменту затримання, який визначається ст. 209 КПК, тобто коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин із моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Якщо особа не буде доставлена до суду або буде доставлена з порушенням 60-годинного строку, то вона підлягає звільненню. Рішення про звільнення ухвалює орган досудового розслідування: прокурор, що здійснює процесуальне керівництво, або слідчий, що здійснює провадження досудового розслідування. Також особа має бути звільнена, якщо упродовж 24 годин із моменту затримання їй не вручено повідомлення про підозру в порядку, передбаченому ст.ст. 277, 278 КПК.

Особливості затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, визначені ст. 298² КПК. Серед них потрібно звернути увагу на те, що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу,

підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК, та лише за умови, що ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим⁶⁴.

Нині є ціла низка дилем, пов'язаних із затриманням особи, на які в результаті напрацювань науковців та судової практики не сформульовано однозначних відповідей. Із-поміж наявних кількох десятків⁶⁵ доречно виокремити такі: якщо слідчим суддею в порядку ст. 208 КПК України було надано дозвіл на проведення обшуку особи і цей обшук особи проводився під час обшуку домоволодіння цієї особи, чи вважаються обшукувані особи такими, що затримані? чи є особа, якій слідчий, прокурор заборонив залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку, затриманою особою та з якого часу? чи може вважатися такою, що затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, особа, якій не пред'явлено підозру, але щодо якої здійснюється досудове розслідування і надано дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування і вилучення предметів, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, та яка при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії вимушена залишатись поряд із уповноваженою службовою особою в приміщенні, де проводився обшук, і була обмеженою

⁶⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

⁶⁵ Затримання у кримінальному провадженні : навчальний посібник / А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 224 с.

у здійсненні права на вільне пересування, і як це кореспондується зі ст.ст. 208, 209 КПК?⁶⁶

Автори слушно стверджують, що, своєю чергою, обгрунтованість процесуального примусу є надважливою. Бо ж у разі застосування такого заходу, як затримання за ст. ст. 207, 208 КПК, що здійснюють без ухвали слідчого судді і суду, слідчий суддя попередньо не може перевірити необхідність його здійснення⁶⁷. Цей захід процесуального примусу зазіхає на недоторканність приватного життя не безпосередньо, а внаслідок того, що факти його проведення, стаючи надбанням гласності, можуть принижувати честь і гідність людини⁶⁸.

Які проблеми мають місце у зв'язку із вилученням майна під час затримання особи, як на них «реагує» судова практика та як їх вирішувати, – рекомендують автори співзвучної за назвою монографії⁶⁹.

Контрольні питання

1. Що таке запобіжні заходи у кримінальному провадженні?
2. Яка мета застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні?
3. Що є підставами застосування запобіжних заходів?
4. Яка система запобіжних заходів у кримінальному провадженні?

⁶⁶ Басиста І. В. Щодо окремих аспектів розуміння поняття «затримана особа». *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 1 (11). С. 12–20. URL: [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_1\(11\)_2021/03.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_1(11)_2021/03.pdf) ; Басиста І. В., Благута Р. І., Комісарчук Ю. А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 90–101. 432 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086> та ін.

⁶⁷ Гловюк І. В. Законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою: питання теорії та практики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 299.

⁶⁸ Удовенко Ж. В. Процесуальні гарантії забезпечення права на невтручання в особисте і сімейне життя у кримінальному провадженні України : монографія / за заг. ред. В. І. Галагана. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. С. 275 (523 с.).

⁶⁹ Вилучення майна під час кримінального провадження : монографія / С. М. Смоков, А. В. Холостенко, Д. В. Лісніченко. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2020. С. 124–167.

5. Які умови застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні?

6. Які обставини враховуються під час обрання запобіжного заходу?

7. За чийм рішенням застосовуються запобіжні заходи?

8. Які обов'язки можуть бути покладені на особу, до якої застосовано запобіжний захід?

9. Як класифікують запобіжні заходи в теорії кримінального процесу?

10. Який порядок застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні?

11. Який порядок зміни запобіжних заходів у кримінальному провадженні?

12. Який порядок скасування запобіжних заходів у кримінальному провадженні?

13. Що таке особисте зобов'язання у кримінальному процесі, в чому воно полягає?

14. Хто здійснює контроль за виконанням особистого зобов'язання?

15. Що таке особиста порука, в чому вона полягає?

16. Скільки має бути поручителів?

17. Хто може бути поручителем?

18. Які наслідки невиконання умов особистої поруки?

19. Що таке домашній арешт, у чому він полягає?

20. Що розуміється під житлом у кримінальному провадженні?

21. Які умови застосування домашнього арешту?

22. Що таке застава, в чому вона полягає?

23. Хто може бути суб'єктом внесення застави в кримінальному провадженні?

24. Який розмір застави у кримінальному провадженні?

25. Які наслідки невиконання умов застосування застави?

26. Що таке тримання під вартою, в чому воно полягає?

27. В яких установах здійснюється тримання під вартою?

28. Які обставини повинні бути доведені прокурором перед слідчим суддею (судом) для обрання взяття під варту?

29. В яких випадках слідчий суддя, суд не визначає розмір застави як альтернативу застосуванню взяття під варту?

30. Який строк тримання під вартою?

31. Який порядок продовження строків тримання під вартою?

32. Якщо слідчим суддею у порядку ст. 208 КПК України було надано дозвіл на проведення обшуку особи і цей обшук особи проводився під час обшуку домоволодіння цієї особи, чи вважаються обшукувані особи такими, що затримані?

33. Чи є особа, якій слідчий, прокурор заборонив залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку, затриманою особою та з якого часу?

34. Чи може вважатися такою, що затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення особа, якій не пред'явлено підозру, але щодо якої здійснюється досудове розслідування і надано дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування і вилучення предметів, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, та яка при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії вимушена залишатись поряд із уповноваженою службовою особою в приміщенні, де проводився обшук, і була обмеженою у здійсненні права на вільне пересування, та як це кореспондується зі ст.ст. 208, 209 КПК?

35. Який строк затримання особи без ухвали слідчого судді?

36. З якого моменту починається перебіг строку затримання особи?

37. Що відбувається згідно з вимогами чинного КПК, коли сплине шістдесят годин із моменту затримання особи?

Рекомендована література

1. Басиста І. В. Чи передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена у порядку частини 6 статті 193 КПК України? *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право.* 2022. № 13. С. 189–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_13_24
2. Борисов В. І. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2017. Вип. 1. С. 248–251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2017_1_18
3. Борщ М. Г. Застосування домашнього арешту як запобіжного заходу кримінального провадження. *Журнал східноєвропейського права.* 2018. № 51. С. 192–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2018_51_26
4. Войтенко А. В. Розумність строків тримання під вартою: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 2. С. 177–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_2_20
5. Ганджа В. І. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: українські реалії через призму практики європейського суду з прав людини. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2018. № 9 (3). С. 22–26. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_9\(3\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_9(3)_7)

6. Гаркуша А. Г. Скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану в контексті ст. 616 КПК України. *Право і Безпека*. 2022. № 3. С. 37–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2022_3_5
7. Гливчак О. Проблеми застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 10. № 4. С. 294–300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2023_10_4_41
8. Головчук В. А. Відмежування завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою від суміжних складів злочинів. *Право України*. 2017. № 12. С. 195–202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2017_12_22
9. Громова М. Є. Визначення засад застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2019_2_5
10. Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 4. С. 238–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2020_7_4_36
11. Гула Л. Ф., Габор В. В. Забезпечення кримінального провадження шляхом застосування запобіжного заходу затримання особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 2 (2). С. 67–70. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2018_2\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2018_2(2)_18)
12. Гуріч О. В. Змагальність сторін кримінального провадження при обранні запобіжного заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 4. С. 203–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2022_4_36
13. Декайло П. В., Дейнека А. М. Аналіз запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_1_15
14. Жук А. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного в разі застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 233–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2020_11_41
15. Іванов С. С. Зарубіжний досвід застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 56. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2018_56_11

16. Ільченко О. В., Миколенко Н. С. Правові аспекти застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 1 (2). С. 144–147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)_36)
17. Каліновська М. О. Форми участі прокурора в процесі доказування під час застосування запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 167–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2018_6_27
18. Калужна О. М., Шевчук М. І. З великої хмари малий дощ (або Чи буде нововведений порядок апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну або продовження строку тримання під вартою ефективним засобом правового захисту обвинуваченого?). *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 211–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_1_35
19. Ковалевський А. В. Особливості тримання під вартою осіб за кримінальні правопорушення, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2022. № 2. С. 80–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2022_2_9
20. Колодчин Д. В. Визначення застави як альтернативи триманню під вартою у випадках, передбачених частиною 5 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України : за матеріалами судової практики. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 181–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_6_32
21. Колодчин Д. В. Врахування іноземного досвіду при удосконаленні нормативної регламентації запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Публічне право*. 2017. № 4. С. 143–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_4_21
22. Колодчин Д. В. Генезис кримінального процесуального інституту тримання під вартою. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 207–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_2_38
23. Колодчин Д. В. Строк тримання під вартою під час судового розгляду: законодавчі гарантії і практика правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 46(2). С. 96–99. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_46\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_46(2)_23)
24. Костюченко О. Ю. Роздуми щодо конституційності положень частини 6 статті 615 КПК України стосовно автоматичного продовження строку тримання під вартою в умовах дії воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79(2). С. 243–249. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79(2)_39)

25. Костюченко О. Ю. Щодо права на апеляційне оскарження та перегляд ухвал суду про обрання та продовження запобіжного заходу, винесених під час судового розгляду кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 34–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_2_6
26. Крет Г. Р. Взаємозв'язок стандартів доказування «обгрунтована підозра» та «достатні підстави» під час взяття під варту і продовження строку тримання під вартою: правові позиції ЄСПЛ. *Наше право*. 2019. № 2. С. 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2019_2_18
27. Крижанівський В. В., Скічко К. І. Практика міжнародних судових установ у справах щодо перевищення розумних строків тримання під вартою. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 49–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_2_8
28. Леон Я. О. Класифікація запобіжних заходів у кримінальному провадженні України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2018. № 3. С. 151–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2018_3_28
29. Лиманська М. В. Про подовження термінів дії запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою і домашнього арешту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 48(2). С. 113–115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48\(2\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48(2)_27)
30. Лісняк А. І. Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період у порядку частини 1 статті 616 Кримінального процесуального кодексу України, умови застосування та проблемні питання у реалізації. *Право України*. 2022. № 6. С. 128–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2022_6_13
31. Лоскутов Т. О. Правова регламентація тримання під вартою в умовах воєнного стану. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 126–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2022_2_12
32. Марченко В. Еволюція запобіжних заходів у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 200–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2020_1_37
33. Медвідь А. Б. Правомірне застосування арешту та тримання особи під вартою без рішення суду: конвенційна та конституційна регламентація. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 142–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2018_7_18
34. Москалюк Ю. Забезпечення застосування домашнього арешту як запобіжного заходу в кримінальному провадженні України.

- Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 115–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_1_21
35. Музиченко О. В. Законодавчі обмеження щодо обрання та застосування запобіжного заходу у виді застави у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 1–2. С. 37–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2020_1-2_6
 36. Ольховська М. Проблемні питання законодавчого врегулювання права сторони захисту на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 14. № 2. С. 166–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2017_14_2_30
 37. Омельченко О. Є. Перешкодження кримінальному провадженню іншим чином як підстави застосування запобіжного заходу. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvndipdr_2023_1_5
 38. Орлеан А. М. Особливості продовження строку тримання під вартою в контексті Європейських стандартів. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 54. С. 4-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2018_54_3
 39. Петров О. С. Актуальні питання еволюції виникнення і застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному процесі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. С. 290–293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppr_2017_2_57
 40. Петров О. С. Актуальні питання застосування застави як різновиду запобіжного заходу за чинним кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 25. С. 110–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_25_29
 41. Печко В. В. Кримінально-процесуальні особливості застосування запобіжних заходів щодо осіб із психічними розладами. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 79–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2021_10_12
 42. Рожнова В. В. Щодо методики підготовки клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 48(2). С. 138-140. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48\(2\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_48(2)_33)
 43. Савчук М. А. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: практика Європейського суду з прав людини. *Вчені записки Таврійського національного університету імені*

- В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. 2022. Т. 33 (72). № 1. С. 93–97. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33\(72\)_1_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2022_33(72)_1_19)*
44. Семенюта І. С. Тримання під вартою в кримінальних провадженнях щодо тероризму. *Право та державне управління*. 2018. № 3 (1). С. 111–118. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2018_3\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2018_3(1)_18)
 45. Середа К. О. Кримінальний процесуальний примус у системі запобіжних заходів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 273–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2017_33_25
 46. Смоков С. М. Тримання під вартою як запобіжний захід у контексті рішень Європейського суду з прав людини. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 225–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2022_67_27
 47. Тимошенко Ю. П. Історія розвитку інституту запобіжних заходів у кримінальному процесі України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 211–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/brau_2017_1_29
 48. Тимошенко Ю. П. Перспективи застосування до неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1. С. 177–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/brau_2018_1_24
 49. Тищенко О. І. Окремі питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2019. № 5 (2). С. 161–167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2019_5\(2\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2019_5(2)_28)
 50. Топчий Н. В. Актуальні питання застосування практики Європейського суду з прав людини під час застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. *Право.ua*. 2019. № 2. С. 183–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2019_2_30
 51. Туманянц А. Р. Забезпечення прав потерпілого під час обрання запобіжних заходів на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 250–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_3_45
 52. Туманянц А. Р. Забезпечення прав потерпілого при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 78 (2). С. 304–309. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_78\(2\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_78(2)_50)
 53. Федорченко А. М., Тищенко О. І. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правозастосування. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (1). С. 186–191. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2017_4\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2017_4(1)_34)

54. Фоміна Т. Г. Виникнення інституту запобіжних заходів у кримінальному процесі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 4. С. 128–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_4_16
55. Фоміна Т. Г. Особливості застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 243–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2021_4_24
56. Фоміна Т. Г. Тимчасовий арешт як спеціальний вид тримання під вартою: підстави та процесуальний порядок застосування. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 230–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_53
57. Хрякова Н. О. Доказування під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (2). С. 504–509. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5\(2\)_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5(2)_55)
58. Черниченко І. В. Особливості тримання під вартою в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 274–278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpropr_2022_3_51
59. Шай Р. Застава як один із видів запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми застосування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2022. Т. 9. № 3. С. 385–390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2022_9_3_56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Serhii Ablamskyi, Volodymyr Galagan, Iryna Basysta, Zhanna Udovenko. Detention Of A Person Suspected Of Committing A Criminal Offense During Martial Law In Ukraine. (Detenção de uma pessoa suspeita de cometer um crime durante a lei marcial na Ucrânia). *Revista Brasileira de Políticas Públicas*. V. 13. N. 3 (2023). P. 452–467. DOI: <https://doi.org/10.5102/rbpp.v13i3.9129>
2. Аббасова Д. Л. Етичні норми у кримінальному процесі України : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 328 с.
3. Басиста І. В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 348–350.
4. Басиста І. В. Чи передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена в порядку частини 6 статті 193 КПК України? *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. Івано-Франківськ : РВВ ЗВО «Університет Короля Данила», 2022. № 13 (25). С. 189–196. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/archive/>
5. Басиста І. В. Щодо окремих аспектів розуміння поняття «затримана особа». *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 1 (11). С. 12–20. URL: [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_1\(11\)_2021/03.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_1(11)_2021/03.pdf);
6. Басиста І. В., Благута Р. І., Комісарчук Ю. А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 432 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086>

7. Басиста І. В., Щур Б. В. Чи підлягає апеляційному оскарженню ухвала слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 78 (4). Ч. 2. С. 242–248. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286474/280330>
8. Галабала М. Ще раз про розмір застав, які визначаються підозрюваним у корупції. *Українська Правда*. 14.07.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/07/14/7465642/>
9. Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. 185 с.
10. Гловюк І. В. Законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою: питання теорії та практики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін ; відпов. за вип. В. М. Дрьомін ; МОН України ; НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Т. 14. С. 299–311. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/009dfb4c-5162-46ff-90ae-2312af652bac>
11. Гловюк І. В., Андрусенко С. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 293–297
12. Дізнання в Національній поліції : навчальний посібник / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Київ : Гол. слідч. управл. НП України ; 7БЦ, 2022. 316 с.
13. Домашній арешт у кримінальному провадженні : навчально-практичний посібник / А. Я. Хитра, А. В. Ратнова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 108 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/304>
14. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036
15. Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд.

юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 237 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/8f3efbcf-4cea-4a91-92f1-e20b1c6b7e44>

16. Завтур В. А. Процесуальний порядок розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано за-побіжний захід у вигляді тримання під вартою: питання якос-ті законодавства та перспектив його удосконалення. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 164–171.
17. Затримання у кримінальному провадженні : навчальний посібник / А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 224 с.
18. Захарко А. В. Доктринальне тлумачення регламентації дій слідчого в разі ігнорування його викликів деякими учасника-ми кримінального провадження. *Актуальні питання досудо-вого розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналіс-тики* : матеріали Міжнародної науково-практичної конферен-ції (м. Харків, 5 грудня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 63–65. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187223598.pdf>
19. Зіньковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, змі-ні та скасуванні заходів забезпечення кримінального про-вадження : дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 300 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/420bafcc-a9f7-4113-b459-18808c702f6e>
20. Ісланкін С. М. Підстави та процесуальний порядок відсто-ронення від посади в кримінальному процесі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 355–360.
21. Капліна О. В., Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. 288 с.
22. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 80731-X (редакція від 23.06.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
23. Конституційний Суд України визнав, що частина шоста стат-ті 176 Кримінального процесуального кодексу України є кон-ституційною. *Конституційний Суд України*. Офіційний сайт. 20.06.2024. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyyu->

sud-ukrayiny-vyznav-shcho-chastyna-shosta-statti-176-kryminalnogo

24. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>
25. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 2. 260 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5611>
26. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 3. 316 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5612>
27. Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т. 1 : Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
28. Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова, М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Юридика, 2023. 1104 с.
29. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>
30. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. 768 с.
31. Мамченко Н. Верховний Суд зробив висновок, чи можна ідентифікувати автомобіль як «сховище» при крадіжці через незачинені двері. 08.07.2024. *Судова юридична практика*. Офіційний сайт. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/305221-verkhovnyy-sud-zaklyuchil-mozhno-li-identifitsirovat-avtomobil-kak-khranilische-pri-krazhe-cherez-nezapertuyu-dver?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR27Q4WrZy08C-potlR4J7kLYRB2P9MWnysKG1XFLKPr5m2Wfv4SI dnsUJQ_aem_dzzkcdV8P57X6vZW0vj9Wg

32. Мамченко Н. Наказ про відсторонення від роботи є незаконним, якщо працівник не є підозрюваним чи обвинуваченим, а рішення слідчого судді про його відсторонення відсутнє – Верховний Суд. 09.07.2024. *Судова юридична практика*. Офіційний сайт. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/305290-prikaz-ob-otstraneni-ot-raboty-yavlyayetsya-nezakonnym-esli-rabotnik-ne-yavlyayetsya-podozrevaemym-ili-obvinyayemym-a-reshenie-sledstvennogo-sudi-o-ego-otstraneni-otsutstvuet-verkhovnyy-sud?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2Ynop10R7k3nTp5kPm7N1TDNvBkctG4nK3_UvBTjgris8DoSy_NJlp8Yc_aem_hmzAPQXFTwUs0hbPn8BbgA
33. Мирошніченко Ю. М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 310–312.
34. Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. *Юридична газета*. 03.05.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadhenni-v-umovah-voennogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html>
35. Міжнародний розшук та видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення : навчальний посібник / І. В. Басиста, В. І. Галаган, О. М. Калачова, Л. В. Максимів. Київ, 2016. 277 с.
36. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Держ. фіскал. служба України ; Нац. ун-т Держ. податк. служби України. Ірпінь, 2015. 165 с.
37. Мудряк Т. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211–216.
38. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін. ; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5073>

39. Павлюк П. Домашній арешт: поняття, правове регулювання, перспективи удосконалення. URL: <http://www.glf.com.ua/publikatsii/37-domashnii-aresht-poniattia-pravoverehuliuvannia-perspektyvy-udoskonallennia>
40. Положення про закордонні дипломатичні установи України : Указ Президента України від 15.03.2021 р. № 99/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>
41. Постанова Верховного Суду від 28 березня 2019 року у справі № 286/1695/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762>
42. Приймак І. В. Повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування : дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2022. 266 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4760/1/Дисертація%20Приймак.pdf>
43. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI (редакція від 28.06.2024). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/page2>
44. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
45. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та законних інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків або інших законних представників : Закон України від 12.01.2023 р. № 2858-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2858-20#n8>
46. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text>
47. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення

кримінального провадження : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>

48. Про дипломатичну службу : Закон України від 18.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>
49. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 р. № 5081-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5081-17/page2>
50. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 (втрата чинності 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>
51. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 р. № 15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF>
52. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : Наказ МВС України від 08.06.2017 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text>;
53. Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>
54. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>
55. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12/page#Text>
56. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>
57. Рішення у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу

- України. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) від 19.06.2024 р. № 7-р(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2024>
58. Смоков С. М., Холостенко А. В., Лісніченко Д. В. Вилучення майна під час кримінального провадження : монографія. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2020. 288 с.
59. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Львів, 2015. 223 с.
60. Туманянц А. Р., Демура М. І. До питання про застосування заходів примусового годування в кримінальному процесі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 97–110.
61. Удовенко Ж. В. Процесуальні гарантії забезпечення права на невторгання в особисте і сімейне життя у кримінальному провадженні України : монографія / за заг. ред. В. І. Галагана. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 523 с.
62. Узагальнення про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження / Миколаївський апеляційний суд. 29 с. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/sud4812/zaxid.pdf
63. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>
64. Ухвала Бродівського районного суду Львівської області від 06.08.2021 р. (судова справа № 439/1099/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98827807>
65. Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.03.2023 р. у справі №760/5570/22 (провадження № 51-3149км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109747789>
66. Ухвала об'єднаної палати ККС ВС від 19.02.2019 р. у справі № 569/17036/18 (провадження № 51-598кмо19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677>

67. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26.07.2016 р. у справі № 161/9490/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59204537>
68. Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 27.09.2017 р. у справі № 522/18115/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62084759>
69. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 10 вересня 2015 р. (судова справа № 466/593/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50641799>
70. Хитра А. Я., Ратнова А. В. Проблеми застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 380–390.
71. Хитра А. Я., Ратнова А. В. Проблеми застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 115–119.

Басиста Ірина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор

Благута Роман Ігорович,
кандидат юридичних наук, професор

Хитра Андрій Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент

Заходи забезпечення кримінального провадження

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 06.10.2024.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 11,63.

Тираж 50 прим. Зам № 79-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

- Басиста І. В., Благута Р. І., Хитра А. Я.**
Б 27 Заходи забезпечення кримінального провадження : навчальний посібник / Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. 200 с.

ISBN 978-617-511-407-0

Розкрито поняття, проаналізовано підстави, класифікацію, процесуальний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. До розгляду запропоновано низку кримінальних процесуальних проблем, властивих діяльності із прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та впродовж виконання таких процесуальних рішень.

Для здобувачів вищої освіти закладів освіти відомчого підпорядкування і юридичних закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України, а також тих, хто цікавиться кримінальним процесуальним правом України.

УДК 343.1